

Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag - Årsskrift for 2023

SKARVSETTA

Omslagsbilde:

Velkommen til Nessa på Nordbotn i året 1953. Nærmest oss er kaia med den gamle brygga, bakom den stikker deler av bakeriet fram og bakerst ser du hovedbygninga på Nessa. Dette er et lite glimt fra «kvardagen» på Nessa i åra etter krigen. At det er brygga som først og fremst fanger vår oppmerksomhet her, gir et godt bilde av virksomheten på Nessa i denne perioden. Det var herfra handelen med fisk foregikk, og her var det faste anløp av Fosens rutebåter for last og passasjerer. Når en tenker næringsvirksomhet, var det her på brygga og kaia at den viktigste aktiviteten på Nessa gikk for seg.

Det var Bjørg og Otto Skarsvåg som dreiv dette handelsstedet i 1953. I tillegg til fiskehandelen og båttrafikken, var det bakeri, postkontor og landhandel her. Bakeriet vart lagt ned i 1955, og samme året vart ekspedisjonskaia utvida. I dag er både kai og brygge utvida og bygd om og tatt i bruk av havbruksnæringa.

Foto: Schrøder/ Sverresborg Trøndelag Folkemuseum.
Tekst: Svein Bertil Sæther

SKARVSETTA

er et årsskrift som Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag gir ut i fellesskap. Det har fått et navn som du kanskje synes er litt underlig. Bakgrunnen er denne: Før i tida var det ganske vanlig rundt om i grendene på Hitra at folk hadde mer eller mindre faste plasser der de samla seg, fortalte historier og løste lokale verdensproblemer. Ofte var det i godværet på søndager eller lørdags ettermiddager at folk kom sammen og hygga seg på denne måten. Tett i tett kunne de sitte utover lyngrabbene, gjerne med god utsikt, i le for austavindstrekken. På Sandstad hadde de en slik samlingsplass som ble kalt Skarvsetta. Namnet kommer trulig av at her satt folk tett som skarven på et skjær. Årsskriftet vårt skal forsøke å videreføre fortellertradisjonen og historiene fra Skarvsetta og fra liknende samlingsplasser rundt om på Hitra. Velkommen til Skarvsetta.

«Skarvsetta» 2023 er 16. utgaven av årsskriftet vårt.

Utgavene fra 2008 - 2022 kan du lese digitalt på:

**www.hitrahistorielag.no og
www.kystmuseet.no**

ORD TIL LESEREN

Nok et år går mot slutten, og det er tid for Skarvsetta igjen. Det er utgave nummer 16 du sitter og blar i nå. Sia 2008 har Hitra historielag og Kystmuseet hvert år gitt ut dette heftet med det rare namnet, i alt 187 artikler på mer enn 1500 sider. Her er det mye lokalt stoff å fordype seg i, det meste med ei historisk vinkling.

Heller ikke årets Skarvsetta er konsentrert rundt et tema, slik det var for noen år sia. De 13 artiklene spriker i mange retninger. De handler om familiehistorie på et handelssted, om en siste skomaker, om kappeting og om ødelagte bukser i Rotterdam, om kollsegling på 1600-tallet, om en kulturspreder og ordfører, om husmannsplasser, gravminner, nordmøringer som havna i Fillan, hemnskjelinger som havna i Oregon, tidlig industrihistorie, reisende båter og barndomsminner. Til sist vandrer vi videre langs tidslinja vår, denne gangen i tidsrommet 1970 til 1989.

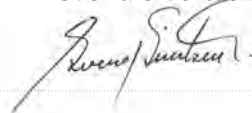
Om vi skulle antyde en slags «tendens» blant artiklene i år, må det være at flere av dem bygger på såkalt minnestoff. Forfatterne forteller om egne eller andres minner fra nyere eller litt eldre tid. Det er spennende, og det er redaksjonens håp og ønske at nettopp denne typen artikler kan inspirere flere til å skrive ned sine minner. Det kan være livserindringer eller det kan dreie seg om spesielle hendelser eller opplevelser en har vært med på. Husk: Det er du som er den fremste ekspert på ditt eget liv.

Hitra er ikke en stor kommune, men den begynner å bli ganske vid, delvis en øykommune og delvis en fastlandskommune. Redaksjonen i Skarvsetta har heile tida som mål å dekke alle delene av kommunen. Ikke hvert år og ikke matematisk fordelt, men over tid ønsker vi at alle våre lesere fra hver grend skal finne noe i Skarvsetta fra sitt nærområde. Det målet klarer ikke de grånede rektaktørene å nå aleine. Dere lesere må nå ta dere sjøl i nakken og hjelpe til. Jo, vi får klager over at noen deler av Hitra kommune ikke får sin rettmessige del av Skarvsettas tilmålte sider, og vi tar naturligvis vår del av ansvaret for at det faktisk er slik. Men, kjære lesere, dere må også bidra. Jo flere som skriver ned sine historier, jo bedre og mer interessant blir Skarvsetta. Bidra gjerne med minner fra svunne tider eller kanskje opplevelser som du hadde på tur rundt Tonningen i går. Eller: Finn fram et kjært, gammelt fotografi og fortell historia om de vi ser på bildet. Eller: Om du har ei bestemor eller en god bekjent, kanskje på Helsetunet eller på Blåfjell, hvorfor ikke ta ei reise sammen med henne eller han blant gamle minner? Om du sjøl synes det kan være vanskelig å feste di fortelling på papiret, så har du heilt sikkert noen i familien eller i nabolaget som vil sette pris på å skrive dette sammen med deg.

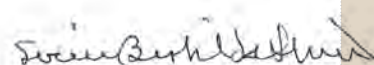
Alea iacta est! Sa Julius Caesar da han i året 49 kryssa elva Rubicon. Trø til og kast terningen, du også. Lykke til, og god lesing.

Hitra, november 2023

Svend Sivertsen

Svein Bertil Sæther

INNHold

6	Handelsstedet på Nordbotn, del 2 <i>av Olaus Selvaag</i>	111	Ørens mølle og torskemelsfabrikk <i>av Bernt Fjeldvær</i>
21	Den siste skomakeren på Hitra <i>av Bente Heggvik/Svend Sivertsen</i>	116	Reisendebåtene på Kongensvollen <i>av Magnhild Jakobsen</i>
26	Eros epistler 1 - 4 <i>av Edvin Roar Olsen</i>	126	Minner: «Min barndoms grend» <i>av Asbjørn Strand</i>
28	Sorenskrivaren som kollsegla og gjekk i land som handelsborgar <i>av Lars Asgeir Rottem Krangnes</i>	129	Tidslinja vår. Hitras historie år for år. Denne gangen: 1970 – 1989 <i>av Svend Sivertsen</i>
40	Kasper Utsetø – kulturspreder og ordfører <i>av Svend Sivertsen</i>	145	Hitra historielag 2022 <i>av Lars Erik Strand Vitso</i>
48	Husmannsplassene under Dolm. Denne gang: Bremvågan, del 1 <i>av Svein Bertil Sæther</i>	146	Bli medlem i Hitra historielag <i>av Lars Erik Strand Vitso</i>
86	Gravminnene forteller <i>av Bernt Fjeldvær</i>	147	Kystmuseet i Sør-Trøndelag <i>av Hans Jakob W Farstad</i>
92	Fra Nordmøre via Sageidet til Fillan <i>av Gunnar Chr. Lossius</i>	148	«Det gamle bildet» <i>av Svend Sivertsen</i>
98	Fra Hemnskjela til Oregon – en utvandrerhistorie <i>av Geir Romundset</i>		

OLAUS SELVAAG

Handelsstedet på Nordbotn - del 2

*I Skarvsetta 2022 kunne du i del 1 lese om handelsstedets historie i eldre tid.
Denne delen omhandler årene etter 1890 og fram til vår tid. (Red.)*

Nessa på Nordbotn 16.august 1962. Herøya i bakgrunnen. Husa på Nessa er fra venstre: Brygga med butikken hitenfor, hovedbygninga, fjøset og Listua med uthus. Fra Kystmuseets Widerøe-samling.

Marie Wessel – født 11. mai.1885 i Hemne og død 28. mars 1945 på Nordbotn.

Marie Wessel var fra Kjorsvikbugen i nåværende Aure kommune. Hun var datter av handelsmann Mads Lund Olsen Wessel, født 13. mars 1852 i Tyllidal i Tynset og død 28. april 1887 - 35 år gammel, og hustru Elen Augusta Arntsdatter, født 29. oktober 1853 i Snillfjord og død 2. august 1905 - 52 år gammel.

Marie var yngst i en barneflokk på seks. Hennes søsken var:

1. Elen Monsen, født 1874
2. Augusta (Gusta), født 1876
3. Inger Dortha, født 1878
4. Otto Storck Madsen, født 1880
5. Agnes Gidsken, født 1882, som emigrerte til USA.

Wesselslekten på farssiden til bestemor Marie kan følges mange generasjoner tilbake. Jeg har notert at min fem-tippoldefar var Jan Wessel, født 11. mars 1646 i Bergen og død i 1716. Jan Wessel var gift med Maren Schøller. Maren og Jan hadde 17 barn og en av dem (nr. 14 i rekken) var sjøhelten Peter Wessel «Tordenskjold», født 28. oktober 1691 på Ringve gård i Trondheim og drept i en duell ved Travemunde i Tyskland den 12. november 1720, (jfr. Hemneslekt.no.). I Wikipedia opplyses det at han ble drept i en duell i Gleidingen, Laatzten, Tyskland den 12. november 1720.

På morssiden til bestemor Marie vet vi at hennes mor het Elen Arntsdatter Bustli, født 12. mars 1848. Hun var datter av Arnt Knutsen Bustli, født i 1812 og Inger Asbjørnsdatter, født 29. august 1821. Slekten Sinnes, Forren og Bustli er nære slektninger med vår familie, (jfr. Hemneslekt.no).

En vanskelig tid for familien Wessel i Hemne

Marie var knapt to år da hennes far Mads døde den 28. april 1887, og moren Elen fikk aleneansvaret for seks mindreårige barn mellom to og tretten år. Kjørsvikbugen er en mindre bygd i Aure kommune, Nordmøre, hvor Maries foreldre eide og drev bygdas eneste butikk. På mange måter er det nærliggende å sammenlikne virksomhetene på Nordbotn og Kjørsvikbugen. Å drive et handelssted med begrenset kundegrunnlag var og er en stor utfordring som krever full innsats fra alle involverte for å oppnå tilstrekkelig overskudd til å brødfø en familie.

Kort tid etter at Marie var blitt konfirmert i 1900, fikk hun «huspost» hos Johannes og Karen Skarsvaag på Nordbotn og er oppført i folketelling for Hitra som tjenestejente. I den samme folketelling er ikke bestefar Edvard med i tellingen. Hvor Edvard oppholdt seg den tiden er litt uklart. Ikke var han mannskap på «Nornen» som befant seg i Trondheim - heller ikke var han på «Dyrafjeld». Det hevdes at Edvard kunne ha vært i Amerika, men det utelukkes av de som kjenner historien. I 1905, fem år etter at bestemor Marie hadde flyttet til Nordbotn, døde hennes mor Elen som da var flyttet til Kyrksæterøra.

Bestemor Marie blir omtalt som kunnskapsrik og arbeidsom. Dette medførte at hun etter hvert fikk større ansvar i den daglige driften av handelsstedet, som ekspeditrise og «høyre hand» til sine framtidige svigerforeldre. Kjærligheten skulle også komme til å blomstre mellom Marie og arvingen til Nordbotn, Edvard Martin Rosbach Skarsvaag. Grunnen til at Rosbach-navnet blir brukt, skal jeg komme tilbake til i en egen artikkel, og dette vil derfor ikke bli omhandlet i denne oversikten.

Bestefar Edvard har, uvisst av hvilken grunn, fått liten omtale, men undersøkelser omkring hans virke vitner om en aktiv og dyktig mann både i forretningslivet og på sjøen. Da Edvard var 24 år gammel giftet hans onkel Anders Severin (Andreas) seg og flyttet til Trondheim. Andreas hadde, som tidligere skrevet, vært ansvarlig skipper på jakta «Nornen», som opprinnelig var eid av en reder i Bergen. «Nornen» ble meldt ut av Bergen skipsregister i 1887. Det er grunn til å anta at «Nornen» ble overtatt av Anders Severin da det foreligger opplysninger om at det ble annonsert tvangsauksjon på «Nornen» i 1897, pga. gjeld til Kristiansund skipsassurancesforening. Anders Severin må ha berget seg ut av tvangsauksjonen da han også sto som eier av jakta i 1904.

Handelsstedet Nordbotn i 1902-03. Foto utlånt av Olaus Selvaag.

Folketellingenes betydning

Folketellingene gir oss grundig opplysning om hvem som bodde på ulike plasser rundt omkring i Norges land. Tellingene forteller også om hvordan situasjonen var på Nessa, Nordbotn tellingsårene 1891, 1900 og 1910. De gir også opplysninger om slekter og slektsforbindelser.

I 1891 bodde det 16 personer på handelsstedet Nordbotn. Foruten familien var det personer som var beskjeftiget med stell av krøtter, sjøfart, søm, bakeri og kjøkken.

År 1900 var antallet økt til 20 personer. Familieantallet var det samme, men antallet ansatte var steget. Dette tyder på at aktiviteten var stor og at behovet for arbeidskraft hadde økt. Handelstedet var inne i en vekstperiode – noe som skulle komme til å forandre seg det kommende tiår. Mer om dette senere i artikkelen.

År 1910 var det registrert 11 personer som bodde på Nessa. Foruten den nærmeste familie var de fleste flyttet.

Handelsstedet Nordbotn i 1902-03. Foto utlånt av Olaus Selvaag.

Konkurs og oppbrudd på Nordbotn.

Det er ofte slik at dersom en virksomhet vokser, så øker man på med ytterligere investeringer. Dette ble også situasjonen på Nordbotn. Karen Jensine og Johannes møtte et punkt hvor de innså at inntjeningen ikke sto i forhold til alle kostnader i forbindelse med opptatte lån. I tillegg til at de hadde hatt store investeringer med å bygge opp et nytt og moderne handelssted måtte de også øke antallet ansatte for å holde virksomhetene i gang. Gårdsdriften ga svært liten inntekt og det samme gjaldt bakeridriften, hvor det vekselvis var to – tre ansatte. Hovedinntekten som hadde vært frakting med «Dyrafjeld» bortfalt da Johannes «gikk på land». Inntekten fra «Nornen» opphørte også etter at Andreas Severin overtok fartøyet og flyttet til Trondheim. Virksomheten på Nordbotn fikk ingen «oppsving» og Karen og Johannes ble etter en vanskelig periode, tvunget til konkurs i 1909.

Den økonomiske situasjonen medførte at oldefar Johannes overdro den meritterte jakta «Dyrafjeld» til sin kone Karen Jensine. Karen Jensine sto som eier fra høsten 1910 til høsten 1911 da «Dyrafjeld» ble videresolgt til partsrederiet Rostvold, Buck, Fostad og Indgut i Trondheim, grunnet den økonomiske situasjonen som hadde oppstått. Oldefar Johannes var skipper de to siste årene «Dyrafjeld» var i familiens eie, mens bestefar Edvard var en av besetningsmedlemmene, selv om han og Marie hadde flyttet til Fjellvær.

Familien Hay overtar.

Boet etter handelsstedet med alle bygninger og landområder ble overtatt av Ludvig Johan Hay, født i 1871 på Berg i Senja, Troms. Det framkommer svært lite opplysninger om Hay, men vi vet at han var gift med Caroline Westad fra Kristiansund og at de hadde sønnene Ole Johan, født 1905, og Casper født 1909 da de kom til Nordbotn. To år senere fikk de sønnen Johan. Familien bodde i hovedhuset på Nordbotn.

Det gikk ikke lang tid før også den nye eieren, Hay, også fikk økonomiske problemer, og etter 12 år tok han kon-

takt med skifteretten og meldte fra om situasjonen. Resultatet ble at firmaet nok en gang ble begjært konkurs. Det ble således bare en kort periode at handelsstedet Nordbotn var på «fremmede hender».

Etter konkursen flyttet familien Hay til Trondheim og bodde i Prinsensgate 30. To av sønnene, Johan og Casper, etablerte nye foretak og har i alle år vært blant de ledende innen næringslivet i Trondheim. Den eldste sønnen, Ole Johan, emigrerte til USA.

Marie Wessel og Edvard Skarsvaag. Foto utlånt fra Olaus Selvaag.

Flytting og etablering på Fjellvær.

Marie var 23 år da hun og Edvard giftet seg i Bakke kirke i Trondheim den 12. januar 1908. Etter hvert som de økonomiske problemene eskalerte på Nordbotn, forsto Marie og Edvard, som enda ikke var gift, at de måtte se seg om etter noe annet å gjøre. Vinteren 1907 fikk de kunnskap om at forretningen som Martin Mellemsæther eide og drev på Fjellvær gikk dårlig og var til salgs.

De kontaktet Mellemsæther og fortalte om interessen de hadde for å overta. Den 15. april 1907 ble avtalen undertegnet, forretningen skiftet eier og fikk navnet M.W. Skarsvaag – Ass. Landhandel, med Marie Wessel som

eier og daglig leder. På Fjellvær var det poståpneri og dampskipsekspedisjon, som var underlagt gården til John Fjeldvær.

Bestemor Marie er registrert som eier av skøyta «Nordkyn» i 1911. Jeg har ikke funnet svar på hvorfor. Trolig må manskapet ha vært oldefar Johannes og bestefar Edvard. «Dyrafjeld» ble solgt samme året. Oldefar Johannes kom også i perioder til å bo på Fjellvær.

Mellemsæther hadde bygd et nytt og frittliggende forretningslokale i 1904. I 1911 bygde Marie og Edvard den prektige boligen på 77 kvm i to etasjer som fremdeles er i bruk.

Forretningen ble en suksess alt fra første dag og tidligere kunder på Nordbotn tok turen innover til ny-butikken på Fjellvær. Omsetningen økte og bidro til at inntjeningen på Nordbotn ble ytterligere svekket og som tidligere skrevet, tvunget til konkurs.

Det var ingen andre forretninger på Fjellvær, og Marie og Edvard hadde således ikke konkurranse om kundene. I 1923, 15 år etter at Marie og Edvard etablerte seg på Fjellvær, startet Oluf Sandstad opp under firmanavnet J. Sandstad. Firmanavnet J. Sandstad ble endret i 1935 til L. Sandstad og ble overtatt og drevet fra 1938 av Anton Aukan og hans hustru Lovise (datter av Oluf). Butikken ble lagt ned etter at Anton døde i 1998.

Livene til Marie og Edvard ble ingen «dans på roser», men de hadde hverandre og klarte seg gjennom tunge og sorgfulle stunder som skulle komme til å bli en del av deres liv.

Etter konkursen på Nordbotn flyttet oldefar Johannes til sønnen Edvard og svigerdatter Marie på Fjellvær. I 1909 hadde han bygd Listua, som ligger ca. 100 meter sør for hovedhuset på Nordbotn.

Som jeg har skrevet tidligere, så «knirket» det i ekteskapet mellom Johannes og Karen Jensine. Uten å vite nøyaktig når, så framkommer det at de ble skilt i løpet av tiårspe-

rioden mellom 1910 og 1920. I folketellingen 1910 står Karen Jensine oppført med bopel på Nessa. Vi vet at hun en kortere periode bodde hos sin nabo og navnesøster Karen-Anna Kristiansdatter, gift med Anton Nordbotn før hun flyttet inn i Listua. Deretter flyttet hun videre til Tuvika, hvor hennes mor Justine vokste opp og hvor sønnen Karl bodde. Brudd på ekteskapelige avtaler var veldig uvanlig for vel 100 år siden. Karen Justine bodde en kortere periode i Listua, men da hun flyttet til Tuvika, flyttet oldefaroldefar Johannes tilbake fra Fjellvær og bodde her fram til 1921.

Historien jeg forsøker å gjenfortelle, i den grad det lar seg gjøre, er erindringer fra samtaler med mamma og mammas søsken Karen og Otto gjennom barneår, oppvekst og voksen alder. Naboer og mennesker som kjente mine forfedre og Nessas historie i nyere tid har også vært viktige samtalepartnere.

Historien om vår familie knytter oss alle sammen, med usynlige band.

Brødrene Otto Eilif og Johan Doran ca 1925.
Foto utlånt av Olaus Selvaag.

Dette er barna til Marie og Edvard Skarsvaag

1. Ellen Marie,
født 10. august 1908 - død 4. juli 1921 (12 år)
2. Karen Synnøve,
født 8. april 1910 - død 22. april 1988
3. Esther Valborg,
født 16. mai 1912 - død 11. februar 1992
4. Otto Eilif Wessel,
født 6. juni 1914 - død 12. juli 1984
5. Anna Justine,
født 5. august 1916 - død 20. januar 1934 (17 år)
6. Alf Kjervald,
født 9. august 1918 - død 5. juli 1923 (4 år)
7. Johan Doran,
født 26. mars 1921 - død 15. juni 1941 (20 år)

Alle barna, med unntak av Johan Doran, ble født etter at Marie og Edvard hadde etablert seg og bodde på Fjellvær.

Ellen Marie i
tre-fireårsalderen.
Fra Bernt Fjeldværs
samlinger.

Epidemier - Sykdom og død

Tuberkulose var en sykdom som herjet mot slutten av det 18 århundre og fram til rundt 1950. Med høyeste

smittetopp mellom 1910 og 1925. Sykdommen ble ikke drevet tilbake før den hadde tatt livet av rundt 250.000 nordmenn – de fleste var under tretti år gamle. I tillegg til tuberkulosens herjinger slo den globale pandemien Spanskesyken til i januar 1918 og varte til desember 1920. I løpet av knappe tre år døde rundt 15.000 nordmenn.

Av de syv barna til bestemor Marie og bestefar Edvard døde fire i ung alder. Ellen Marie, 12 år, Anna Justina, 17 år, og Johan Doran, 20 år, døde alle sammen av tuberkulose, mens Alf Kjervald, som var knapt 5 år, falt ned fra en stor steinklippe ved foten av Dyrafjellet og døde av skadene han ble påført.

Vesle Alf Kjervald
på dødsleiet.
Foto utlånt av
Olaus Selvaag.

Mamma utdannet seg til sykepleier. Hun bar med seg angsten og redselen for at noen av oss barna skulle bli rammet av tuberkulose de første årene etter at hun selv ble mor. All sykdom og død som hun og hennes familie hadde opplevd, satt som murt fast i henne og hennes søsken gjennom hele livet. Jeg husker en gang vi var på Nordbotn, da sa onkel Otto til sine to søstre: «Det er

spesielt en hendelse som har satt spor i meg, det var den dagen Johan Doran døde. Denne sorgen vil jeg bære med meg gjennom hele livet». Onkel Otto vandret fram og tilbake i stua da han satte ord på sorgen han følte over å ha mistet en elsket bror.

Flytter tilbake til Nordbotn

Forretningen på Fjeldvær, som var et blomstrende foretak, ble arbeidsplassen til Marie og Edvard i 13 år. De var i villrede om hva de skulle gjøre da de hørte at firmaet Ludvig Johan Hay, som hadde etablert på Nordbotn, slet med likviditetsproblemer og etter hvert gikk konkurs. Det var ingen enkel avgjørelse som ble tatt da de besluttet å forlate foretaket de hadde bygd opp på Fjellvær og flytte tilbake til Nordbotn og usikkerheten her.

Det var en stor dag for familien og ikke minst for oldefar Johannes da bestemor Marie Wessel, som tidligere hadde vært tjenestejente på Nordbotn, kjøpte tilbake det gamle og renommerte handelsstedet etter konkursen. Den 15. desember 1920, var familien atter samlet, etter mange vonde og vanskelige år.

Det hadde vært «sterke» kvinner på Nessa. Jeg tenker på Justina Bergitte og Karen Jensine, men den oppgaven som bestemor Marie sto for etter at hun vendte tilbake, overgår det meste. Rekken av kvinner som gikk foran og viste vei sluttet ikke med bestemor. Mer om det senere i artikkelen.

I og med at bestemor Marie og bestefar Edvard ble det nye vertskapet på Nordbotn, vendte også kundene tilbake. Forretningen de hadde drevet på Fjellvær fortsatte å blomstre, og annerledes skulle det heller ikke bli på Nordbotn.

Anna Justine Skarsvaag.
Foto utlånt av Olaus Selvaag.

Handelsstedet på Fjellvær etter at Marie og Edvard flyttet.

Bestemor Maries søstre, Augusta og Inger Dorthea, hadde i lengre perioder bodd sammen med sin søster både på Nordbotn og Fjellvær. Augusta, som til daglig ble omtalt som «Gusta», fant kjærligheten på Fjellværøya. Den 20. april 1911 giftet hun seg med Anton Kornelius Einvik, født den 23.11.1881 i Einvika. I dagligtale omtalt som Kornelius. Etter at Marie og Edvard flyttet tilbake til Nordbotn, overtok Kornelius Einvik forretningen på Fjellvær og drev den sammen med Gusta i 17 år, inntil hun døde den 6. februar 1927. Ekteparet var barnløst.

To år etter at Kornelius ble enkemann, inngikk han ekteskap med Johanna Magdalene Taftø, født 9. august 1907 fra Taftøysundet, Hemne. Sammen fikk de barna Klara Julie født 1929 og Sten født 1937. Kornelius døde i 1956 og Johanna i 1964. Johanna flyttet etter at hun ble enke til Namsos og bodde her noen år, sammen med datteren Klara Julie og svigersønnen John Ivar Selvåg. Kornelius og Johanna ligger begge begravet på Bottenvika kirkegård.

Listua i vinterskrud. Foto utlånt av Olaus Selvaag.

Forretningsvirksomheten på Fjellvær fortsatte i noen år som Fjellværøy Samvirkelag etter at Johanna flyttet, men ble lagt ned på 1980-tallet. De senere år har eiendommen vært benyttet som fritidseiendom av flere forskjellige innehavere.

Oldefar Johannes som hadde bodd noen år i Listua flyttet tilbake til hovedhuset på Nordbotn da sønnen Edvard og svigerdatteren Marie vendte tilbake. Oldefar Johannes var fortsatt oppegående, om enn ikke en aktiv person på denne tiden. Derfor ble deler av første etasje ominnredet, og han fikk sitt eget rom/kammers mot sørøst. Karen Jensine, som var blitt skilt fra Johannes noen år tidligere og bodde i Tuvika, flyttet også tilbake til Nessa og levde sammen med familien de siste årene av sitt liv, inntil hun døde 21. mai 1926.

Da tante Karen, datter av Marie og Edvard Skarsvaag giftet seg med Lars Alfred Klingenberg den 19. september 1936, ble bryllupet holdt på Nessa. I hagen utenfor ble det tatt et fellesbilde av brudeparet og samtlige gjester. I bakgrunnen, fra vinduet i sitt kammers, kan vi se oldefar kikke på aktiviteten utenfor. Ett forunderlig, men veldig godt motiv.

Bryllupet til Alfred og Karen Klingenberg i 1936. Foto utlånt av Olaus Selvaag.

Listua ble solgt i 1948 til Olaf og Ingrid Olsen. Ingrid var søster av Asbjørn Selvaag som ble gift med Esther Skarsvaag (mine foreldre).

Karen Jensine og Johannes ligger begge begravet på Nordbotn gravplass under felles gravstein.

Et knippe av viktige hendelser – på godt og vondt.

Det må ha vært med stor glede og beundring oldefar Johannes, på sine eldre dager, opplevde dyktigheten til sønnen Edvard og svigerdatteren Marie. På mange måter var Edvard en «kopi» av Johannes og arvet mye av hans energi og pågangsmot. Sammen med Marie klarte han å snu det negative på Nordbotn til noe positivt.

Marie Wessel Skarsvaag.
Handelsstedets faste
hand. Foto utlånt av
Olaus Selvaag.

To år etter at han og bestemor Marie flyttet tilbake og like etter at MS «Dyrafjeld» var solgt, kjøpte bestefar Edvard MS «Fonna». Den var riktignok med noe mindre lasteevne enn det «Dyrafjeld» og «Nornen» hadde hatt, men velegnet til oppkjøp av fisk i kystområdene rundt Trondheimsfjorden. Fisken ble videreforedlet på brygga på Nordbotn. Etter kort tid og bearbeiding ble fisken fraktet videre til Trondheim. Aktiviteten skapte arbeidsplasser og kjærkommen inntjening til handelsstedet.

Bestefar, med god bistand av sin far, lånte rundt 1920 en skøyte med det merkelige navnet «Svinlanga». I følge opplysninger jeg har fått fra personer som så «Svinlanga», ble det fortalt at båten hadde en lasteevne på rundt 100 tonn og var uten motor. Den var «spiss i begge ender» og var langt i fra et vakkert syn, er en beskrivelse som blir gitt. Men, skøyta gjorde sin nytte og bidro i rikt monn økonomisk. Etter noen år ble det satt inn motor i båten. Jeg har søkt i ulike registre, men kan dessverre ikke finne noen registrerte opplysninger om båten.

Kunstig økonomisk vekst – spritsmugling og svartebørs

Rett etter andre verdenskrig, som sluttet i 1918, ble det en kraftig økonomisk vekst i perioden som blir omtalt som «De glade tjueårene». Så å si parallelt med denne epoken kom også forbudstiden. Det ble ulovlig med omsetning av brennevin og sterk alkoholholdig drikke. Dette åpnet for svartebørs og smugling, og mange visste å benytte seg av denne muligheten for «ekstrainntekt», og smuglet i stor stil. Imidlertid var det personer med de minste båtene og som hadde minst motorkraft som oftest ble tatt og gitt kraftige bøter og endatil fengsel, dersom spritmengden overskred en viss mengde. Jeg hevder ikke at noen fra Skarsvaag-slekten bedrev denne «lettvinte» formen for handel, men historiene er mange og enkelte har også fått et muntert tilsnitt.

Ekspedisjonskaia og brygga på Nessa i 1953. Til høyre for brygga ser vi bakeriet, og i bakgrunnen ligger hovedbygninga på Nessa.
Foto: Trøndelag Folkemuseum, Schrøder-samlinga.

Onkel Otto var en god forteller og imitator som elsket å fortelle. Jeg tillater meg å gjengi en av hans utallige historier fra denne tiden, da en av hans sambygdinger ble tatt med båten full av smuglersprit.

Spritsmugleren var tatt for å ha smuglet 1000 kanner a 10 liter sprit og møtte opp i retten i Kristiansund for å få prøvd sin sak med etterfølgende dom. På spørsmål fra dommeren om siktede hadde tenkt å selge spriten, fikk dommeren et overraskende og trolig høgst ærlig svar: «Jau, det var plana det ja. Det va no væl myttji å ha i se alein».

Børskrakk og økonomiske nedgangstider, men tilfredsstillende inntjening

Det ble effektivt satt en stopper for «pengeflommen» da børskrakket rammet med full styrke i 1929. De påfølgende år - «De harde trettiåra», som de ble kalt, medførte rekordstor arbeidsledighet og ble en enorm påkjenning for samtlige land, men Norge kom på en måte «lett fra det», mye på grunn av en rekordsvak valuta. Handelsstedet Nordbotn klarte også problemene på en bemerkelsesverdig god måte. Dette kan vel vurderes i sammenheng med at det var dugelige folk som regjerte på stedet.

Men problemene var ikke slutt etter «De harde trettiåra». Nå ventet fem magre år med krig og okkupasjon. Også disse årene kom familien Skarsvaag og handelstedet seg gjennom på en oppsiktsvekkende god måte.

Det var en ufravikelig tradisjon at alle forretninger i kystområdene ble oppsøkt av utallige firmaer som ønsket selge sine produkter. Store deler av kysten var uten fastlandsforbindelse og veinettet var heller ikke bygd ut slik vi kjenner det i dag, og derfor var båt det eneste framkomstmiddelet. Det var flere titalls båter som fraktet handelsreisende rundt omkring på Trøndelagskysten og Møre. Bestefar Edvard var en av de mange som så muligheten for å tjene «gode penger» på denne tjenesten. I 1935 solgte han «Svinlanga» og gikk til anskaffelse av «Duen», som var en smekker og flott skute på 40 fot og som holdt god fart sammenliknet med datidens båter.

Båten som opprinnelig var brukt som fritidsbåt for en pengesterk familie i Bergenstraktene, hadde salong både akter og foran var velegnet til å transportere firmaer som ønsket å framby sine produkter på en god og innbydende måte. De første årene var det bestefar Edvard som var eneansvarlig om bord på MS «Duen», godt hjulpet av den handelsreisende, som bisto med fortøyninger når de kom til og skulle forlate de ulike havner. Etterhvert fikk han bistand av sønnen Otto, som sammen med sin barndomskamerat Toralf Nordbotn, transporterte de handelsreisende, når bestefar Edvard hadde annet å gjøre.

«Duen». Foto utlånt av Olaus Selvaag.

Maja Strøm, født Skatvold, fortalte en liten og morsom historie om bestefar Edvard da han var transportør av handelsreisende og kom til Bogøyvær og hennes foreldres handelssted. Bestefar hadde en finger på venstre hand som var litt deformert på grunn av en for kort sene, en såkalt triggerfinger, som han ikke kunne rette ut. Maja og hennes venner visste om den krokete fingeren til bestefar og ba alltid om å få se fingeren som de syntes var en raritet. Så også denne gang. Bestefar hoppet brått opp på kaia og lot som han var sint og at han skulle springe etter dem. Hele ungeflokken huiet, skrek og løp det beste de kunne, av redsel for den «fæle» mannen med fingeren.

Historiene om de handelsreisende er mange og gir ikke alltid et like gode skussmål om yrkesgruppen. Det foreligger ikke noen spesifikke fortellinger om situasjonen var

annerledes for mannskapet enn for den handelsreisende, men vi vet at det kunne være «høy sigarføring og noen dugelige pjoitere» som løst litt på stemningen og fikk i stand, gjerne litt i overkant «gode» forretningsavtaler med den lokale kjøpmann. Jeg skal ikke begi meg ut på å være moralens vokter og mene at representanter fra vår familie var særlig annerledes enn andre som drev i denne bransjen. Enhver får mene og tenke hva de vil.

Bestefar Edvard fortsatte med å transportere handelsreisende fram til krigens begynnelse, mens bestemor Marie tok seg av forretningsdriften og alt annet ansvar. Rett etter krigsutbruddet ble familien oppsøkt av den tyske okkupasjonsmakt, som i klartekst fortalte at de ville konfiskere MS «Duen» og overta båten omgående. Ikke bare krevde de båten, men de beordret også at bestefar Edvard skulle være med som los og kjentmann. Båten skulle transportere tyske offiserer i kystdistriktet rundt Trondheimsfjorden. Sjefen om bord var en tysk underoffiser som bestefar ble satt til å adlyde i enhver situasjon. Det var en sorgens dag da «Duen» forlot Nordbotn, med naziflagget i mastetoppen og en sønderknust bestefar som mannskap på sin egen båt. Arbeidsmiljøet ombord var veldig dårlig mellom den tyske underoffiseren og bestefar, forståelig nok.

*Tre generasjoner Skarsvaag: Otto, Edvard og Johannes.
Foto utlånt av Olaus Selvaag.*

Krigsårene – tante Bjørg og onkel Otto

Onkel Otto bodde fortsatt heime, men var fullt beskjeftiget med oppkjøp av fisk og befraktning med MS «Fonna». Innimellom «slagene» bisto han bestemor med alt nødvendig arbeid, som ekspedering av Fosenbåtene, betjening av kunder og postarbeid. På en måte kan vi si at hele familien var i virksomhet og bidro til å «holde hjulene i gang» på en utrolig god måte. Onkel Otto, var den som var påtenkt å overta handelsstedet, og det var derfor en god yrkeserfaring han fikk gjennom opplæringen og samarbeide med sin mor. Men alt ansvaret det medfører å drive et handelsstedet skulle komme til å bli lagt på onkel Ottos skuldre langt tidligere enn det både han selv og familien hadde forestilt seg.

Krigsårene 1940 – 45 ble på mange måter en vond prøvelse for den lille familien Skarsvaag. Sykdom og død skulle også bli en del av deres hverdag disse årene. Som tidligere skrevet døde tre av barna til Marie og Edvard noen år tidligere. Atter rammet sykdommen ved at deres yngste barn, Johan Doran, døde den 15. juni 1941 – 20 år gammel. Esther besøkte sin bror mens han lå for døden. Hun bar med seg sitt eneste barn, Bolette, som var to år gammel og ville vise henne fram for broren. Hvorpå Johan Doran så på sin søster og sa: Kjære deg, Esther; du må ikke ta med deg Bolette inn til meg som er syk. Johan Doran døde kort tid etter dette besøket.

Oldefar Johannes levde fortsatt i ved krigsutbruddet, men hans helsetilstand var svært dårlig de siste årene han levde. Bestemor Marie pleide ham den siste fasen av livet. Oldefar Johannes elsket sin svigerdatter og omtalte henne som «Min Engel». Den 14. januar 1943 sovnet Johannes Skarsvaag inn, 95 år gammel.

Bjørg Storvik, født 15. mai 1922, fra Fillan var utdannet samaritt, en grunnleggende utdanning for å arbeide som helsearbeider innen helsevesenet. Etter utdannelsen var hun ansatt ca. et halvt år ved Orkdal Sanitetssykehus før hun flyttet tilbake til Hitra og jobbet med å hjelpe familier som hadde sykdom i huset. Bjørg var en sterk og arbeidsom ung dame, datter av Jakob Eliassen Storvik

og hustru Antonie, født Øyen, som bodde i Valen, Fillan. Hun hadde åtte søsken og var den yngste i barneflokk.

Mot slutten av året 1944 ble bestefar Edvard kreftsyk og trengte pleie. I forbindelse med bestefar Edwards sykdom tok familien kontakt med Bjørg og ba om hennes bistand i sykdomsforløpet til bestefar Edvard.

Førtifire år tidligere hadde det også kommet en ung dame til Nordbotn og søkt tjeneste. Dette var bestemor Marie. På mange måter ble Bjørgs rolle identisk med den rollen bestemor hadde hatt. Begge var intelligente, sosiale, arbeidsomme og uredde damer, som ikke gikk av vegen for å ta «et tak». Slik det hadde gått med bestemor fire tiår tidligere, slik gikk det også med Bjørg – hun møtte odelsgutten Otto og ble forelsket. Kjærligheten gjorde at hun ble boende på Nordbotn resten av sitt liv.

Året 1945 ble på mange måter et gledens år, men for familien Skarsvaag gikk sorg og glede hand i hand. Mens bestefar Edvard var alvorlig syk og innlagt på Røde Kors i Trondheim, ble hans kone, bestemor Marie syk og døde etter kort tid, natt til 28. mars, 59 år gammel. Min mor Esther var gravid og ventet sitt tredje barn da hun satt hos sin mor de siste timene av hennes liv. Noen timer etter at hun kom heim til Knarrlagsundet fødte hun en jente som ble døpt Ellen Andrea Wessel. Bestemor Marie ble gravlagt på Bottenvika kirkegård uten at hennes mann Edvard kunne være til stede, på grunn av at han var innlagt for langt framskredet kreft på Røde Kors (sykehuset).

Sykdommen til bestefar Edvard ble stadig forverret. Han var inn og ut av sykehuset flere ganger i løpet av sommeren. Den 2. september sovnet han inn og ble begravet på familiegravstedet ved siden av sin hustru, bestemor Marie.

Bjørg, som var i et forhold med Otto, ble ansvarlig leder for handelsstedet når onkel Otto var på frakting med «Fonna», etter at bestemor Marie døde og bestefar Edvard kom på sykehus.

Lars Alfred Mellomsæther (Klingenberg), ektemannen til Ottos søster Karen, var utenriks sjømann, under hele krigen, og Karen bodde av denne grunn det meste av tiden på Nordbotn, sammen med sin mindreårige datter Ellen Marie. Oppgavene på handelstedet var mange og krevde full innsats av alle. I tillegg til forretningsvirksomheten var det også gårdsdrift med stell av husdyr. Karens bistand i en vanskelig periode var av stor betydning. Også Otto bidro i den grad det lot seg gjøre, når han ikke var opptatt ombord på MS «Fonna».

*Brudeparet
Bjørg og Otto
Skarsvaag. Foto
utlånt av Olaus
Selvaag*

Kjærligheten blomstret, den 17. november 1945 ble Bjørg og Otto gift i Nordbotn kirke. En ny og sterk kvinne var kommet for å bli på Nordbotn, den fjerde kvinnen i en rekke som alle satte sitt preg på handelstedet.

Krigen var slutt og optimismen var tilbake. Det skulle det bli utallige bevis for flere tiår framover.

Etterkrigstiden

Björg og Otto fikk tre barn:

1. Johan Doran Wessel Skarsvaag, født 2. mai 1946 – oppkalt etter sin onkel som døde i 1941.
2. Marie Wessel, født 31. juli 1947 – oppkalt etter sin farmor.
3. Tordis født 7. juni 1949 – død 4. november 1949.

Tordis bodde heime hos mine foreldre i Knarrlagsund da hun ble syk og døde. Årsaken til at hun bodde heime hos oss var fordi tante Björg var innlagt på sykehuset. Jeg var tre – fire år den gangen, men minnet om det som skjedde, sitter fast. Jeg husker at mamma, som var sykepleier, holdt den fem måneder lille jenta om beina, opp ned, mens hun klapset henne på rompa. Da hun forsto at livet var i ferd med å ebbe, tok pappa det lille barnet i sine armer mens mamma hentet bibelen, leste fadervår og sa: Jeg døper deg Tordis og ba til Gud i himmelen at han måtte ta det lille barnet hjem til seg i himmelens rike. Vi søsknene som alle var mindreårige, forsto selvsagt ikke situasjonen, men alvoret var der. I etterkant snakket mamma mye om det som hadde skjedd den vonde høstdagen i 1949. Slike minner brenner seg fast i et ungt sinn.

Det var på denne tiden at tante Björg fikk diagnosen bechterevs sykdom, en kronisk revmatisk betennelse som rammer bekkenet, ryggen og kroppens ledd og senefester. Denne sykdommen skulle komme til å følge henne gjennom hele livet. På tross av smerter og lidelser var hun yrkesaktiv så å si hver eneste dag og bidro i sterkt monn til at handelstedet var et av de aller beste og mest robuste langs hele Trøndelagskysten. Dersom det var dager sykdommen ble for plagsom eller så ille at hun var innlagt på sykehus, fikk hun god bistand av sin søster Anne. Anne var gift og hadde egen familie i Botngård, Bjugn og jobbet på postkontoret i bygda. Anne, «vår alles tante Anne», forlot heim, familie og arbeid i perioder for å reise til Nordbotn og hjelpe sin søster og svoger. Anne var en fantastisk dame som alltid bisto når det var behov for hjelp. Hun var arbeidsom og ga ordrer i øst og vest og regjerte i energisk stil enten det var på butikken,

postkontoret, på kjøkkenet eller i fjøset. Hun krevde å bli hørt – og det ble hun.

Onkel Otto gikk inn i oppgaven som handelsmann med friskt mot og arbeidsglød. Nytt fjøs og låve ble bygd i 1950. Den gamle fjøsbygningen som hadde stått på Vester-Nessa ble revet.

I 1955 ble bakeridriften avsluttet. Det samme året ble fiskemottaket, som hadde vært nedlagt noen år tidligere, startet opp igjen ved at Asbjørn Selvaag, min far, begynte å kjøpe opp sei som ble flekt på brygga og hengt på utallige hjeller på strekningen fra brygga og oppover mot Listua, på østsiden av veien. Dette var et arbeid som ga kjærkommen inntekt til innleide og arbeidsomme mennesker fra lokalmiljøet. Jeg husker at min fetter Johan Doran og jeg jobbet timevis og lange dager. Med en pris av kr.1,25 pr. time ble det mange penger å sette i banken når oppgjøret kom utpå høstparten. Lov om barnearbeid var ikke trådt i kraft den gang- eller var det det? Dette arbeidet tok slutt rundt fem år senere.

Året 1955 var også på andre mange måter et aktivt år på Nordbotn. Dette året ble også den gamle ekspedisjonskaia, som var bygd i 1892, revet og erstattet med en stor og tidsriktig kai i betong. Jobben ble utført av familien Ervik fra Frøya.

Handelstedet var en sikker og god butikk. I tillegg var det også sikker og god inntjening fra dampskipsekspedisjon og poståpneroppgavene. Tante Björg og onkel Otto var dessuten populære og dyktige mennesker, som visste å ta godt vare på sine kunder. Kundekretsen var fra distriktet rundt Nordbotn og fra Herøya. Jeg kan ikke minnes å ha hørt at en eneste kunde noen gang uttalte noe uforholdaktig om tante Björg og onkel Otto. Tvert imot, de to ble omtalt på en særdeles god måte. Onkel Otto hadde sin særegne måte å behandle folk på. Han sa det «som det var», med en særegen snert, men aldri på en sårende måte. Kundene elsket ham og tante Björg, og de trivdes når de var på Nessa for å handle.

Nessa på Nordbotn 16.august 1962. Fra venstre ser vi: Kaia med ekspedisjonsbrygga, naustet, butikken, hovedbygninga, fjøset og Listua med uthuset. Vi ser Stein med kvartsbruddet i bakgrunnen. Fra Kystmuseets Widerøe-samling.

Endringer i tiden og lokalmiljøet

Datidens butikker var ikke som butikkene vi oppsøker i dag. Handlevogner, som ble kjørt omkring i butikklokalet var ikke oppfunnet, og selvbetjening var et ukjent begrep. Kundene ble betjent etter tur over disken. Kundene på utsiden hadde nedskrevet på en lapp hva de skulle ha, og betjenten på baksiden av disken, gjerne med en kopiblyant over øret, gjorde klar varene i tur og orden i den rekkefølge kundene ønsket. Varene var ikke oppveid og heller ikke pakket slik vi kjenner det i dag, men ble fylt opp i poser, lagt på vekten, veid og gitt pris. Prisen ble sirlig nedskrevet med kopiblyanten på regneblokk og summert. Deretter ble totalsummen skrevet ned i en regningsbok med kundens navn, lagt i en skuff, hvori den ble liggende inntil kunden hadde penger til å betale. Gitt henstand eller handle på borg, ble denne måten å handle på, benevnt som. På mange måter kan vi si at den lokale kjøpmann var datidens sosialkontor. Dagens betalingsmåter, med renter og straffegebyr, dersom betalingen ikke blir betalt pr. omgående var ukjente begrep.

1955 var også året da elektrisiteten fra Aurakraftverket kom til Ulvøya og Fjellværøya. Det ble lys og varme i de mange hjem, og butikkene fikk bedre muligheter for å oppbevare ferskvarer på kjøle- og fryserom. Stor var gleden da den første ispinnen ble tatt opp fra frysedisken og i lange kalde drag ble smeltet i munnen. Livet var herlig – det kunne umulig bli bedre.

Samferdsel og ringvirkninger

Samferdsel var et etterlenget satsingsområde som fikk «vind i seilene» og endret samfunnet gradvis fra femtitallet og fram mot årtusenskiftet. Veiene ble flere og bedre, både lokalt og regionalt. Den første bilen, en lastebil, kom til Fjellværøya i 1953. Lastebilen, som ble kjøpt og eid av Anton Fjeldvær, var stadig i bruk – på ulike områder – også som drosje ved at det ble satt benker på lasteplanet som de reisende kunne sitte på. Folk syntes det var utrolige framskritt å bli kjørt nesten hvor enn de måtte ønske.

Nordbotn postkontor er ikke mer!

Nordbotn postkontor på Fjellværøy ble nedlagt med virkning fra 1. juli. Da ble dørene lukket for publikum, og poststyrer Otto Skarsvaag hadde tjent sine postkunder for siste gang. Nå er det bare ett postkontor igjen på Fjellværøy/Ulvøy. Det er postkontoret i Knarrlagsund, og Knarrlagsund er nå postadressen til samtlige innbyggere på øyene fra denne dato.

Nordbotn poståpneri ble opprettet så tidlig som 1. mars 1899, og det paradoksale er at det er 85-årsjubileum samtidig med nedleggelsen. Det var Karen Skarsvaag, nåværende eiers bestemor som drev det i begynnelsen. Årene gikk og den 15. januar 1921 ble hennes svigerdatter Marie Wessel Skarsvaag ny poståpner. En stilling hun hadde fram til sin død i 1945. Året etter fikk så hennes sønn Otto brev fra postmester Støren om han ville fortsette som poståpner etter sin mor. Det har han altså gjort fram til postkontoret nå ble nedlagt. Dermed er bare Knarrlagsund postkontor tilbake på øyene.

For postkundene på Nordbotn vil det bli et savn at postkontoret er borte, slik det var på Fjellvær da stedet mistet sitt postkontor for noen år siden. Men utviklingen og sentraliseringen går sin gang, uansett hva den vanlige kvinne og mann mener.

Postkundene på Nordbotn har hatt et spesielt og intimt forhold til sitt postkontor og sin poståpner. Der har

man beholdt den koselige skikken at poståpneren har ropt opp posten når kundene var samlet på butikken. Otto Skarsvaag driver butikken på Nordbotn, som han har hatt ved siden av postkontoret. Denne skikken har jeg beholdt fram til i dag, sier Otto Skarsvaag, som har mange minner fra sine 38 år som poståpner.

– For mange år siden, det var på en fredag den 13. desember, kom det 13 postsekker med dampbåten hit til Nordbotn. Nå skjedde det at den 13. sekken havnet på sjøen. Men etter mye strev og bry ble den da funnet igjen og fisket opp, – og posten kom fram.

Det har nok blitt mange tallkolloner og mange kroner er utbetalt og innkrevd i løpet av alle disse årene. – Men, sier Otto Skarsvaag, – det skal bli litt mer fritid nå. Dessuten kommer det stadig mye nytt inn i Postverket som skal tas opp. Så nå skal det bli godt å få slappe av, sier Otto, som fylte 70 år den 6. juni. Nå vil han kunne gå til et velfortjent otium, fri fra sine plikter i Postverket.

Nå har de stengt døra til postkontoret for siste gang. – Poststyrer Otto Skarsvaag og kona Bjørg sluttet med posten på Nordbotn 1. juli.

I takt med samferdselsutbyggingen begynte også fraflytting og sentralisering. Først innad i kommunene, deretter mot større industri og bysentra. Folk som bodde i grissgrendte områder ble gitt bidrag for å flytte. Folketallet gikk gradvis nedover. Som et eksempel kan nevnes at det på femtitallet var egen skole på Herøya og at det bodde i underkant av 100 personer på øya. Ti år senere var skolen nedlagt og folketallet halvert. Tjue år etter dette var samtlige flyttet derfra.

Fraflyttingen og samferdselsutbyggingen var en direkte årsak til at «småbutikkene» ble lagt ned i hopetall. Konkurransen fra varekjeder, sviktende kundegrunnlag, omsetning og minimal inntjening var årsaken. Konsekvensen av alt som skjedde, fikk også resultat for Nordbotn.

Tante Bjørg og onkel Otto forsto at det ville bli vanskelig å fortsette handelsvirksomheten og begynte å innrette seg mot den dagen da virksomheten ville bli avsluttet. Dampskipsekspedisjonen ble nedlagt helt mot slutten av syttitallet, og kundegrunnlaget for butikken var på det nærmeste borte. En særdeles viktig påminnelse var det da postverket meddelte at fra 1. juli 1984 ville postkontoret også bli lagt ned.

Jeg ønsker å nevne at onkel Otto hadde den koselige skikken at han som poståpner ropte opp hvem det var post til når kundene var samlet på butikken. Han gjorde dette øyeblikket til dagens høydepunkt. Det var sirkus bedre enn noe annet.

Onkel Otto fylte 70 år den 6. juni 1984 og uttalte i et intervjuet med lokalavisa i forbindelse med bursdagen og at postkontoret skulle legges ned: Det skal bli mer fritid nå – og så skal det bli godt å slappe av. 12 dager etter at postkontoret ble lagt ned, døde han brått av hjertesvikt. Den dagen onkel døde var en tung og vanskelig dag for de som bodde i grenda Nordbotn.

Tante Bjørg fortsatte virksomheten, men det var langt mellom kundene. Gleden av å ha noe å holde på med var det viktigste for henne. Hun hadde arbeidsglede og elsket sine kunder. Dessuten, hevdet hun, at sykdommen

Avisa Hitra-Nytt intervjuet Otto Skarsvaag få dager før han plutselig døde i 1984. Faksimile fra avisa.
Trykkes med tillatelse fra avisa Hitra-Frøya

bechterew ville medført at hun ville ha stivnet dersom hun ikke var i aktivitet. Selv om hun skjøv nedleggingsplanen foran seg så godt hun kunne, kom dagen 31. august 1993 da forretningsvirksomheten offisielt tok slutt.

Det skulle altså gå 147 år fra Johannes Andersen Nordbotten (vår tippoldefar) startet virksomheten og fram til tante Bjørg Skarsvaag stengte butikkdøra siste gang i 1993. UKE-Adressa hadde et intervju med henne denne dagen.

Historien etter at butikken ble lagt ned.

I 1989 ble brygga som var oppført i 1897 leid ut til laksefirmaet Marine Harvest (Mowi). Noen år senere ble det oppført en ny moderne brygge i tillegg til den gamle brygga. Butikkbygningen ble solgt i 2010. Den er renoverert og blir i dag brukt som fritidsbolig.

Tante Bjørg fortsatte å bo på Nordbotn etter at butikkvirksomheten ble avviklet. Hun elsket stedet hun kom til som ung dame og hvor hun la ned en enorm innsats. Den 30. desember 1999 sovnet hun inn og ble gravlagt ved siden av onkel Otto på Bottenvika kirkegård.

Sønnen Johan Doran Wessel Skarsvaag overtok eiendommen med alle bygninger etter sine foreldre i 2001, men situasjonen var ikke lengre slik at stedet var egnet for å drive tradisjonell butikkvirksomhet. Johan Doran hadde studert økonomi og ønsket å bruke utdannelsen som siviløkonom utenfor Nordbotn og Hitra. Han hadde flere ledende stillinger, blant annet var han økonomidirektør på Regionsykehuset i flere år. I to år var han også konstituert som sykehusdirektør ved det samme sykehuset. Johan Doran er i dag pensjonist og bor i Trondheim. Da ingen av barna til Johan Doran ønsket overta Nordbotn, ble det enighet om at eiendommen på rundt 600 dekar med alle bygninger skulle legges ut for salg.

En ny eier overtar

I 2020 overtok Steffen Kirknes eiendommen. Kirknes er i planleggingsfasen om hva han skal gjøre, men han

er klar på at han skal tilbakeføre hovedbygningen til slik den var da den ble oppført i 1897. «Den gamle tiden» kommer ikke tilbake, men det må være et berettiget håp om at Nessa/Nordbotn, etter at en ny eier har overtatt, fortsatt vil framstå med stolthet og bevare sin verdighet som et av Trøndelagskystens aller største og flotteste handelssted. Historien vil leve.

Epilog

All ting har en ende og lyset brenner ned – heter det i fortellingen. Slik er det også med historien om Nordbotn gjennom 174 år, som jeg har forsøkt å levendegjøre. Det er en historie om slitets ambassadører og nære familiemedlemmer, som hver på sin måte har satt varige spor. Historien er viktig og bør tas vare på og overleveres videre til de som kommer etter oss på en sannferdig og edruelig måte. Jeg er klar over at flere hendelser kunne vært tatt med. Dette er blitt utelatt fordi usikkerheten om hva som har skjedd, har vært et reelt spørsmål, som jeg ikke alltid har funnet sikre svar på. Jeg ønsker å takke for bidrag og velvillig bistand til historien om Nordbotn. Uten dette hadde jeg vært hjelpeløs. Spesielt vil jeg takke Johan Doran Wessel Skarsvaag, Marie Wessel Strøm og John Erling Strøm, Sigurd Wessel, Knut Ansnes, Bernt Johnsen Fjeldvær og mine søsken Marie Wessel, Ellen Andrea Wessel, og Olaug (Ista) for mange gode og viktige opplysninger. En spesiell og stor takk til Birger Jobotn og Ulmar Ulvan, som har fortalt og rettleidet meg i historien fra mellomkrigstiden og tiden under og etter 2. verdenskrig.

Kilder

Digitalarkivet, Statsarkivet, Hitterslekt, Hemneslekt, Det norske næringsliv, bygdebøkene Øya og folket, Sandstadboka, Norges bebyggelse og diverse avisutklipp fra ulike aviser.

BENTE HEGGVIK/SVEND SIVERTSEN

Hitras siste skomaker

Skomaker Arne Lian bodde ved Lian i Utsetgrenda og var en kjent mann for mange innhitterværinger. Kystmuseet har fått store deler av verkstedet hans i gave, og vi synes det er fint å kunne fortelle om han og hans virksomhet.

Arne Lian ved en av sine maskiner. Bildet er tatt av lokalavisa Hitra-Nytt som intervjuet skomakeren i november 1974. Han bodde på eiendommen Øvre Lian hele sitt liv.

Arne Thoralf Lian ble født den 16. februar i 1921. Foreldrene hans het August Andreassen Lian og Thea Augusta Ingeseusdatter Leksen, og Arne var deres eneste barn. Oppveksten i grenda Utset var sikkert som for de fleste hitterværinger på 1920- og 1930-tallet. De hadde ingen nød, men det var heller ingen overflod. Siden han var enebarn, kan vi kanskje anta at familien var litt bedre stilt enn de som hadde store barneflokker.

Arne Lian etablerte skomakerverksted i boligen sin på det lille småbruket, Øvre Lian, i 1959. Da var han 38 år, en godt voksen kar som levde alene. Han fikk litt økonomisk støtte og investerte i flere maskiner og utstyr, så verkstedet var nok både profesjonelt og effektivt. Hverdagene gikk med til reparasjoner av sko, støvler og ulike lærprodukter.

En novemberdag i 1974 var lokalavisa Hitra-Nytt på besøk hos Arne Lian som så vidt vi vet, var den eneste og siste aktive skomakeren på Hitra. Vi har sakset fra intervjuet avisa hadde med Arne. Det forteller en del om yrket og mannen.

Her fra intervjuet i Hitra-Nytt

-Jeg har selvfølgelig vært lei mange ganger. Spesielt om somrene når det har vært godvær har jeg ofte vært lei av å sitte inne ved maskinene. Men lei blir man kanskje nå og da samme hva man driver med. Om vinteren er jo dette et fint yrke, i og med at en får arbeide inne og ha det godt og varmt.

Pussholten ble brukt til å polere sålekanten på skoene.

Hvordan er så tilgangen på arbeid?

-Stort sett har det vært nok arbeid, men det varierer noe. Mest har det som regel vært å gjøre om våren og høsten, noe som har hatt sammenheng med at folk skiftet over fra sommersko til vintersko og omvendt. I forbindelse med snøen vi fikk sist i oktober kom det inn en del vintersko som skulle repareres før vinteren for alvor setter inn. De fleste kundene kommer fra nærdistriktet. Tidligere ble det sendt sko og vesker fra andre kanter av Hitra, men etter at fraktene og portotakstene har gått så kraftig i været har det blitt mer slutt med dette.

Er skoene i dag blitt dårligere, spør avisa.

-Det er litt opp og ned. Kvaliteten er svært forskjellig. Det finnes en del sko laget av kunstfiberstoffer som det nesten er håpløst å reparere. Det er helt umulig f.eks. å få limet til å sitte.

-Når prisen på en skoreparasjon skal beregnes, må en ta hensyn til prisen på nye sko. En skomaker kan ikke kalkulere så fritt som andre handverkere. Jeg tar omkring 33 kroner for å halvsåle et par sko, et arbeid som tar over en time.. Til sammenligning koster det samme arbeidet omkring 50 kroner i Oslo. Prisene har gått i været på

*Randløperen brukte
skomakeren til å skjære til
sålekanten for å få vekk den
lurvete kanten på læret.*

dette som på alt annet de siste åra. Materialer og spesielt læret har blitt dyrere, forteller Arne.

Du har mange maskiner stående her. Hva koster utstyret som må til for å drive i dette yrket?

-Jeg har fire forskjellige maskiner, en sålebeskjæringsmaskin, en maskin for sålesyng, en pusse- og slipemaskin og en maskin for overlær. Da jeg kjøpte maskinene i 1959 kostet de til sammen mellom 9.000 og 10.000 kroner. Men i dag vet jeg at en må gi over 10.000 kroner bare for den maskinen som syr såler. Så en må sikkert gi mellom 20.000 og 30.000 kroner for det samme utstyret i dag.

Arne viser oss en artikkel i Osloavisen «Ukens Nytt» av 18. ds. Der blir det slått fast av oldermannen i Oslo skomakerlaug, Arne M. Gulliksen, at det om ti år ikke er mange skomakere igjen i Oslo. I dag er det omkring 40 aktive skomakere i nevnte laug, og de fleste av disse er i 60-årene. Rekrutteringen er meget dårlig, det er kun en eneste lærling i faget i hele landet.

Fagskolen for skomakere ble også nedlagt for noen år siden, fordi det ikke var elever nok, og det er svært vanskelig å komme i lære. Det ser ut til å være en dystre framtid for skomakeryrket, og snart er det kanskje helt umulig å

få reparert et par sko, sier Arne Lian. Han har nå tenkt å ta det mer med ro. Han har plagdes en del med ryggen når han blir sittende ved maskinene over tid. -Men det blir vanskelig å slutte helt. Når en bor slik alene er det godt å ha noe å gjøre, da går også tiden fort. Det er vel slik at skomakeryrket blir mer som en hobby heretter, slutter Arne Lian til lokalavisa.

Et gammelt håndverk

Skomakeryrket er et av våre eldste håndverk. På 1200-tallet hadde skomakeren en viktig posisjon i samfunnet. De laget skoen fra bunnen av, de kjøpte inn skinn som de garvet og sydde sko etter mål. Da kunne skomakeren gjøre seg gode penger og mange ble ganske velstående. Vi kan anta at det medførte en viss anseelse i samfunnet. Mot slutten av 1600-tallet etablerte garverne seg som egen yrkesgruppe, noe som medførte tap av inntekter for skomakerne.

Ytterligere endringer kom med den industrielle revolusjonen på midten av 1800-tallet. Da ble mye av arbeidet effektivisert av maskiner. Det betydde på den ene sida en enklere hverdag for skomakerne. På den andre sida kom etablering av skofabrikker, som resulterte i at billigere masseproduserte sko og støvler kom på markedet.

Arbeidshverdagen for skomakerne endret seg etter hvert fra å lage sko, til å reparere og flikke på fabrikkproduserte sko.

I middelalderen var skomakerne og andre håndverkere organisert i laug, som ivaretok fagfolkene både faglig, politisk og økonomisk. Laugene fikk etter hvert stor makt og innflytelse i samfunnet. Laugsvesenet ble utviklet på 1800-tallet, og for skomakerne ble det erstattet av skomakerforeninger i byene. I 1908 ble Norges Skomaker-mesterforbund opprettet.

I dag er det ikke laugene, men den videregående skolen som organiserer opplæringa. I Norge er det kun PLUS-skolen i Fredrikstad som tilbyr skomakerutdanning. Faglærer Karoline Vinje forteller at dette er en toårig utdanning, og at det er fem elever i hvert årskull. Hun forteller også at det er stor overvekt av jenter i faget. Litt i kontrast til den tradisjonelle skomakeren, som gjerne var en mann.

Endringer i samfunnet

Store endringen i norsk levestandard og levesett kom i årene etter krigen. Økt samarbeid og handelsforbindelser over landegrensene ført til at nye avtaler og forbund ble inngått. I 1960 ble Det Europeiske Frihandelsforbund (EFTA) opprettet med Norge som medlem. Det betydde frie markeder for flere varer og tjenester, noe som førte til en strøm av billige importvarer. Mange norske produksjonsbedrifter slet i konkurranse med lavkostland som for eksempel Portugal. I 1973 kom handelsavtalen med EF – nå EU, som etappevis avviket tollene på viktige industrivarer, og åpna for et marked i Europa med 300 millioner mennesker. Med EØS-avtalen som kom i 1994, ble

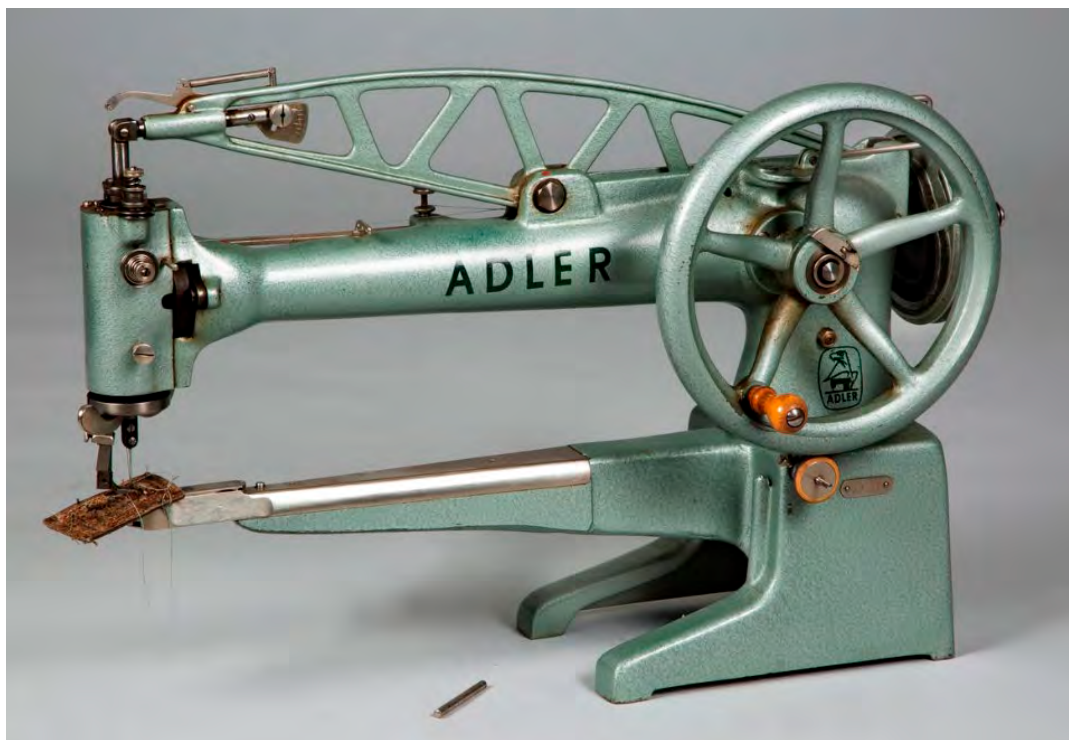

Rett skomakerkniv hadde flere funksjoner. Den ble brukt til utfelling av lær, til å skjære lær etter fast mønster, til beskjæring av snitt og hæl og tilskjæring av bunnlæret.

Norge en del av Eu's indre marked. Konkurransen fra land med billigere arbeidskraft ga store utfordringer for mange norske virksomheter. Skofabrikker og skomakere var blant yrkesgruppene som merket endringene godt. Færre og færre gikk til skomakeren for å reparere sko og støvler. Man kjøpte heller nye sko i stedet for å flikke på de gamle.

Masseproduksjon i lavkostland

En stadig mindre del av lønna vår går med til kjøp av sko og klær. Statistisk Sentralbyrå skriver at siden 1958 har forbruket blitt mer enn halvert, og at vi i dag bruker kun 5% av pengene våre på denne utgiftsposten. Samtidig understrekes det at forbruket ikke har gått ned, snarere tvert imot. Nedgangen skyldes at klær og sko har blitt relativt billigere fordi prisveksten har vært mindre enn på de fleste andre varer. Årsaken er import fra lavkostland, som for eksempel Kina. Hvis vi ser på statistikken så viser den at i 1990 kom 2,7 prosent av importverdien fra Kina, mot 32,5 prosent i 2007 (Statistisk sentralbyrå 2007).

Skomakerens symaskin.

Nye trender

Skomaker Ketil Aalberg eier og driver Aalbergs Skoservice på Buran i Trondheim. Dette er et tradisjonelt verksted som utfører alt av skomakerarbeid, men Aalberg sier det er viktig å ha et vidt utvalg tjenester. I tillegg til å reparere sko, selger han danse- og ballettutstyr.

Noe sportssko inngår også i sortimentet. For motorsyklister reparerer og syr han seter, og skulle noen ha lærvarer som trenger ettersyn, så fikser han det meste.

Samtidig er det økt fokus på gjenbruk. Vi er mer bevisste på at varer vi kjøper bli produsert under bærekraftige forhold, der arbeideren får skikkelig betalt for jobben og har ordentlige arbeidsforhold. Vi har råd til å betale litt

mer for varene, og får kanskje samtidig ryddigere sko- og klesskap.

Mye har endret seg siden Arne Lian drev skomakerverksted på Utset. Yrket eksisterer fortsatt, men de fleste tilbyr flere tjenester enn kun reparasjon sko og støvler. Den største endringen er nok den store tilgangen på billige varer som gjør at en forsvinnende liten del av lønna vår må til for å kjøpe nye sko. Om trenden kommer til å snu er ikke godt å si, men gjenbruksbutikkene er populære. Kanskje er dette et tegn på at bærekraft og miljø har fått innpass hos oss.

EDVIN ROAR OLSEN

EROs epistler

Kjære leser av Skarusetta. Her starter vi en serie som vi i forståelse med forfatteren har valgt å kalle «EROS epistler». Om du trur at dette har noe med kjærlighetsguden Eros i gresk mytologi å gjøre, så bommer du nok litt. Forresten, her garanterer vi ingen ting.

ERO er forbokstavene til forfatteren av disse epistlene. Gode venner av ERO får lov til å kalle han akkurat det. I EROs epistler er det alltid allmennmenneskelige tema som blir tatt opp, ofte med et sterkt personlig preg, både innholdsmessig og språklig. Derfor har ERO sjøl gitt oss lov til å gi deg, kjære leser, en kort presentasjon av han.

ERO er hitterværing, født i 1955. Han har vært «over alt» rundt om i verden, men nå har han vendt tilbake til

Hestviklandet, sitt barndoms paradis. Som så mange hitterværing i sin generasjon, reiste ERO til sjøs. I 16 år segla han utensiks og hadde besøkt alle verdensdeler før han var 18. Han vart skipsmekaniker. I 1985 gikk han på land, og jobba deretter hos Moxxy i Elnesvågen i 33 år. Nå er han pensjonist og kan blant anna dyrke sin livslange interesse for å skrive.

Eunen til å ordlegge seg er solid planta i EROs gener. Han har å skyss på, som vi sier. Han skriver på dialekt. Det er da han får til å utfolde seg, sier han sjøl. Som den eneste i Skarusetta, får ERO derfor lov til å bryte alle de rettskrivingsregler som finnes. En god skribent skal ikke bare skrive godt. Han skal også observere, se sammenhenger og kunne sette ord på tankene sine. Det kan ERO. Gled deg!

(Red)

1 Som onga va vi my i båt – robåt. Det va spissbåta, sjækta og færinga, og ein og anna tværskátting. Tre-båta. Vi lært áss jo á ro tili. Æ e jo ein tolling, så æ likt á ro. Va lite me påhængsmotora på denj tia. Pappa fekk itj før i 72. Vart ailljer ná kompís me påhængen æ. Va sur på mæ, så æ rodd. Fekk brukbar áverkrápp tá de.

Va lite me sæggelbåta á. Trur de va ein på Bedrákk. Mæn vi prøvd jo á sæggel, me blainna heill. Prøvd á sætt opp ára me oilljtæppen på. Fæsta ára i táfta. Jekk bra me lite vinnj. Freska de på, ja da vart de fiasko de lux. Jekk á an vest ein sto frami me jakken áver haue. Ein frammi á va sæggel. Ein baki á styrt me ára. Vi kom jo fram. Ha de itj travelt. Late sámmardaga der du satt á hørt på klokkinga tá bára.

Kjæm ailljer ijæn, deinnj tia.

2 Mine boksa ha hatt ein tendæns te á revn i ræva. Skoillj æ på tur, senjt mor mi bestanjdí me resærva. Slo itj feil de. Æ trång á. Idrætts á skoltura: Revna i ræva garantert. De der følt mæ jo som sjømannj á. Va næsten fresta te á ta me nál á trå på lannj.

Ein gång i Rotterdam: Jekk fint de te æ skoillj skrava ut av taxien. Ritz, der jekk saumen i ræva – boksræva, ja. Mænn der va æ bra kjent. Inn på nærmaste bar. Fekk lán både nál á trå. Satt på dass á sauma i hop, te stor fárnøyels te ræsten tá jængen á heile barn. Mænn øle va gått, så da så.

Ein gång i Korea. Upsan. Va litt vær á færklar der. Ha itj nál á trå i barn. Så æ mått væra me mama-san heim, like ve. Der satt æ da i oinnjerboksa, mens ho syddj boksræva, te stor fárnøyels fár ræsten tá fam hinnjes. Mænn øle va gått – ættepå.

3 Borti Grinnvika fekk vi ongan værra me på my. Hainn Ola va svær sánn. Kjörung og riing tá hæst, traktor á moped. Va me på á ta opp næp á potet. Hæ-sjing á høying va itj ná færre mæ. Æ ha jo høysnue. Mænn eillers jekk de bra. Á tynn ut næpákera va eitj møyssámmeli arb. Så da matt de my fálk te, eiller onga. Ongan i bøgda møtt opp. 50 øre rainna, á dem va lang, reinnern. Ein kvast på kvar plass. Næpa tar plass, færre at a ska væks te. Så i gang jekk vi.

Ætte ei stoinn va de mat. Brøskiv te heile jængen. Ho Inger diska opp. Myttji gått pålægg. Mænn onga e onga, á de vart kappeting. Brøa som a Inger hadd baka, for fort. Så ho mått seinn son, hainn Gunnar, te bakarn færre meir. De jekk me myttji brø deinn dan. Hainn Rolf Karlsen át 14 brøskiva. Æ va tett bakom. De ainner gutan føldt tett på. Á sørn, kárr mætt vi va.

Á sánn jekk de store kakslage te, borti Grinnvika.

4 No ha æ pinadø várrte you-tubar á. Musikk-you-tubar. Á du dæven, der va det my, gett. Æ satt næsten i heile hælga á såg, æ. Glømt næsten tá ailt. De einaste som såv, va føten á ræva.

Utruli kárr myttji go á rar musikk innpå der, gett. Æ ha stortrivdes. Æ har jo my vas på DVD, mænn der va ailt æ mangla, á meir te. Utruli kárr mang kvinfolk som spælle gitar. Á som dæm spælle! Ha det itj várrre færre sjægge, ha haka havna langt nepá brøstkassen. Respækt.

Myttji eillgammelt á. Ei skjekkeli nástalgihælg. Æ kábla mine Koss øreklokka te datan. Lyden va super. Trøng itj á sætt opp ná anlægg, nei. De her e bra nákk. Lille Lu sei vi káinn kábbel datan te TV'n. Wow, da bli de jo skjære filmopplevelsa. Musikk i gostoln framom TV'n me den musikken du sjøl vælge.

Jøss, no e live gått.

Sorenskrivaren som kollsegla og gjekk i land som handelsborgar

Namnet Riber peikar mot Danmark og byen Ribe lengst sør på Jylland. Kanskje voks Anders Nielssøn Riber opp her, i så fall akkurat på den tida dette koparstikket vart laga. Illustrasjon frå bokverket *Civitates Orbis Terrarum* («Verdas byar»), utgitt 1612–18. (Foto: Det Kongelige Bibliotek, København)

Sorenskrivaren, handelsmannen og jordeigaren Anders Nielssøn Riber på Ansnes (ca. 1610–1690/91) er ein gammal kjenning i den lokallistoriske litteraturen¹ på Hitra, og er også drøfta fleire gonger i regionalhistoriske årbøker og nasjonale fagtidsskrift².

¹ Maurits Fugelsøy: *Hitra. Øya og folket. Bd. 1–2. 1958/1962*: Utg. av Hitra-kommunane; Krister Olsen: *Ansneslandet. Folket og livet. Hitra: Vindfang* [2010]. Anders Nielssøn Riber er også omtalt i (minst) ti årgangar av *Årbok for Fosen* (1947, 1967, 1986, 1990, 1991, 2009, 2012, 2015, 2021, 2022).

² P. N. Thaulow Riber: *Hvem var Anders Nilsen Riber og hans tre hustruer?* *Norsk slektshistorisk tidsskrift* XVII (1959); Yngvar Kjøl-

Anders Nielssøn Riber var gift tre gonger og fekk mange etterkomarar. Den breie omtalen i lokal- og slektshistorisk litteratur gjer at han også figurerer i mange slektstavler på internett. Dessverre har mange av Ribers «biografar» gjort seg skuldige i ukritisk bruk av eldre trykt litteratur, og med dette til grunn konstruert luftige hypotesar. Til og med i standardverket *Våre sorenskrivere og kjeldeutgåva Norske kongebrev* er opplysningane

strup: *Anders Nielsen Riber og Mille Oudensdatter. Norsk slektshistorisk tidsskrift* XIX (1964), s. 214–223. Den siste artikkelen fekk, saman med resten av tidsskriftutgåva, kort omtale i både *Nationen* og *Aftenposten* i juni 1964.

Ansnes 1903. Anders Nielssøn Riber hadde nok ikkje kjent igjen hus frå si eiga tid, men landskapet var ikkje mykje forandra sidan 1691.
(Foto: Kystmuseet i Sør-Trøndelag)

om Anders Nielssøn Riber mangelfulle, eller rett og slett bygd på feillesing av originale kjelder. Mange slike feil og ikkje-dokumenterte påstandar har i nyare tid følgt med gamalskrivaren ut på nettet eller over i ny trykt litteratur – som sanningar.

Gamalskrivaren levde eit spennande liv og gjorde avtrykk i lokalsamfunnet. Han fortener ein større biografi, men i denne omgangen er ambisjonen å slå fast ein gong for alle når han var sorenskrivar, om det finst spor i kjeldene etter tradisjonen om at han slutta som sorenskrivar fordi han kollsegla og vart sjøredd, om han etter dette flytta til Aure og dreiv handel der ein periode, og om han hadde rett til å drive handel på Ansnes. Svar på fleire av desse spørsmåla har stått på trykk før, men dessverre har det vorte mange forskjellige svar.

Det er éin måte å løyse desse flokane på: Å gå til dei historiske originalkjeldene frå Ribers eiga samtid. Meir kunnskap frå samtidskjelder om gamalskrivaren gir oss også meir og spennande kunnskap om hittersamfunnet på 1600-talet.

Ein «svoren» skrivar

Sorenskrivarembetet var oppretta i 1591 og hadde eksistert i mindre enn fem tiår då Anders Nielssøn Riber vart sorenskrivar i Fosen, kystområdet frå Stemshesten til Folla. Oppgåva for ein «svoren» (eidfesta) eller på dansk «soren» skrivar var å skrive rettskraftige brev og dokument for bygdefolket, forfatte alle søknader til kongen og fungere som sekretær eller juridisk assistent for bygdetinget. Etter kvart kom det til ansvar for arveskifte og panteregister, og frå 1634 vart sorenskrivaren meddommar på tinget. Lønna var frå 1592 og heilt fram til 1872 inntektene av ein mindre skatt frå bøndene, utlikna etter storleiken på garden, i tillegg til faste avgifter per dokument.³

Namnet Riber peikar mot Danmark og andre kjelder tyder på eit tidleg nettverk i embetsmannsmiljøet og byborgarskapet i Trondheim. På denne tida var Fosen sorenskriveri ein del av Trondheims len, og det var lensherren, den høgste kongelege embetsmannen i Trøndelag med Nordmøre og Romsdal, som tilsette sorenskrivaren. Klientrelasjon til ein adelsmann var ein vanleg og viktig faktor i embetsmannskarrierar på 1600-talet. Mange so-

³ Norsk historisk leksikon. 2004.

renskrivarar hadde bakgrunn som kontorpersonale ved sentraladministrasjonen i København eller som tenarar for høgadelsmenn.⁴ Danske lensherrar som var nye i Noreg ville gjerne ha medarbeidarar som dei kjente frå før, og Anders Nielssøn Riber kan ha kome til Noreg som ein del av staben til lensherre (frå 1629) Oluf Parsberg til Jernet (1599–1661).

Anders Nielssøn Riber er nemnt som sorenskrivar i kjeldemateriale frå Fosen første gongen⁵ 4. mai 1639, då han var til stades på bygdetinget på Barman. Her signerte han mellom anna eit tingsvitne til Sissel Jonsdotter, som ville heve trulovinga si med Mikkel Torbergsson. Han var tatt for tjuveri og bortvist frå Hitra og Trøndelag fem år før.⁶

Ei kjelde som støttar opp om den nye sorenskrivarens band til byen, er Schole Drengé Husenis Regenschaber frå same år. Katedralskolens elevinternat fekk pengar i samband med ei rad bryllaup i 1630-åra, stort sett knytt til det stadig mektigare embetsmannsmiljøet i Trondheim. Her er det registrert gåver på i alt på seks dalar, ein ort og seks skilling som vart gitt til internatet i samband med Anders Nielsens bryllup. Pengane, som tilsva- rar verdien av to gode mjølkekyr, kom inn søndag 17. november. Det kan ha vore bryllaupsdagen.⁷ At Anders Nielssøn Riber inngjekk ekteskap kort tid etter utnemninga til sorenskrivar, er sannsynleg. No kunne han forsørge ein eigen familie og halde sitt eige representative hushald. Han valde å slå seg ned på Hitra. I 1641 eller 1642 bygsla han Ansnes. Garden, som var krongods, var

Utsnittet frå Jan Luykens (1649–1712) kart over den vest-norske kysten visar kva dei nederlandske kartbrukarane i samtida var interesserte i: Tømmer og trelast (og kanskje hjort?). I 1649 tok Anders Nielssøn Riber over ei sag etter suigermora i Hemne. Det var starten på eit fleire tiår langt engasjement i denne lokalt viktige eksportnæringa. (Foto: Rijksmuseum, Amsterdam)

ein udelt og attraktiv gard der det hadde budd velståande folk også i tiåra før.

Arbeidet som sorenskrivar var i stor grad ei reisestilling. Det var faste bygdeting i tinglaga Hitra (med Frøya), Hemne (med Innhitra), Ørlandet, Stadsbygda, Rissa,

4 Øystein Rian: *Embetsstanden i danskertida*. Oslo: Det norske Samlaget 2003. Også den samtidige Fosen-futen Anders Rasmussøn [Belter] kan ha hatt ein slik relasjon til Oluf Parsberg.

5 Historikaren Svein Tore Dahl skreiv at Anders Nielssøn Riber var nemnt som tingskrivar første gongen 4. mars 1639, og viser til NRA Lensrekneskap. Trondheim len. Eske 63. Det har ikkje vore mogleg å finne kjelda han viser til i denne eska. Svein Tore Dahl: *Embetsmenn i Midt-Norge 1536–1660*. [Trondheim:] Eige forlag 1999. 101.

6 Etter trulovinga hadde Mikkel vorte tatt som tjuv og dømt, men i 1634 eller før fått nåde mot å reise frå Hitra og aldri meir kome tilbake til Trondheims len. I juni 1639 oppheva domkapitlet i Trondheim trulovinga, og Sissel kunne sjå seg om etter ein ny mann. SAT Trondheim domkapitel. Protokoll nr. 2 (1622–1659), f. [20].

7 Statsarkivet i Trondheim (SAT). Trondheim stift og amt. Kommissjonsarkiv. Eske 1. Seinare avskrift av Mentz Christopherssøns rekneskap 1635–41. Namnet på brura får vi dessverre ikkje vite. Namnet Anders Nielssøn var ikkje uvanleg, men det er ikkje kjent andre embetsmenn i Trøndelag eller borgarar i Trondheim med dette namnet i 1630- eller 1640-åra.

Eid, Hellem og Bjørnør fleire gonger i året. Synfaringar og ekstrating kunne bli haldne kvar som helst og ved behov. Arveskifte vart i praksis alltid halde på den såkalla arvetomta, der arvelataren hadde budd. Ein skrivelest var nødvendig reisskap på desse reisene, og vi veit at Anders Nielssøn Riber eigde eit slikt portabelt skrivebord eller skriveskrin då han døydde.⁸

Allereie i 1642, som nykomar i lokalsamfunnet på Hitra, vart Anders Riber kyrkjeverje for Dolmkjerka og Ulvkjerka, som begge hadde jordeigedom og kyr som genererte leigeinntekter. Dette er ei overraskande rask posisjonering i ei viktig rolle som før låg til den lokalt forankra bygdeeliten. Også her anar vi eit nettverk i byen. Kyrkjeverje hadde han neppe blitt utan aktiv støtte frå stiftsskrivaren Mats Pederssøn i Trondheim, som på kongens vegner førte tilsyn med økonomien til kyrkjene i Romsdal, Nordmøre, Fosen og Namdalen.⁹

Embetskjøpmann

Med eit embete på 1600-talet kom ikkje sjeldan kontroll over jord-, skog- og fiskeressursar og inntekter i naturalia som langt oversteig dei egne behova. Historikaren Øystein Rian har skapt omgrepet embetskjøpmann, som karakteriserer dei mange futane, sorenskrivarane og prestane som kombinerte offentlege embete med kjøpmannsskap, sjølv om dette var eit monopol for handelsborgarar i byane. Gjennom 1640-talet la Anders Nielssøn Riber grunnen for eit veldrive «konsern» bygd på jordbruk, sagbruk og trelasthandel, utleige av jord og grunn, kommersielt fiske og inntekter som embetsmann og kyrkjeverje i form av fisk, korn og mjølkeprodukt som kunne seljast vidare.

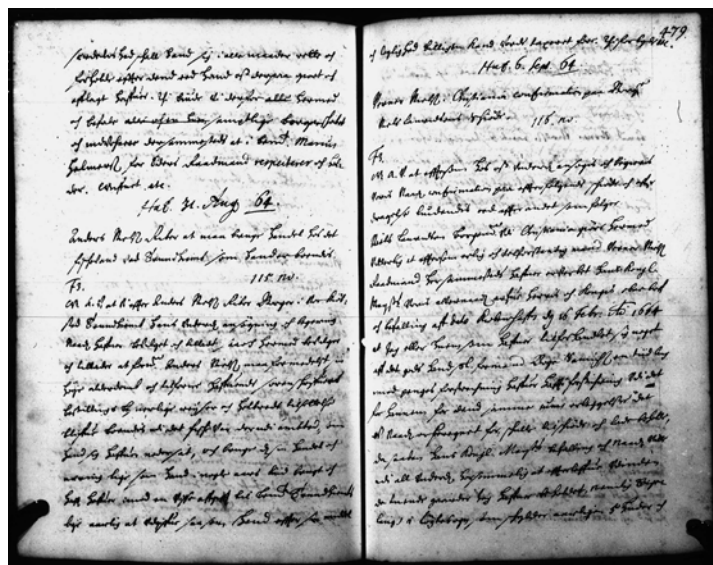
Slik kan vi førestille oss Anders Nielssøn Riber og Margrete Melchiorsdatter ein kveld på Ansnes i 1650-åra. Dette paret, kunstnaren Jan Havickxsoon Steens «Een drinkend paar» (1660–79), er frå Nederland, men gjennom omfattande handel og skipskontakt med Nordmøre og Fosen kom mote og andre nye varer frå Amsterdam til dei hiteruværingane som hadde råd til vin, eksklusive stoff og ferdigsydde hetter og halsdukar. (Foto: Rijksmuseum, Amsterdam)

⁸ SAT Fosen sorenskriveri. Skifteprotokoll nr. 3 (1696-1709), fol. 62a-63a. Skrivelesten inngjekk i arveluten til sonen Niels, som døydde i 1698. Han hadde vore under brorens omsorg som vaksen, truleg på grunn av ei funksjonsnedsetting, og farsarven hans var urørt. Skrivelesten kan ha vore ein gjenstand som ingen av søskena meinte dei hadde bruk for då faren døydde.

⁹ Mats Pederssøn er i 1639 omtalt som fullmektig for lensherre Oluf Parsberg til Jernet. NRA Lensrekneskap. Eske 63. Utgiftsvedlegg 1638–1639, nr. 23.

Det er mykje å fortelje om dette, men det er det ikkje rom for i denne samanhengen. Derimot kjem vi ikkje utanom å nemne at ektefellen var ein føresetnad for og partner i karrieren som «embetskjøpmann». Den daglege styringa på garden og drifta av jord og sjø på Annesnes var det gjerne ektefelle og husfolk som stod for. Lese-, skrive- og reknedugleik hos begge ektefolka har, skriv historikaren Ida Bull, i praksis vore avgjerande for å kunne drive handelsverksemd.¹⁰ Ikkje minst når den eine parten ofte var fråverande på embetsreiser. Kanskje kan vi også sjå eit spor i kjeldene etter Anders Nielsson Ribers eiga haldning til kvinners økonomiske og rettslege kapasitet og handleevne: I 1659 opererer Karen Lind i Bergen som hans fullmektig i forsøk på å drive inn gjeld i Sunnhordland.¹¹ Det var neppe mangel på mannlege bergensarar som kunne fått dette oppdraget.

«Konsernet» Riber fekk tilgang til avgjerande ressursar gjennom sorenskrivarens ektefelle nummer to, Margrete Melchiorssdatter frå Kjørse i Hemne. Med dette ekteskapet, inngått i siste halvdel av 1640-åra, knytte Anders Nielsson Riber seg til eit vidt forgreina jordeigande bondearistokrati med djupe og sterke band til det geistlege miljøet i Trondheim. Djup lokalkunnskap, «bransjekunnskap» og eit regionalt nettverk opparbeidd over generasjonar, med andre ord sosial kapital som Margrete og familien hennar disponerte, var viktig for å utnytte jord-, skog-

Kopiboka med Danske kansellis avskrift av kongebrevet frå 31. august 1664, som gir løyve til Anders Nielsson Riber «at maa bruge handel hos det fiskevand [!] ved Trundhiemb som hand er boendis». (Foto: Rigsarkivet, København)

og fiskeressursar i Hemne og på Hitra så effektivt som mogleg.¹²

Mor til Margrete, hustru¹³ Mille Audunsdotter, dreiv sjølv storgarden Kjørse med ikkje mindre enn 25 husfolk. Ho hadde leigendingar på fleire titals gardar i Hemne, på Nordvestlandet og i Sunnhordland¹⁴. Milles syster,

¹⁰ Sjå m.a. Ida Bull: *De trondhjemske handelshusene på 1700-tallet. Slegt, hushold, forretning. Trondheim: NTNU 1998.*

¹¹ Statsarkivet i Bergen (SAB). Sunnhordland tingbok nr. A6 (1657–1659), fol. 30b.

¹² Karen Lind i Bergen ser ut til å høyre til eit liknande miljø eller nettverk, med eigedomar i Nordfjord og på Helgeland. Sjå Edvard Os: *Eid og Hornindal*. Oslo: Eid herad 1953; *Skattematrikkelen 1647 XVI*.

¹³ Utover 1600-talet er grunnlaget for den tidlegare adelsstittelen hustru meir uklårt, men i Fosen og på Nordmøre ser han ut til å vere brukt om kvinner som både kunne vise til eigen bakgrunn i gamal lågadel og eit ekteskap innanfor same stand eller med ein geistleg eller sivil embetsmann.

¹⁴ Godset i Sunnhordland var gardane Eidsvåg og Ulvaråker i Sveio, truleg eldgamalt odelsgods i hustru Milles slekt ettersom ho sat med eit skøyte på Ulvaråker som var datert Bergen 1457. I april 1659 var hustru Mille truleg nyleg død då Anders Nielsson Riber, kalla Eigerr av garden sjølv om han nok opererte på vegner av dødsbuet, sende ein fullmektig for å drive inn landskylda frå bonden Svein Ommundsson i Ulvaråker. Svein låg så langt etter med betalinga at han Lenge siden Haffuer Forbrudt Jorden. På Eigerenns Behag baud fullmektig Karen Lind bonden å så jorda om han betalte all skuld og sette i stand husa på garden seinast til jonsok, Eller Were Jorden Quitt og Dog betale sin Landschyld. SAB Sunnhordland tingbok nr. A6 (1657–1659), fol. 30b.

hustru Guri Audunsdotter på Vikstraum i Dolmsundet, var også jordeigar, hadde vore gift med ein fut og deretter ein lensmann. Margrete Melchiorsdatters far, sokneprest Melchior Jacobssøn [Falk] som drukna i Rovatnet i 1639, hadde dansk far og nederlandskætta morfar, men mormor hans kom frå same lågadelege miljø som Mille og Guri.

Odelsskattelistingene frå 1600-talet tyder på at både Mille og Guri hadde for vane å gi bort om lag eitt spann jordegods i heimanfølgje når eit av barna gifta seg. Den første jordeigedomen Anders Nielssøn Riber fekk kontroll med, var partar i Ytre Rennan og Stor-Gjemle i Skogn¹⁵, sannsynlegvis som bryllaupsgåve frå svigermora. Tidleg på 1650-talet fekk han dessutan kjøpe ein part i Melland på Hitra av henne. Dette var Margretes odel gjennom farfaren, lagmann Jacob Pederssøn i Trondheim.

Med drifta av jord og sjø på Ansnes, sagbruk og utleige av jord og grunn både i Hemne, i Froan, på Hitra og i Skogn, vart det stadig meir å henge fingrane i for ein opptatt sorenskrivar. Embetet var kanskje ikkje lenger nødvendig for å vidareutvikle og utnytte eit økonomisk nettverk. Likevel gav det ei stor og fast inntekt, sosial status og makt i lokale konflikhtar som også kunne påverke hans eigne interesser. Så kvifor slutta Anders Nielssøn Riber som sorenskrivar, og når skjedde dette?

Kollsegling som sorenskrivar

Journalisten Maurits Fugelsøy opererer i kjent stil med meir enn éi sjølvmotseiing i bygdebøkene frå 1958 og 1962. Han serverer både 1652¹⁶ og 1653¹⁷ som endepunkt for Anders Nielssøn Ribers embetskarriere, og plasserer han like godt også som fut.¹⁸ Juristen Arnet Olafsens oppslagsbok *Våre sorenskrivere* (1940), rekna som påliteleg, har svaret 1651¹⁹, og det årstalet har funne vegen til fleire seriøse publikasjonar.²⁰

Historikaren Svein Tore Dahl (2000)²¹ gjekk systematisk igjennom eit omfattande kjeldemateriale frå heile Midt- og Nord-Noreg. Han nemner på si side 1655 som sluttår, men legg uforløyst til at Riber ”ble sorenskriver igjen i 1664”. Dahls kjelde er truleg Norske kongebrev, ei samling regestar eller samandrag av originale «brev» eller vedtak om Noreg og nordmenn frå embetsverket i København i perioden 1660–1704, utgitt av Universitetsforlaget og Norsk lokalhistorisk institutt i perioden 1962–1995.

I den aktuelle regesten i Norske kongebrev, heiter det at Anders Nielssøn Riber i september 1664 fekk løyve til å «bli boende i fiskevær»²² der han budde, og på grunn av «den høye alderen» vart fritatt frå reiser han burde gjere som sorenskrivar.²³ Men her har utgjevaren fare litt vel fort over kjeldematerialet. Går vi til originalen, sjølv kongebrevet som er bevart i Riksarkivet i Oslo, står det ingenting om fritak for reiser som sorenskrivar. Det står berre at Anders Nielssøn Riber hadde hatt mange «besværlege reiser» då han var sorenskrivar.

15 Skattematrikkelen 1647 XV: 36, 44.

16 Maurits Fugelsøy: *Frøyaboka I. Trondheim: Arbeidsnemnda for Frøyaboka* 1955: 127.

17 Maurits Fugelsøy: *Frøyaboka 2. Trondheim: Arbeidsnemnda for Frøyaboka* 1958: 141.

18 Fugelsøy 1955: 12.

19 Arnet Olafsen: *Våre sorenskrivere*. Oslo: O. Fr. Arnesens bok- og akcidenstrykkeri 1940. 175.

20 Svein Bertil Sæther: *Eigendomshistorie for Hitra og Frøya. Privatiseringa på 1600-talet. Årbok for Fosen* 2007. 139; Leidulf Hafsmo: *Hafr het en mann. Slekts- og gårdshistorie for Hafsmo gård i Snillfjord, Bosberg* 1990: 20f. Hafsmo skriv feilaktig at Anders Nielssøn Riber ”ble sorenskriver i Fosen i 1645”.

21 Dahl 1999: 101. Dahl viser til Norske kongebrev som kjelde, og tek ikkje omsyn til at prestemanntalet julaften same år berre kallar Riber Trundh. Borger. NRA Sokneprestanes manntal 1664–1666. *Fosen prosti*, f. 129.

22 Den manglande lokalkunnskapen i København blir illustrert av at overskrifta i Danske kansellis kopibok ikkje har ordet fiskevær, men fiskevand!

23 Norske kongebrev I: 140.

Eit manntal frå julaften same år, 1664, stadfestar at Anders Nielssøn Riber no ikkje lenger er embetsmann, men handelsborgar og driv handel på Ansnes. Det han får fritak for denne hausten, er plikta han som handelsborgar har, etter byens kongelege privilegium, til å bu i Trondheim større delar av året og ikkje drive heilårshandel ute på Hitra.²⁴

No kan det hende at det var fleire grunnar enn helsa til at Anders Nielsøn slutta som sorenskrivar, ikkje minst ettersom det skjedde lenge før 1664. Ti år tidlegare, i 1654, hadde han blitt dømt ei bot på svidande 40 riksdalar for å ha oppnemnd ein setje-sorenskrivar Vden øffrighedens videnschab i Sin Steede paa Noegen Tustighede i Bjugn.²⁶ Kanskje var det vegring for å segle

Melchior Ramus' kart (her i utsnitt) over det som på latin vart kalla «Præfectura Nidrosiensis» viser Hitra i 1692. Ansnes er markert, men kartet var ikkje oppdatert. Ulukjerka var flytta til Fillan seks år tidlegare – og med ho dei to messinglysestakene som Anders Nielssøn Riber hadde gitt og som enno står i Fillan. (Foto: Kartverket)

25 Ordbog over det danske Sprog.

over Kråkvåg fjorden som hindra han, forårsaka av ei tidlegare kollsegling?

Så seint som 12. og 20. mars 1655 var Anders Nielsson likevel skrivar under vårting på Jøsnøya og Asmundvåg, og 24. mars var han på Fosenhalvøya og heldt ting i Eid tinglag.²⁷ Det er ikkje bevart tingsvitne frå hausthalvåret, men i april og mai 1656 er Sten Knudsson Bullsøe tingskrivar i Fosen.²⁸ Lensrekneskapen som viser til bota for rekneskapsåret 1654, er dagsett i januar 1656, så det kan ha tatt tid før domen var rettskraftig. Vi veit likevel ikkje om Anders vart frådømd stillinga, vart pressa til å slutte som følgje av bota, eller gjekk av heilt frivillig. Det som er sikkert, er at kjeldene nemner han som fungerande sorenskrivar første gong i mai 1639, siste gong i mars 1655.

I fri flyt i bygdeboka og på internett

Riber skriv sjølv at han etter avgangen tok borgarskap i Trondheim og mig her vdi it Fischever Nedsatte, med nogen Ringe handel thil Lefuetz ophold. Dette hadde han i 1664 drive med i Nogle Aars tiid, og bad då om å få sleppe å flytte inn til byen, der handelsborgarane altså skulle bu etter byprivilegia. Gamalskrivaren skylda på høg alderdom og Suagthed.

Søknaden om flyttefritaket er dagsett i Kjorsvika i Aure, og truleg er det dette som har villeidd den produktive bygdebokforfattaren Maurits Fugelsøy til å konstatere at Anders Riber budde i Kjorsvika på denne tida. Men verken søknaden eller andre kjelder fortel at Anders Nielsson Riber og familien hans budde der på noko tidspunkt. Tvert imot, ingen kjelder gir grunn til å tru noko anna enn at Anders Nielsson Riber budde på Ansnes samanhengande gjennom femti år, frå 1641/42 til han

døydde mot slutten av 1690 eller i januar 1691. Den eldste dottera Sara frå første ekteskap kan ha vorte fødd i Trondheim før faren etablerte seg på Hitra, men alt talar for at barna av Anders Nielsson Ribers andre og tredje ekteskap kom til verda og voks opp på Ansnes. Det har likevel ikkje hindra folk som publiserer slektstavler på internett i å tildele Riber-barna fødestaden Kjorsvika eller Aure.

Søknaden viser ikkje noko anna enn at gamalskrivaren oppheldt seg i Kjorsvika 24. juli 1664. Kanskje var det i samband med trelasthandel at Anders Riber no, sommars dag, hadde sett ut i båt, runda Hitra og kryssa Trondheimsleia sør til Kjorsvika. Garden og saga her var i 1664 ått av Caspar Schøllers arvingar.²⁹ Mellom desse arvingane var Anders Ribers tidlegare svoger, Eilert Schøller.

Når Fugelsøy i bygdebøkene frå 1950- og 1960-åra fabulerer vidare på grunnlag av feilslutninga si, ber det heilt gale i veg. Vi får høyre at sorenskrivaren etter «sin avskjed bodde [...] på Kjorsvik i Stemshaug, hvor han drev en liten handel», men at han allereie same året som søknaden vart sendt var «tilflyttet Ansnes og drev sin handel der. Da hadde han løst borgerskap for å drive som utliggerborger». Av ein eller annan grunn påstår Fugelsøy til overmål at «ektheten av dette borgerskap, er meget tvilsom»!³⁰

Det som derimot kan ha noko for seg, er tradisjonen³¹ om att kollseglinga gjorde gamalskrivaren sjøredd. Den 9. november 1669 var Anders ein av fadrane ved dåpen til Eilert Schøllers nyfødde barn i Hemne. Men Anders var ikkje sjølv til stades, og fetteren til barna i andre ekteskap, Hans Hanssøn Bernhoft (den yngre) som også

bygda. (Olafsen 1940: 175; Dahl 1999: 105; Hans K. Hanssen: *Åfjord og Jøssund gårdshistorie Bind 1. 1500–1800. Orkanger: Åfjord heimbygdslag, Åfjord kulturkontor og Nemnda for Jøssund gårdshistorie* 1986 (1956). 394f; *NRA Lensrekneskap. Eske 115, Trondheim len. Futerekneskap, Fosen 1654–1655. Vedlegg 33 og 34.*)

27 *NRA Lensrekneskap, Trondheim len. Eske 115, legg 6. Futerekneskap, Fosen, 1654–1655. Vedlegg 27, 28 og 31.*

28 *NRA Lensrekneskap, Trondheim len. Eske 119. Futerekneskap, Fosen, 1655–56. Vedlegg 25–28.*

29 *NRA Stiftamtstoverekneskap. Eske 5, legg 3. Sagskatt, Fosen, 1663; Eske 10, legg 1. Odelsskatt, Fosen, 1664.*

30 *Fugelsøy 1958: 233.*

31 *Sæther 2007: 137.*

Slik kan det ha sett ut ved langbordet etter eit bryllaup, juleselskap eller ein annan finare fest i Anders Nielssøn Ribers tid. Luksus som sølvkanne, store tinnfat og glas fanst det på Ansnes, gjerne kjøpt av tuskhandlande hollendarar som i sin tur kjøpte tørrfisk, tømmer og plank. Vin, kjøt og lyst brød kunne Riber-familien også koste på seg med jamne mellomrom. For hitterværingar flest var graut (t.h.) ein vanleg rett. (Verk av Willem Claeszoon Heda (1635, t.v.) og Jan Havickszoon Steen (ca. 1660–61, t.h.). Foto: Wikimedia Commons)

budde på Hitra, stod udi Anders Nielsens sted.³² Med andre ord hadde ikkje Anders reist frå Ansnes til Kjørse denne dagen. Var det novembervêret og frykta for båtturen som hindra han?

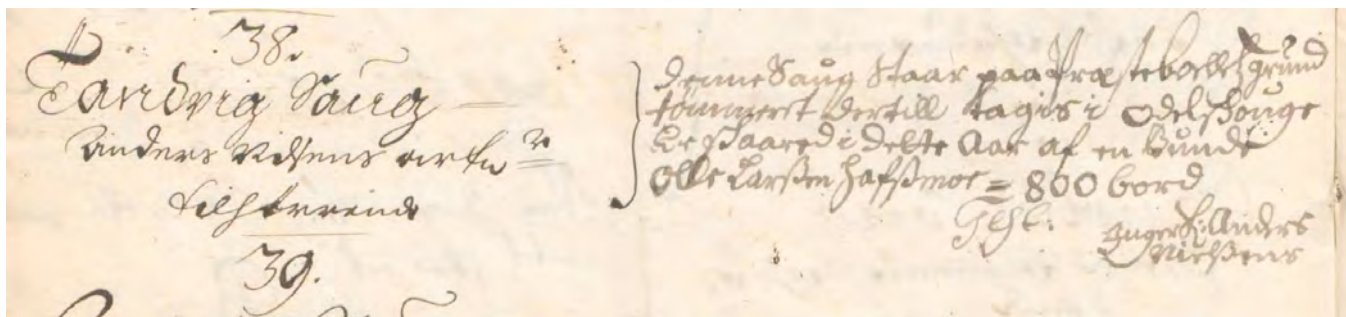
I land som handelsborgar

Om no stor reiseverksemd, kollsegling og alderdom hadde tatt på Anders Nielssøn Riber, drog han seg i alle fall til att. Han var enno berre i midten av femtiåra, og i meir enn eit kvart hundreår etter dette var det framleis gamal-

skrivaren som regjerte på Ansnes. Byprivilegia tolka han slik det passa han sjølv best.

Så seint som i 1661 hadde trondheimsborgarane klaga til kongens representantar over at byprivilegia vart utvatna av dei såkalla utliggjarborgarane med base utanfor byen. Trondheim hadde framleis opne sår etter brannen ti år før, i form av ubygde tomter og plassar. No ville byborgarane ha tydelegare økonomiske privilegium og strengare straffer for brot på desse, spesielt i Namdalen, Fosen, Nordmøre og Romsdal. Det hadde hjulpet lite at Samptlig

³² Eilert Schøllers egne oppteikningar, i 1890 i godsarkivet på Margård gods, Fyn. Etterslekta hans kom hit gjennom ekteskap og arv i 1763, og sat på godset helt til 1982. C.E.A. Schøller: *Slægtbogs-Optegnelser om Familien Schøller*. [Dansk] *Personallhistorisk Tidsskrift. Anden Række*, 5. Bind (1890). 226.

Etter gamalskrivarens død var det ektefelle nummer tre, den myndige Inger Rasmusdatter Belter, som kommanderte åleine på Ansnes. Her har ho sjølv oppgitt og lengst ned til høgre signert på at bonden Ola Hafsmo hadde skore 800 sagbord for henne på familiens sag i Tannvikan i året 1697. (Foto: Riksarkivet)

Borgerlig Vdliggere i Fosen Lehn boendes i 1654 fekk ei bot på 40 dalar i fellesskap, for handtering uden byes imod privilegierne.³³ Hollendarane dreiv handel direkte frå skipa sine med både utliggjarane og folk utan borgarskap. Forsmedeleg nok hadde byborgarane enkelte gonger vore tvungne til å kjøpe varer av desse, på grunn av mangel eller dyre indkiøb paa saadan vare her hoes os.³⁴

Fleire kjelder tyder på at Anders Nielsson Riber deltok i det kommersielle sildefisket i Bjugn og Stjørna, som under nokre tiår på 1600-talet blomstra og skapte to tettstader med urbane trekk.³⁵ Dersom han handla med hollendarane utover sal av tømmer, var det nok helst fisk og sild han selte. Men også skinn og kjøt av hjort eller spekk og kjøt av kval kan ha funne vegen om bord. Hollendarane selte slike varer i Trondheim og Bergen, eller frakta dei heim til den nederlandske marknaden. I bytte

kan kasser med skipskavring eller kringler og tønner med vin, øl og brennevin ha blitt lessa av og hamna i krambua på Ansnes.³⁶

Med det tredje ekteskapet, inngått rundt 1660, vart Anders Nielsson Riber svoger med futen i Fosen. Futen, som heitte Anders Rasmussøn [Belter] og budde på Fjellvær, var både politi- og påtalemyndigheit og dessutan skatteoppkrevjar og kongeleg eigedomsforvaltar. Dette var ein fordelaktig allianse for ein handelsmann og eigedomsspekulant. Då store delar av krongodset vart avhenda i 1660-åra, fekk Anders Nielsson Riber omsider kjøpt Ansnes til sjølveige, men også så mange andre gardar og gardpartar at det utgjorde nesten 40 prosent av eigedomane på Hitra og Frøya.³⁷

33 NRA Lensrekneskap. Eske 115. Sakefall, Trondheim by, 1654–55.

34 Norske supplikker 1660–1662, bind 1: 377ff, 394ff.

35 I 1662 års rekneskap for den kongelege tienden av sild frå sildefjordane, dagsett i januar 1663, heiter det at ein hadde leigd Anders Nielßens brøge i Schiøren i fischeriens Thid, til bruk ved Thiend-Sildens Arbeydelse, ettersom kongens tiendebuer i sildefjorden var i dårleg stand. For dette hadde denne Anders Nielsson fått 7 ½ dalar. Truleg vart dette eit eingongstilfelle, for same året var det brukt over 25 dalar på å setje i stand tiendebuene i begge Silde fiorderne, og det i Aedschillige maader. Dessverre manglar originalbilaget i utgiftsvedlegget til stiftamtstoverekneskapen, så det er ikkje mogleg å slå sikkert fast at vi her har å gjere med Anders Nielsson Riber på Ansnes. NRA Stiftamtstoverekneskap. Trondheim len. LL. Tiendesild, Bjugn og Stjørna 1662.

36 Sjå m.a. Margit Løyland: Hollendartida i Norge 1550–1750, Spartacus, Oslo 2012: 47f. I buet etter Anders Ribers svigersøn, Trondheims-borgaren Svend Høyer, var det ein ”stor” hollandsk bibel og ei hollandsk bok med eit nytestamente og Salmane. (SAT Trondheim skifteprotokoll nr. 3 (1690–1696), f. 215a.)

37 Sæther 2007: 139.

Utsikt over Melland og Mellandsjøen mot Dolm i 1953. Margrete Melchiorsdatter, andre kona til Anders Nielssøn Riber, hadde odel i Melland etter far og farfar. I 1652 eller 1653 fekk ekteparet kjøpe ein part i garden av Margretes mor. (Foto: Widerøes Flyveselskap/Kystmuseet i Sør-Trøndelag)

I 1667 såg han også sjansen til igjen å få sorenskrivarembetet på familiens hender. Svingersonen Jacob Pederssøn [Brinch], sjølv son til ein sorenskrivarfullmektig på Agder, vart formelt utnemnt, men den ledige stillinga var ein del av eit spel om makt og posisjonar der også den mektige kanslaren, Ove Bjelke (1611–1674), var involvert. I det selskapet vart Riber, Belter og Brinch til saman alt for lette. Adelsmannen på Austrått trekte i trådar i hovudstaden København, og det enda med at Bjelkes mann fekk jobben.³⁸

Sjølv om Anders Nielssøn Riber allereie i 1660-åra klaga over alderen, og i 1680 hadde passert dei sytti, var han ikkje skvetten. Til bytinget i Trondheim 5. august dette året hadde gamalskrivaren hyrt inn svogeren, prokuratoren Anders Anderssøn Roth, til å stemme sjølvaste Henrik Hornemann (1644–1716). Denne mektige kjøpmannen hadde ein tenar, Mogens, som hand paa Hitteren med Kiøbmandskab og handell skall haffue vdschichet. Han er truleg identisk med den Mons frå Tranvikan som året etter er med i skattelistene for Hitra, då som handlande på Titran for «ein byborgar».³⁹

³⁸ Lars Røttem Krangnes: *Den gamle dama på Uttian og den unge brura på Holla. Del 1. Årbok for Fosen 2022. 105ff.*

³⁹ NRA Stiftamtstoverekneskap. Eske 64. Konsumpsjon- og folkeskatt, Fosen, 1681.

Flensborgaren Hornemann var ein av dei rikaste kjøpmennene i Trondheim, og lét seg ikkje skremme av ein gamalskrivar frå Hitra. Han meinte at Mons' drift på Hitra var heilt etter byprivilegia. Hornemanns fullmektig hadde jamvel med ei personleg helsing til Anders Nielsson Riber: Dersom han skulle finne det for godt å ville opne krambu inne i byen, var det berre å kome!⁴⁰ Då domen fall på bytinget 26. august, fekk Henrik Hornemann fullt medhald. Han og tenaren hans kunne halde fram handelen på Hitra og Frøya i alle maade.⁴¹

Hornemanns forretningsdrift på Hitra ser likevel ikkje ut til å ha ramma økonomien på Ansnes på kort sikt. Våren 1683 vart trondheimsborgarane pålagt å stille med 70 båtsmenn, ein trompetar og een Barbeer Kiste («feltskjærveske» med utstyr og lækjemiddel) til marinen i København. Dette var ikkje mogleg, men løysinga vart ei kraftig skattlegging av alle byborgarane. Berre femten av byborgarane fekk ein takst høgare enn Anders Nielsson Riber på Ansnes, som måtte ut med 24 dalar. Svigersonen Humfred (Humphrey) Brügmann i Domkyrkjesoknet betalte 30 dalar, men av utliggjarane på Hitra var ingen i nærleiken.⁴²

6. august 1683 kom ein annan svigerson, Svend Høyer, til rådhuset i Trondheim og leverte inn Anders Nielsson Ribers borgarbrev. Svigerfaren var ein gamal mann ved 80 Aars Alder, hevda Høyer – truleg klar over at han overdreiv med seks-sju år. Høyer fortalte at konas far hadde betalt alle skattane han var skyldig til byen, også for inneverande år. No måtte den gamle ikkje drive nokon slags borgarleg handel eller bruk på Ansnes.⁴³

Truleg var Anders Nielsson Riber svekka av alderen i dei siste åra av livet sitt. Midt på 1680-talet, då han passerte 75, tyder kjeldene på at den langt yngre ektefelle nummer tre, danskfødde Inger Rasmusdatter Belter, og dei felles sønene stod for det meste styringa på Ansnes – med vekslande hell.⁴⁴

«Konsernet», som gamalskrivaren og ektefellene hans hadde bygd opp gjennom femti år, gjekk nye og vanskelege tider i møte. Samhaldet i Riber-familien knaka for alvor og skulle etter gamalskrivarens tid bli utsett for alvorlege prøver, ironisk kommentert av sjølvaste lagmannen i Trondheim. Men det er ein annan historie.

40 SAT Trondheim byfut, tingbok nr. 7 (1680–1681), f. 85a. Roth var også fullmektig for Humfred Brügmann denne seinsommaren. (Ibid., f. 96b.)

41 SAT Trondheim byfut, tingbok nr. 7 (1680–1681), f. 100a–b.

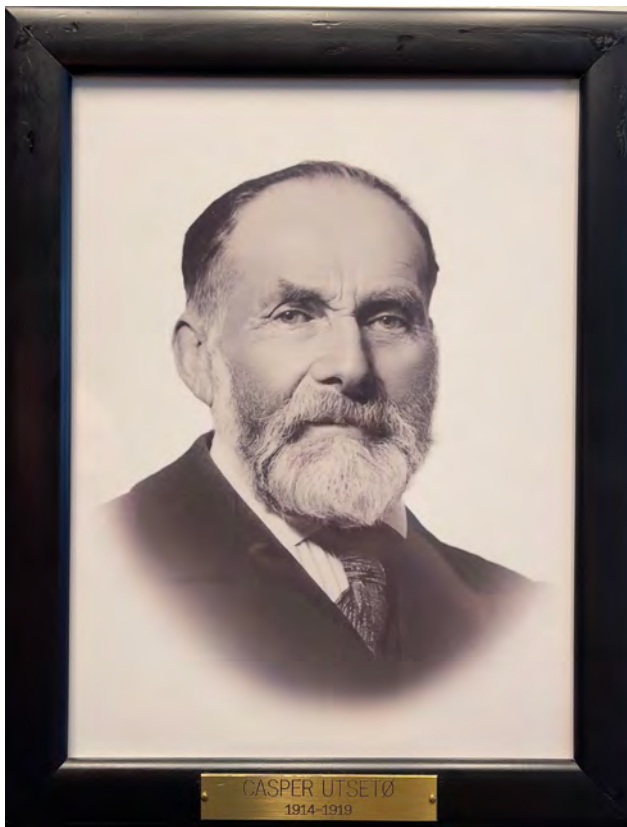
42 Tore Hermundsson Vigerust (red.): Trondhjems borgerskap 1680–1730, Oslo: kane.benkestokk.teiste forlag 2000: 7ff.

43 SAT Trondheim rådstoverett, protokoll 1682–1683, f. 168b.

44 Lars Rottem Krangnes: Den gamle dama på Uttian og den unge brura på Holla. Del 2. Artikkel i trykk.

SVEND SIVERTSEN

Kasper Utsetø – kulturspreder og ordfører

*Kasper Utsetø var første ordfører i Sandstad kommune 1914-1920.
Bildet tilhører Hitra kommune.*

Kasper Gunerus Utsetø var mannen fra Utsetøya som ble den første ordføreren i Sandstad kommune, valgt i 1914 da Fillan kommune ble delt i to, Sandstad og Fillan kommuner. Kasper var født 31. mai 1863, sønn av Lavina Pedersdotter Børø (1831-1910) og Arnt Johansen Utsetø (1827-1907). Arnt tok over eiendommen Utsetøya i 1860 etter sin far. Det ble en barneflokk på fem, der Kasper var i midten. Mulighetene for skolegang etter en dårlig folkeskole, var ikke særlig god. Men Kasper fikk et tilbud som han ikke lot gå fra seg: Det var Daniel Sæters folkehøgskole som ble holdt på Dolmøya årene 1885 og 1886. I løpet av fire måneder som skolen varte, sugde han inn kunnskaper som ble viktig for han i senere år.

Kasper avtjente 54 dager militærtjeneste i 2. rekruttkompani, Nordmøre bataljon, i Gravvær leir ved Melhus i 1886. Mens han avtjente verneplikten skrev han brev heim til broren Petter og søstrene og fortalte hvordan han hadde det. Det var ingen klagebrev, men klærne og utrustninga de hadde fått utdelt var slitt og medtatt, og Kasper ba om å få sendt ei ekstra skjorte heimefra.

Gården på Utsetøya var tungdrevet og jordsmonnet dårlig. Det var lite dyrka og dyrkbar jord. Brødrene Petter og Kasper drev gården sammen med faren Arnt som døde i 1907. Arnt fikk bygd et relativt stort, rommelig våningshus på gården i 1892, med god utsikt utover sjøen. Nytt fjøs var bygd i 1886. Et stykke utenfor gårdstu-

Dette gamle bildet viser Sandstad herredsstyre, trolig tatt ca. 1917. Bildet er tatt i det som i dag kalles gammelskolen på Strand, der herredsstyret holdt sine møter på den tida. Herrene er i første rekke f.v. Ole Nilsen Strand, Andreas Udseth, Ole L. Aalmo og ordfører Kasper Utsetø. Bak f.v. står Fredrik Larsen, Alfred Skjevik, Ludvig Aune, Johan Drågen, (en ukjent), Kristoffer Strøm, Halfdan Sandstad og Johan Strøm (Balsnes). Fotograf ukjent. Bildet tilhører historielaget.

net var det egen smie, og der likte Kasper å være. Her fikk han utfolde sine praktiske og kunstneriske evner, og utsetværingar kom med redskaper de ønsket å få reparert av Kasper, eller det var spørsmål om han kunne lage ny redskap til dem.

Ved siden av jorda, levde folket på Utsetøya av fiske i Bjønnavågen og Tjærravågen, og det var tidvis meget godt både sildefiske og laksefiske ved Utsetøya. Det var flere gode sildeår, og året 1884 ble regnet som et ekstremt godt storsildeår. Folk laget sin egen tidsregning før og etter dette storsildeåret.

Det var aktivitet og framgangsrikt liv på Utsetøya denne tida. De hadde sitt eget sildenotbruk som Kasper eide sammen med sine søsken. Et nothus og notbåtnauset sto i Bugen, ei lun, lita vik på sørsida av øya. Når innsiget av sild viste seg, var Kasper en myndig notbas med broren Petter som nestkommanderende. De skaffet seg også kilenot som de brukte til laksefiske, som ble ei viktig attåt-næring.

Kasper var et samfunnsengasjert menneske som deltok aktivt i politikk og samfunnsliv. I løpet av 1880-åra ble han en svoren avholdsmann, og i tida som fulgte ble han en kjent forkjemper for avholdssaken både på Hitra og rundt om i fylket. Han ble tidlig medlem av Det Norske Totalavholdsselskap (DNT). Kasper reiste rundt og talte avholdssaken flere steder i utkant-Trøndelag. Han var opptatt av ungdommens vilkår og plass i samfunnet, og avholdsfanen hevet han høyt.

Ungdomsarbeid lå hans hjerte nært, og han fikk med seg ungdommene i Utsetgrenda. I 1883 ble Utset samtalelag stiftet med 25 medlemmer, og det var mange i ei lita grend. Laget ble vekselvis kalt samtalelag og ungdomslag. Laget ble forløperen til Nordre Innhitterens Ungdomslag. Drivkrafta bak opprettelsen av samtalelaget var Kasper. Og ifølge protokollen for laget ser en at det var krevende emner som ble tatt opp til drøfting. Den første saka som nevnes er landslotten. Den forsto de seg på, de var alle fiskere, enten de hadde det som hovederhverv eller som attåt-næring. Men de drøftet inngående

Kasper Utsetø, var ihuga medlem av Det Norske Totalavholdsselskap (DNT). Han møtte på de aller fleste fylkesårsmøter i laget. Her fra 1947 da møtet ble holdt på Røros. Da var Kasper 84 år gammel. Bildet tilhører Jarle Sirivik.

målsaken, og landsmålet hadde flertallets sympati. Andre emner som ble diskutert var husflidssaken, totalavholdssaken, kvinners stemmerett og opphevelse av dødsstraff. Laget gikk også inn for å stifte avholdslag, og 26. oktober 1884 ble Fillan totalavholdsforening stiftet. Samtalelaget hadde sin egen, håndskrevne avis, «Hold fram» som ble lest opp på møtene. Ellers leste medlemmer dikt og sang fedrelandssanger, framgår det av protokollen. I alt dette arbeidet hadde Kasper en sentral rolle. Han var også bidragsyter til avisa Dagsposten i Trondheim, som den gangen var Venstreavis.

I slutten av 1880-åra ble det ei blomstringstid for avholdsbevegelsen. I Utsetgrenda sluttet folk mannjevn opp og dannet lokalt lag, og Kasper ble formann. Det var som et kall for han. Møtene ble holdt i skolestua på Utset og alltid på søndager. Sjøen måtte ryke på svæet mellom Utsetøya og hitterlandet dersom Kasper, broren Petter og hans kone Sara og søstre Henrikke, Karen og Anna skulle bli sittende heime når det var møter i avholdslaget. Gjennom en mannsalder var Kasper primus

motor i avholdsarbeidet, og laget ble en viktig kulturell faktor i grenda.

I politikken fikk Johan Sverdrups Venstreparti flertall på Stortinget i 1880-åra, og Kasper meldte seg inn i Venstre og ble med i fylkespartiet. I 1912 ble han valgt inn som varamedlem til Stortinget for perioden 1913-1915. Venstres faste representant fra Ytre Fosen, fanejunker Johan Sedelen Stinessen fra Roan, hadde ikke forfall i perioden, slik at gårdbruker Kasper Utsetø oppnådde ikke å møte på Stortinget. (Ytre Fosen var en valgkrets i Søndre Trondhjems amt ved stortingsvalgene fra 1906 til 1918. Ved disse stortingsvalgene praktiserte man en valgordning med direkte flertallsvalg i enmannskretser. Ytre Fosen valgte dermed én representant og én personlig vararepresentant.)

Lokalt ble Kasper medlem av herredsstyret i Fillan kommune i 1885, og i 1895 var han herredskasserer i kommunen. Han var flink teoretisk og hjalp folk når det skulle skrives brev, og i kommunen fikk han etter hvert mange tillitsverv.

I Kystmuseets bildearkiv finner vi dette bildet. Her sitter Kasper Utsetø i en stol i stua på Aune. I bakgrunnen er det en gulvstående bokhylle full av bøker. Bildet er fra 1948.

I 1910 ble det tvangsauksjon på Utsetøya, og Kasper fikk etter en tvist med broren Petter, auksjonsskjøte på gården. Men uenigheten var ikke verre enn at han bodde på gården sammen med søstera Henrikke og broren Petter. Han drev mest med fiske og var mer hendt enn Kasper og ble benyttet til husbygging og trearbeid i bygda. Han var også en anerkjent båtbygger.

På Utsetøya hadde de eget notbruk, og der var Kasper basen. Det ble også bygd vindmølle vest for husa på gården. I god vind drev mølla både hakkelsesmaskina og treskeverket. Men når vinden ble for kraftig ødela den maskinene, så det var ingen ubetinget suksess. Mølla ble stående ubrukelig.

Kasper var sentral da Innhitterens ungdomslag ble stiftet 11. desember 1904 på Strand skole. Han ble også valgt som ungdomslagets debuterte til Ut Trøndelag ungdomslags årsmøte i Hasselvika i 1905. Samme år var han med i 17.maikomiteen. I 1906 ble han valgt til leder av en komite som skulle få tak i en parsell på minst 10

mål til skogplanting. I 1909 ble han valgt som leder av Innhitterens ungdomslag.

Med sin kunnskap og sitt brede samfunnsengasjement deltok Kasper på mange områder. Han ble også en av initiativtakerne da Innhitra Sparebank ble stiftet i 1899. Det skjedde for å avløse en låneinnretning som fyrvokter Hans Wærenskjold på Børøholmen ved Hestvika, hadde satt i gang i 1890-årene. Styret i låneinnretningen mente det var best å utvide virksomheten og opprette en sparebank, og de gikk da i gang med å tegne bidrag til et grunnfond fra beboere i Fillan kommune. Det samlede grunnfondet kom på totalt 2.350 kroner. Fra den nedlagte låneinnretningen ble det brukt 495 kroner til grunnfondet.

Det første forberedende møtet ble holdt den 2. mai 1898 hos Kristian Øyen, Børøysund. Av 33 bidragsytere møtte 14. Til forstandere ble følgende valgt: Ole Leer, Kr. Øyen, N. Strøm, J. L. Moxnes, L. Strand, Fr. Akseth, P. Brunstad, A. Nordbotten, H. Wærenskjold, G. Pedersen,

I 1953, i anledning 90-årsdagen, fikk Kasper Utsetø heder fra Sandstad kommune. Olaf Sivertsen overrekker spaserstokk med innskrifsjon i sølvhåndtaket: «Takk fra Sandstad kommune». Bildet er tatt utenfor stua til Signe og Kornelius Sirivik i Aune ved Bjønnavågen. Fotograf var Asbjørn Strand.

Kasper Utsetø, B. Tranvik, Knut Øyen, Jens Nordbotten, Johs. Skarsvaag, I. Karlsen, Karl Aas, D. Strøm og Johan Børø. Til direktører ble følgende valgt: Kr. Øyen, J. L. Moxnes, Kasper Utsetø, Ove Nordbotten og Lars Strand. Til formann valgte de J. L. Moxnes, og ordfører i forstanderskapet var lærer Karl Aas.

Bankens planer fikk kongelig approbasjon den 16. september 1898, og banken begynte sin virksomhet den 4. januar 1899 med lokaler på Utsetøya hos Kasper Utsetø, som ble ansatt som bankkasserer. Det gikk frasagn om hans evne som regnemester. Han summerte tallkolonner, fire rekker samtidig. Noen regnemaskin fantes ikke.

Fillan kommune ble i 1914 delt i to, Sandstad og Fillan kommuner. Kasper Utsetø ble valgt til den første ordfører i Sandstad kommune 1. juli 1914, et verv han hadde fram til 1920. Som «viceordfører» ble valgt Ove Børøund. Til sammen skulle det bli 13 år i herredsstyret for Kasper.

I 1921 fikk Innhitra Sparebank lokale i egen gård på Berg (Hestvika) og flyttet fra Utsetøya. De første 10-15 årene hadde banken fungert godt, men i 1920-årene begynte banken å føle etterkrigstidens vanskeligheter. Det ble økonomisk krise for mange.

A/s NIDAROS OG TRØNDELAGEN

Selskapet har til formål å utgi venstreavisene «Nidaros» og «Trøndelagen» og i tilfelle andre aviser i samsvar med Norges Venstrelags politikk, og å drive annet trykkearbeid.
Aksjebrevene kan bare avhendes etter vedtektenes § 3.
Aksjeeiere har forkjøpsrett.

Opprinnelig registrert 26/7 - 1904

PREFERANSE-AKSJE-BREV

Nr. 10235/10299.

Herr Kasper Utsetø, Hestvika,

har betalt 5 aksjer i

A/s NIDAROS OG TRØNDELAGEN

med kr. 50,00--Femtikroner--.

og overtar de rettigheter og forpliktelser som er fastsatt i loven.

Trondheim 1. Januar 1951.

I styret for A/s Nidaros og Trøndelagen

Kans Asplang Samr. D. H. Lilland
Edvin Aasen Ole M. Wægholm Jost Luning

I en alder av 88 år engasjerte han seg for å få ny fart i utgivelsen av venstreavisen Nidaros. I 1951 ble A/S Nidaros og Trøndelagen stiftet for formål å gi ut avisene Nidaros og Trøndelagen, og Kasper Utsetø tegnet seg for 5 aksjer til en samlet sum av 50 kroner.

I 1932 ble Sandstad kommune hvor banken hadde sitt sete, satt under offentlig administrasjon. Det medførte også en del tap for banken. Banken fungerte som kasserer for lån i Småbruk- og Boligbanken og for alderstrygden.

I 1939 arbeidet banken seg nok en gang oppover, med stigende innskudd, nye lån og økende forvaltningskapital. Kontordagene var hver onsdag fra kl. 13 - 16.

Også for Kasper ble det ei tung tid med økonomiske vanskeligheter. Han hadde gjeld til Innhitra Sparebank som ble for tung, og Kasper måtte forlate gården som hadde vært i familiens eie siden 1769. Banken solgte gården på Utsetøya til Kaspers nevø, Fridtjof Strand, som igjen solgte gården til en sønn av Petter Utsetø, Johan Utsetø. Han kjøpte senere også eiendommen Drågen på Utset i 1938 og flyttet dit. Johan var den siste fastboende på Utsetøya.

I krigsårene fra 1940 ble livet til Kasper vanskeligere. Han var ugift, og sammen med søstera Henrikke prøvde han seg som bureiser på Kvammen. Han fikk revet gammelstua som sto på Utsetøya og fraktet materialene sjøveien til Kvammen der han bygde opp ei lita stue uten å ha egen eiendom. Han fikk sette opp stua hos Harald Kvam som hadde vært dreng på Utsetøya i sin ungdom. Men livet ble ikke slik Kasper hadde tenkt seg, han mistrikket og ønsket å flytte til Austhitra igjen. Han var allerede en gammel mann og hadde begynt å heve alderstrygd, men trygda var ikke stor.

I slutten av krigen flytta Kasper til Gusta og Reidar Melkvik som han kjent fra før. I Melkvika ble kan ei kort tid før han fikk komme til Aune i Bjønnavågen hos Signe og Kornelius Sirivik. Dette var i slutten av 1940-åra. Utsetgrenda var på mange måter heimplassen til den tilårs-komne pioneren. Mellom folket på Utsetøya og folket i Aune var det tette og gode bånd i alle år.

Sitt sterke engasjement for lokalsamfunnet og totalavholdssaken beholdt han til siste dag. Da Sandstad kirke markerte 50-årsjubileum i 1938 holdt han tale og minnet om forhistorien til at kirka ble bygd. Og i 1953, i en alder av 90 år, reiste han Trondheim og deltok på fylkesmøtet til Det Norske Totalavholdsselskap (DNT) som ble holdt på Furuodden ved Jonsvatnet. I avisa Nidaros av 22. juni 1953, kan vi lese: I møtet holdt fylkeslederen, Finn Hoen, takketale til Kasper, som var møtets eldste deltaker.

Her ble han hedret med DNT sitt hedersmerke i gull og eget diplom for 69 års medlemskap i organisasjonen. Henrikke og Kasper fristet nå tilværelsen som innerster på småbruket ved Bjønnavågen, hos familien Sirivik. Jarle Sirivik (f.1939) var yngstemann i barneflokket til Signe og Kornelius. Han husker godt Henrikke og Kasper som bodde i nordstua i Aune. Der ordnet de seg selv, men var inn hos Signe og spiste middag, minnes Jarle.

*(En **innerst** (innerstmann, innerstkone) er en gammel betegnelse for en person på landet som leier seg inn hos en husmann eller bonde uten selv å leie jord, men som har egen husholdning)*

Kasper hadde et klart hode langt opp i åra og interessene var allsidige. Lokalhistorie og slekthistorie var han opp-tatt av. Da historielagene i Nidaros bispedømme holdt «bygdesogekurs» i Trondheim i 1948, reiste Kasper til byen og deltok, 85 år gammel. Det er trist å tenke på at mye av hans kunnskap nok har gått tapt etter som ingen har fått skrevet ned hans lokalhistoriske opplysninger. Mye har også gått tapt av hans egne nedtegninger.

Asbjørn Strand var i slekt med Kasper, hans bestemor Karen (f. 1866) var søster til Kasper og yngst i søskenflokket. Asbjørn hadde god kontakt med sin gammelonkel, og fra et av besøkene i Bjønnavågen i 1956, har han notert ned tre fortellinger som Kasper ville formidle:

- Det var før mine dager, det kom bort en gjetergutt fra gården Heggvika på Fjellværøya. Det ble lett etter gutten, men uten resultat. Så ble det ringt med kirkeklokkene, og gutten som de trodde var tatt av de underjordiske, kom til rette igjen. Mens gjetergutten ennå var borte, gikk gammellusbonden på gården og slo med ei øks i berget og ropte «sløpp ut guten, ta inn mø». Kasper var blitt fortalt historien fra sin mor Lavine Pedersdotter Børø.

- En (eller to) av mannfolkene på husmannsplassen Klungervik, omkom ved Slisskjærene. Liket av den ene ble funnet i ei bukt mellom Springarvika og Liastraumen i Bjønnavågen. Stedet kalles den dag i dag for «Daumannshåleb». Dette ble fortalt av far til Kasper, Johan Arnt Johansen Utsetø.

- Allminnelige folk, og da især kvinnfolk, behersket ikke skrivekunsten i begynnelsen av 1800-tallet. Men Kaspers mor, Lavine, kunne skrive, faren likeså. Min mor tjente på Dolm hos presten der. Dolm kirke brant forresten da hun var der, og hun sammen med de andre bar vann for å slukke. Så hendte det at hun fikk brev fra sin mor, Ane Larsdatter Børø. Prestefrua fikk se dette, men syntes ikke vel om det – hun syntes det ikke passet seg for en simpel tjenestejente å kunne skrive og lese. Kasper la til at på farsiden kunne både faren, Johan Arnt, bestefaren Johan og oldefaren Johannes å skrive. Oldefar var ofte nyttet som «skrivekarl» på ting og lignende.

I 1953 var Asbjørn Strand og Olaf Sivertsen på besøk til Kasper i Aune ved Bjønnavågen der han bodde hos Signe og Kornelius Sirivik. Kasper fikk overrakt en spaserstokk med inskripsjon på sølvhåndtaket, der det sto inngravert: «Takk fra Sandstad kommune».

Da søstera, Henrikke, døde i januar 1956, ble Kasper alene og levde et ensomt liv til sin død, 26. mai 1958, 95 år gammel. Han var ubemidlet i alderdommen, og etter et rikt liv for sin kommune og sine medmennesker, var det bygdas fremste som bar han til graven på Sandstad kirkegård. Som ei siste ære ble gravferda bekostet av kommunen. I sin kommunes historie vil hans navn for alltid være innrisset. Slik beskrev Asbjørn Strand den siste reisen.

FAKTA

Liste over ordførere i Sandstad kommune. Sandstad ble utskilt som egen kommune fra 1914. Før dette var Sandstad og Fillan felles kommune under navnet Fillan kommune. I 1964 ble fire kommuner på Hitra: Sandstad, Fillan, Hitra og Kvenvær slått sammen til en kommune under navnet Hitra.

Kasper Utsetø var tidlig engasjert i lokalpolitikken og var med i herredsstyret i Fillan/Sandstad kommune etter 1886. Ordfører ble han først da Sandstad ble egen kommune fra 1914.

Ordførere i Sandstad kommune fra 1914

Periode	Navn	Stilling	Parti
1914-1920	Kasper Utsetø	Gårdbruker	Venstre
1921-1926	Ole L. Aalmo	Lærer og klokker	Høyre
1927-1932	Nils Strøm	Landhandler	Høyre
1932-1945	John Aalmo	Handelsbestyrer	Høyre
1946-1947	Alf Nettet	Forretningsfører	Arbeiderpartiet
1948-1955	John Aalmo	Handelsbestyrer	Høyre
1956-1963	Olaf Sivertsen	Kjøpmann	Arbeiderpartiet

Ordførere i Fillan/Sandstad kommune fra 1886 - 1913

Periode	Navn	Stilling
1886-1894	Ole O. Leer	Lærer
1895-1901	Jakob L. Moxnes	Lensmann
1902-1904	Petter H. Eidsvaag	Gårdbruker og fisker
1905-1910	Olaus Selvaag	Handelsmann
1911-1913	Petter H. Eidsvaag	Gårdbruker og fisker

Kilder

Brev etter Kasper Utsetø	Årbok for Fosen 1972, artikkel av Sverre Utseth
Div. dokumenter etter Asbjørn Strand, v/Heidi og Bent Strand.	Avisa Nidaros
Fra historien til Innhitra Sparebank	Muntlige opplysninger, Jarle Sirivik.
	Nasjonalmuseet.no og www.ntnu.tind.io/

SVEIN BERTIL SÆTHER
TEIKNINGAR AV MAGNAR ANSNES

HUSMANNSPLASSENE UNDER DOLM PRESTEGÅRD

Denne gongen: BREMVÅGAN GJENNOM 300 ÅR – del 1

*I året 1876 kom ei kvinne flyttande frå Stjørdalen til Hitra. Ho var 34 år, var ugift og gjorde som mange andre i «dalstroka innafor» på den tida: Flytta frå tronge kår og små framtids-
voner til stader med håp om eit betre utkomme og eit likare liv. Mange også frå Stjørdalen reiste til Amerika, men ikkje få valte heller å dra ut til kysten og satse på ei framtid der. Anne Olsdotter valte Hitra. Det kan hende ho fekk skyss utover med ein fiskar som hadde vore på bytur eller bøgda-
reis. Eller kanskje hadde ho greidd å skrapa i hop nok til ein billett med «Dampskibet Nidaros»? I så fall gjekk ho om bord i Trondheim klokka sju ein torsdags morgon og kom fram til Heggåsen på Dolmøya elleve timar seinare. Lite visste Anne Olsdotter da ekspedisjonsbåten sette ho og den vesle kle-
delaupen hennes i land at ho mange år seinare skulle bli den aller siste husmannskona i Bremvågan.*

Så vi begynner med slutten denne gongen.
Den 5.april 1930 vart det underteikna eit skøyte frå «Den kongelige norske Regjerings Kirke- og Undervisningsde-
partement» til Anne Olsdotter Bremvåg på plassen Ytre Bremvåg under Hitra prestegard. Dermed var den siste av husmannsplassane i Bremvågan selt unna, og Brem-
vågan sine meir enn 300 år som husmannsplass var over. Anne Olsdotter var godt og vel 88 år gammal da ho kjøpte Ytter-Bremvågan, så det var trulig fleire år sia ho sjølv hadde vore særlig aktiv drivar av plassen, men for-
melt var det Anne som stod oppført som husmann etter mannen Nils Andreassen, som døde nyttårsdagen 1914. Det var Anne og sonen Anton som dreiv plassen etter at Nils fall frå, men vi kan trygt rekne med at fleire av Nils og Anne sine barn og svigerbarn, som til ulike tider bud-

*Bremvågan ligg ut mot Frøyfjorden lengst aust på det gamle gards-
valdet til prestegarden Dolm.*

de på plassen, var med og tok sin del av arbeidet på sjø og land og sørga for at plikta til prestegarden vart opp-
fylt. Men det var mor Anne som hadde rett til plassen så lenge ho levde, og etter som ho hadde aldri sagt han frå

seg, så det var ho som hadde førsteretten til å kjøpe Ytter-Bremvågan. Derfor vart det enklast for både kjøpar og seljar at det var Anne Olsdotter som stod som kjøpar, sjølv om det først og fremst var ein formalitet.

Det var sokneprest Ole Rambech Bugge som regjerte på Dolm prestegard i 1930. Han hadde vore prest her sia 1925, og han var tydeligvis meir open for å la dei siste husmennene under Dolm få lov til å kjøpe plassane sine, slik at dei endelig kunne bli herrar i egne hus. Så kanskje var det Bugge som påverka prostiet og stiftsdireksjonen til å gå med på at både den siste husmannen i Bremvågan og dei seks andre attverande husmennene under prestegarden fekk lov til å kjøpe plassane sine. Kanskje innsåg dei høge herrar at tida for husmannsvesenet på Dolm egentlig var forbi, slik det var overalt elles. For Dolm prestegard sin del hadde forpaktaren av garden tatt over det meste av dei oppgåvene husmannsfolket hadde hatt opp gjennom tida. Det var frå 1.mai 1903 at drifta av prestegarden for første gong vart sett bort til ein forpaktar, og dermed var ikkje lenger pliktarbeidet frå husmennene så viktig.

Men det tok si tid før både styresmaktene og prestane innsåg dette. Både i 1915 og i 1922 hadde enka Anne Olsdotter i Ytter Bremvågan søkt kjerkestyresmaktene om å få kjøpe heimplassen sin, men ho hadde fått avslag begge gongane. Vinteren og våren 1923 kom det søknadar om kjøp også frå Kongsneset, Bekkneset, Øya og Mattesvika, men det var først i sokneprest Bugge si tid at noko begynte å skje. I 1928 vart husmennene bedne om å gi inn bod på plassane sine, og i mai same året kom det endelig på plass avtalar med Kyrkje og undervisningsdepartementet om at dei skulle få kjøpe. To år seinare fekk så dei siste husmennene under Dolm prestegard papir på at dei var herrar i egne hus.

Ane Olsdotter og sonen Anton Nilsen måtte ut med 1000 kroner for Ytter Bremvågan i 1930. Dei betalte inn 100 kroner kontant, og resten fekk dei låne av Opplysningsvesenets fond. Ytre Bremvågan vart no eigen gard, med bruksnummer 5.

Kva så med Indre Bremvågan? Jau, her hadde husmannslivet slutta ein liten mannsalder tidligare. I juni 1901 fekk Johan Edvardsen og Gabriel Larsen skyldsett kvar sin halvpart av denne gamle husmannsplassen, og i desember same året fekk dei skøyta sine tingesne: Johan med bruksnummer 3 og Gabriel med bruksnummer 4. Dei betalte 925 kroner kvar til staten, ved Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

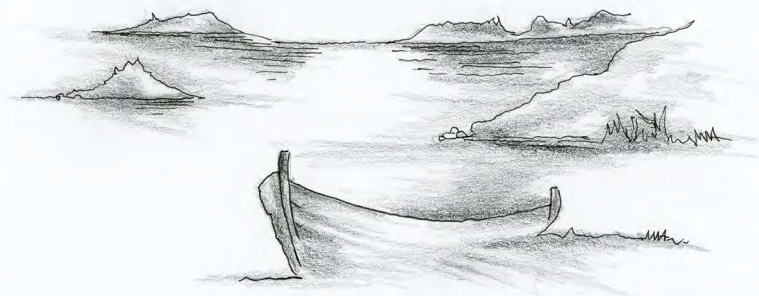
Den første tida

Innleiingsvis har du no fått eit kort riss av slutten på husmannstida i Bremvågan, men når starta det? Når kom dei første husmannsfolka og slo seg ned her? Svaret er at det veit vi ikkje. Vi har ikkje gode nok kjelder frå så langt atti tida til å kunne seie noko sikkert om det. Det som er sikkert, er dette: Vi må flytte oss fleire hundre år attover i tida om vi vil møte den første husmannsfamilien i Bremvågan. Om han virkelig var den første, veit vi ikkje, men i ei skatteliste frå året 1623 – altså for nøyaktig 400 år sia – finn vi Gunnar Bremvågan. Han er den første i Bremvågan som vi kjenner namnet på, og han betalte skatt både i 1623 og i 1624. Vi må rekne med at han hadde hus og heim og familie her. Antakelig hadde han pliktarbeid til prestegarden, dreiv med litt krøtterhald, hadde muligens ein åkerlapp eller to, men levde for det meste av fiske. På Gunnar Bremvågan si tid var fiskeprisane etter måten bra, og derfor var det lurt av Gunnar og familien hans å slå seg ned såpass nært dei viktigaste fiskefelta her i området – ikkje så langt unna fiskeværa Titran, Sula og Kvennværet. Kanskje er det i slutten av Gunnar sitt liv at vi møter han? I alle fall forsvinn han frå skattelistene før midten av 1620-åra. No dukkar det opp ein annan kar: Ingebrigt Bremvågan, eller Embret, som dei sikkert sa på hans tid. Der er i 1627 vi møter han første gongen. Også han måtte ut med skatt, stakkar. Det er derfor vi finn namnet hans. Kongen i København måtte jo ha pengar både til å halde hoff og drive krigar. Og Ingebrigt punga ut, han. Nokre år slapp han unna med to-tre ort, andre år måtte han ut med ein heil dalar, men i 1628 betalte han ikkje mindre enn ni ort, altså to dalar og ei ort – omtrent same verdi som på ei god mjøl-

keku eller ein fullt utrusta seksring, med segl og årer. Så Ingebrigt måtte berre stå på, for å halde liv i seg og sine og attåt ha nok til å forsyne danskekongen. Heldigvis var det eit eventyrlig feitsildefiske i Bjugn fjorden på Ingebrigt si tid. I 1641 var han med der. Vi finn han i listene over dei som betalte tiend til kongen og presten, og Ingebrigt betalte halvanna tønne sild i tiend. Det skulle bety at han hadde fiska 15 tønner feitsild for sal det året.

I 1645 budde det to husmannsfamiliar i Bremvågan, og no dukkar også konene opp med namn. Ingebrigt er no borte, men Ingvald og kona Guri bur her. Det gjer også Lars og kona Ingeborg. Det kan godt vera at Ingebrigt var far til ein eller to av desse, men det veit vi ikkje. Andre namn på folk som har vore i Bremvågan over kortare eller lengre tid, dukkar også opp i dei få kjeldene vi har. Ein livat kar var Per Hanson Bremvågan. I 1647 måtte han ut med heile 12 dalar i bot for at han hadde kosa seg i lag med ei Marit Larsdotter på Nordmøre ein stad. Så vart det barn av det. Barn utafor ekteskap var stor synd og straffbart til gagns i gamle dagar. Bota var svimlande, men vi får håpe at Per greidde å gjera opp for seg og at han tok seg i vare i tida som kom. Men gjorde han det? Nei, da. Året etter hadde Per vore på vift med ei som vart kalla Beret N. Han var godt frødd den karen, så det vart barn på nytt. Merkelig nok slapp han unna med ei bot på seks dalar denne gongen. Kanskje futen var klar over at her var det lite for statskassa å hente? Kor det vart av han Per Hanson, veit vi ikkje. Han var kan hende berre ein vidløftig kar, som var dreng i Bremvågan nokre år?

I 1656 ser det ut til å ha budd tre familiar i Bremvågan. I alle fall var det tre herifrå som måtte betale fisketiend det året: Ola Bremvågan, Lars Bremvågan og enka i Bremvågan. Ola og Lars veit vi ikkje meir om enn at dei dreiv fiske og var husmenn i Bremvågan i 1650-åra. Namnet på enka fann ikkje tiendskrivaren grunn til å nemne,

sjølv om ho tydeligvis var såpass til kvinnfolk at ho rusta ut båt og bruk og mannskap til å drive sjøen. Om dette er den same kvinna som budde i Bremvågan tolv år seinare, veit vi ikkje. Da hadde Barbro og hennes familie det eine plassrommet i Bremvågan. Det andre vart drive av ein som heitte Mikal. Meir veit vi ikkje om desse to, og heller ikkje i samtidige kjelder om dei som fulgte etter gjennom den siste mannsalderen på 1600-talet. Grunnen er rett og slett at slike samtidige kjelder ikkje fins.

Inn på 1700-talet

Men på 1700-talet får vi vita meir, og så er det slik at dei første opplysingane som vi da får om Bremvågan, faktisk peiker attover i tida, kanskje 20-30 år, og meir til. Der er i året 1701 vi første gongen møter nokre av dei som da budde i Bremvågan, og dei kan ha budd der lenge. Det er i eit manntal – i ordets rette forstand – vi finn namnet på dei. Det manntalet hadde først og fremst militært formål, så derfor er ikkje kvinner med her. Vi får ta til takke med karane. Vi får vita at det budde tre familiar i Bremvågan i 1701. Anders Klauson – dei kalte han heilt sikkert Anders Klasa – var heile 75 år gammal, og presten Rosing skriv dette om han i manntalet: «Ved alderdoms slette ophold». Det trur vi på. 75 år var ein svært høg alder på denne tida, og vi forstår derfor godt at Anders had-

de bruk for ein 18-åring til tenestekar- Ola Kristofferson heitte han. Heimeverande søner hadde ikkje Anders, og om han hadde kone, døtrer eller tenestejenter, får vi altså ikkje greie på – i alle fall ikkje ved hjelp av manntalet. Men ei anna kjelde fortel oss at sokneprest Rasmus Rosing på Dolm hadde gjennom fleire år ei tenestejente som heitte Agnete Andersdotter, ho blir ein stad kalla Agnete Bremvågan. Kanskje ho var dottera hans Anders Klauson? Den andre familiefaren i Bremvågan i 1701 var Sivert Taraldson. Sivert – det var ingen på Hitra som sa noko anna enn Sjur den gongen – var også godt opp i åra, til den tid å vera: 60 år var ein respektabel alder. Heller ikkje han hadde søner, men han hadde ein tenestekar på 14 år: Anders Jenson. Han hadde sikkert også kvinnfolk i huset, men det held kjelda vår dessverre stilt om. Så veit vi altså at Anders og Sjur var i 60-70-åra i 1701. Dei kom neppe til Bremvågan og begynte som husmenn i høg alder. Gamle tilårskomne gubbar hadde sokneprest Rosing på Dolm inga nytte av. Derfor kan vi trygt rekne med at dei hadde budd her i mange år i 1701, ikkje utenkelig i 20-30 år, så dermed kan vi likevel vera bra sikre på kven husmennene i Bremvågan var dei siste tiåra på 1600-talet. Den tredje mannen som er nemnt i Bremvågan i 1701 er Mathias Samuelson – sjølvsagt kalt Mattes. Han var 38 år gammal, var kanskje nordmøring og det kan hende han dreiv ein god del med tømrararbeid. Hos han budde sonen Søren Tørresson, som var 25 år og hadde teneste om bord i eit av kongens krigsskip først på 1700-talet. Sjølv om dei står oppførte som far og son i manntalet, så var dei sjølvsagt ikkje det. Om oppføringa i manntalet er rett, må Mathias ha vore stefaren til Søren. Altså heitte faren hans Søren for Tørres, denne Tørres var død og at Mathias hadde gifta seg med Tørres si mor. Om denne familien får vi ei opplysing til: I manntalet 1701 står dei oppførte i kategorien «Huusmænd oc Inderster», og i denne samanhengen betyr det at Mathias og familien hans losjerte enten hos Anders Klauson eller hos Sjur Taraldson. Dette var ei vanlig buform, både før og seinare. Både enkeltpersonar og familiar tok seg arbeid der det var å få og losjerte seg inn hos andre ei

tid, før dei flytta vidare. I Bremvågan dukkar det stadig opp namn på folk, som berre var der i kortare tid og som er vanskelig å plassere. Om Mathias Samuelson veit vi at han vart minst ein to-tre år i Bremvågan. Våren 1703 var han på Titran, høgst trulig på skreifiske. Ein dag var han i lag med fleire heime hos væreigaren Hans Bernhoft, og der overhørte han at Per Olson Vikstraum reiv ein forferdelig kjeft på Daniel Danielson Straum. Det var visst så ille at Daniel ville ta opp saka på bygdetinget, som skulle vera på Hjertøya i oktober 1703, og til vitne for seg hadde Daniel stemna Anders Anderson Asmundvåg og Mathias Samuelson Bremvågan. Da tingdagen kom, møtte verken Per Vikstraum, Anders Asmundvåg eller Mathias Bremvågan. Retten bestemte da at om Daniel sjølv fann ut at dette kjeftbruket var noko å gå vidare på, så måtte han ta opp saka på nytt. Det gjorde aldri Daniel Straum. Sinnet hadde vel glidd av han utover hausten.

Om Mathias Samuelson vart verande i Bremvågan i åra som kom, kjenner vi ikkje til, men om han virkelig var tømmermann og snekkar, så hadde han all grunn til å bli der han var. Det kom nemlig ei dame flyttande til Bremvågan rundt 1706-1707, og som Halvdan Sivertsen ville ha sagt: «Førr ei dame!». Den dama hadde opplagt bruk for ein snekkar.

Ei dame slår seg til i Bremvågan

Diktarpresten Rasmus Clauson Rosing på Dolm døde brått på sjølvaste pinseaftan, den 30.mai 1705. Rosing var ein kjent mann i dei lærde krinsar i Danmark-Norge i si tid, og han regjerte som ein liten konge frå Dolm prestegard som sokneprest i det store Hitra prestegjeld i 30 år før han plutselig segna om ved bordet og var borte frå denne verda, 64 år etter at han kom inn i ho oppe i Brønnøy¹. Rosing hadde hatt eit mektig hushald på Dolm, med stor familie og eit tenarskap på 10-12 personar, og rundt prestegarden hadde han 9-10 familiar, som budde på prestegarden sine husmannsplassar. Husmannsfamiliane var stadig på prestegarden og gjorde ulike slags pliktarbeid, så på Dolm var det eit yrande

1 Om du vil vita meir om Rasmus Clauson Rosing og livet rundt han, skal du lesa Lars Rottem Krangnes sine to makalause artiklar om Rosing i Årbok for Fosen 2016 og 2018.

folkelig, heile tida. No var altså patriarken på Dolm død. Før han tok kvelden for godt, hadde Rosing sørga for at svigersonen hans, Anders Bull, skulle overta presteembetet på Hitra etter han, men det gjekk eit halvt års tid før Bull fekk gjort seg ferdig med presteansvaret sitt som kapellan i Hemne og kunne kome med flyttelasset sitt til Hitra. Prestegarden Dolm fekk han nok likevel ikkje overta før ut på sommaren 1706.

Rasmus Rosing hadde hatt ein stor familie. Han og kona Anna Nilsdotter Schjelderup hadde gifta seg i Trondheim i 1670, og da dei kom til Hitra, trulig våren 1675, hadde dei to-tre ungar med seg. Etter kvart vart det i alt to gutar og sju jenter som vaks opp på Dolm prestegard, men da Rosing døde i 1705 var berre fem av døtrene og ein av sønene framleis i live. Presteenka Anna Schjelderup var 58 år gammal da mannen døde. Ho var fødd i Trondheim, og var dotter av kapellan ved Vår Frue kjerke, Niels Schjelderup og kona Anna Andersdotter Helkand. Anna Schjelderup kjente heilt sikkert sine rettar som presteenke, og ho visste at ho og familien ifølge Christian 5.s Norske Lov hadde rett til å bu på og bruke prestegarden og ta inn prestens inntekter frå kallet i eitt år etter at presten var død. Dette var det såkalla «nådensåret». For Anna Schjelderup betydde det at ho i første omgang hadde tida fram til sommaren 1706 til å områ seg, komme seg i orden og finne ein ny plass å bu. Det store arveskiftet etter Rasmus Rosing tok til på Dolm prestegard 1.juni 1706 og fortsette i eitt køyr i tre veker fram til 22.juni. Det var eit svært rikt bu, og enka Anna Schjelderup satt att med godt over 2000 riksdalar etter at gjelda var betalt og dei andre arvingane hadde fått sitt.

Vi må rekne med at den nye soknepresten, Anders Bull, kom med sitt rettmessige krav om å overta prestegarden ut på sommaren 1706. Han vart gift med Birgitte Rasmusdotter Rosing, Rasmus og Anna si eldste dotter, i 1693, og dei hadde fått sju barn, men Birgitte hadde dødd i barselseng da ho fekk det siste i 1704. I 1706 kom Anders Bull med ny prestefrue til gards, og dermed vart det kanskje ikkje så greitt for Bull å tilby den tidligare vêrmora si husrom på sjølve Dolm. Så kva gjorde den

«Vældydige oc Høyfornemme Madame» Anna Schjelderup? Ho flytta. Kvar? Til Bremvågan.

I arveskiftet etter sokneprest Rasmus Rosing var det underlig nok lagt inn i buet nokre hus som stod på «Dolmøe Prestegaardz Grund Nafnlig Bremvogen». Til vanlig var det slik at husmennene fekk ha eigne hus på plassromma sine, men i Bremvågan må det ha vore ein husmannsfamilie som hadde selt husa sine til jorddrotten, da dei av annan grunn slutta drifta der. I delinga av arven etter Rasmus Rosing var det Anna Schjelderup som fekk tildelt husa i Bremvågan. Det var ikkje all verden: Eit gammalt stuahus med kjøken og to kammers, ei borgstue med masstue under eitt tak, eit gammalt stabbur, ei lita brygge, to forfalne fiskeskjåer, eit gammalt naust, eit fjøs og eit gammalt høystål. Sjølv sagt kunne det ikkje måle seg med husa på prestegarden, sjølv om også dei var gamle og skrøpelige, men kanskje var ikkje Anna Schjelderup så fin på det? Husa her vart verdsette til 70 dalar. Det var ikkje så dårleg, og med til dømes ein dugande snekkar frå Nordmøre som visste å svinge ei tømmermannsbile, så skulle det da vel gå an å få til greie nok hus av dette? Det var elles ikkje så lite viktig for Anna Schjelderup å slå seg til på Hitra. Ikkje berre vart fleire av døtrene hennes buande her. Ho hadde arva mange av jordeigedommane som mannen hennes hadde handla til seg opp gjennom åra. No skulle ho smått om senn begynne å selje unna dei fleste av desse, og trulig fann ho ut at da var det like greitt at ho sjølv var til stades. Dama hadde tydeligvis bein i nasen. Utover 1700-talet kan vi sjå at Anna Schjelderup selte den eine garden etter den andre, og alle dokumenta var underteikna i Bremvågan: Garden Mausund i 1708, strandsetet Grefsnes i 1712, partar av gardane Forsnes og Lya i 1721, halvparten av gardane Håvika og Tømmervika i Straumfjorden i mars og juli 1722 og ein part av Gangstøa i Kvinnværet i oktober 1722.

Korleis Anna Schjelderup levde den tida ho budde i Bremvågan veit vi lite om. Vi kan vera bra sikre på at ho hadde det langt betre enn dei fleste, materielt sett. Ikkje berre hadde ho skillingar på kistebotnen.

Salet av jordeigedommar ga også eit godt tilskott til driftsbudsjettet hennes. Så ser det ut til at ho hadde fått med seg minst ei tenestejente frå Dolm. I arveskiftet etter Rasmus Rosing møter vi ei tenestejente som heitte Agneta Andersdotter, og som tydeligvis stod høgare i rang enn dei andre tenarane på Dolm. I eit anna dokument frå august 1707 blir ho kalla Agneta Bremvågan, og der står det at Anna Schjelderup var matmora hennes. Vi tolkar det slik som at Anna Schjelderup da var på plass i Bremvågan, og at ho hadde Agneta hos seg. I 1711 finn vi magister Rosing si enke i eit skattemanntal, og da får vi vita at enka Anna Schjelderup budde i lag med ei av døtrene sine og hadde ei tenestejente. Ho døde på Hitra i 1731, 84 år gammal. Om det var i Bremvågan ho trakk sitt siste sukk, veit vi ikkje sikkert.

Ein blakk konge, ein sur kjøpmann og ein falleferdig prestegard

Når ein konge har store ambisjonar og tom pengekiste, kva gjer han da? Jau, da skriv han ut skattar. Men korleis kan han gjera det, når skattane er utskrivne frå før og folket alt har betalt skatten? Vel, om pengekiesta framleis er tom, så skriv kongen ganske enkelt ut nye skattar, såkalla ekstraskattar. I 1711 rasa den store nordiske krigen for fullt. Det var dyrt, og kongen i København var blakk, heile tida. Da kom han på at han aller nådigast skulle skrive ut ein ekstraskatt på ting som han i sin store visdom meinte at folk flest strengt tatt ikkje hadde bruk for: Sko, vogner, parykkar, fontangar (hårpynt) og lønn til tenestefolk. For å få dette til, måtte kongens embetsmenn sette opp manntal over alle som skulle betale, og futar og lensmenn måtte drive inn skattane. Pengane som kongen samla inn, er for lengst borte vekk, men manntalet som vart utarbeidd for den såkalla «skoskatten» frå 1711, har vi framleis. Dette gjer at vi den dag i dag – takka vera den kreative danskekongen – kan bla opp og sjå etter kven som i året 1711 budde i Bremvågan på Dolmøya, om dei spankulerte rundt med parykkar i fjærasteinane der, om husmanns-

Røysertar. Frå Kystmuseets utstilling "Folket i Flatvika". Foto: SBS

folket i Bremvågan hadde tenestefolk og om dei i så fall fekk lønn for arbeidet.

I 1711 ser det ut til at det framleis var to husmannsplassar i drift i Bremvågan, slik det var i 1701. På den eine budde framleis Sjur Taraldsen, og her får vi vita at han hadde kone, men namnet hennes får vi ikkje. Sjur må no vera rundt 70 år gammal, men her nemner han ikkje eit ord om at han har tenestefolk på plassen. Dermed slepp han unna med 12 skilling i skatt, seks for kona sine sko og seks for sine eigne. På naboplassen i Bremvågan var det meir folksam i 1711. Her budde det to familiar i lag, og hovudpersonen var Mathias Haraldson². Mathias hadde ei kone, og han hadde også ein son, som hadde ei kone. Namnet på sonen og kona hans er ikkje ført inn i manntalet. Lønna tenestefolk hadde dei ikkje her,

² Mathias var eit ganske uvanlig namn her i 1700-åra, så når det dukkar opp to personar med same namnet på same plassen omtrent samtidig, så er det litt mistenkelig. Kan dette vera ein og same person? Kan manntalsføraren i 1711 i farten ha skrive feil patronymikon (farsnamn), altså «Haraldson» i staden for «Samuelson»? Svaret let vi berre ligge her.

heller. Det vart å betale skoskatt for fire personar, seks skilling for kvar, altså ei ort (24 skilling) tilsaman. Heime hos enkemadame Anna Schjelderup var det litt annsleis. Rett nok brukte verken Anna sjølv eller dottera hodepynt, men tenestejenta hadde ei lønn på fire dalar i året. Alle tre kvinnene brukte sko, så enkefrua i Bremvågan måtte ut med 18 skilling i skoskatt og to ort og 16 skilling i skatt på tenestelønn. Kva dette var verd på den tida? Tja, eit par sauver med lam eller ein seksring med segl, kanskje. Men Anna Schjelderup hadde sikkert nok til å betale skatten sin, ingen fare med det. La oss ellers ikkje sjå heilt bort ifrå at det kan ha budd fleire enn dei manntalsføraren har fått med seg i husmannsstuene i Bremvågan i 1711, men det held vi stilt om.

Sjømatbomme. Frå Kystmuseets utstilling "Folket i Flatvika". Foto: SBS

Heilt aust på Dolmøya ligg Valan: Nordvalen og Sørvalen. På begge desse valane vart det drive med handel først på 1700-talet: Den meir erfarne handelsborgaren Elling Torsteinsson i Nordvalen, og den sterkt ambisiøse unge Jørgen Klausson – lokalt kalla Jørn Klasa – i Sørvalen. Rett aust for Dolmøya ligg den ganske store øya Iløya, og etter at han godt og vel hadde etablert seg i Sørvalen, fann Jørgen Klausson ut at Iløya var hans. Både eigarane og brukarane på garden Norddolm nekta på det. Iløya hadde alltid tilhørt garden Norddolm, hevda dei. Men den ferske handlesmannen i Sørvalen gav seg ikkje så lett. Han stemna brukarane på Norddolm inn for retten, men på Norddolm tok dei til motmæle. Og ikkje berre det: Dei samla eit heilt kobbelt med folk til å gå god for sitt syn. Det vart lagt fram ein attest for retten der det stod at Iløya var ein del av gardsvaldet til Norddolm, stadfesta med sju bumerke. Da vart handelsmannen i Sørvalen sur. Til sommartinget på Daløya den 5. juli 1712, stemna han dei sju inn for å ha lagt fram ein «U-Sandfærdigen Attest», og ein av dei sju var Sjur Taraldson Bremvågan. Ingen av dei sju møtte fram

ved sommartinget på Daløya, og heller ikkje seinare. Til slutt fekk eigarane og brukarane på Norddolm medhald i retten, så det viste seg at attesten ikkje var så «U-Sandfærdigen» likevel. Her var det viktigast å få stadfesta at gamle Sjur Taraldson i Bremvågan heldt det gåande enno i 1712.

Alt i arveskiftet etter soknepresten Rasmus Clausson Rosing i 1706 kjem det klart og tydelig fram at bygningane på Dolm prestegard ikkje var i god stand. Arvingane etter Rosing vart derfor samde med den nye soknepresten, Ander Bull, om at dei skulle betale han 170 riksdalar i åbot, altså pengar for å kunne sette den delen av prestegarden som prestane hadde ansvar for, i stand. Reparasjonar på dei av prestegardshusa som var menigheita sitt ansvar - herrestua, borgstua og stallen - kom ikkje Bull i gang med før i 1720-åra. I 1723 fekk Bull ein takst på dei reparasjonane som menigheita skulle koste, og det vart nærare 250 riksdalar. Desse pengane skulle så liknast ut på alle gardbrukarar og husmenn som sokna til kjerken på Hitra og Frøya. Alle gardbrukarar skulle betale ein

riksdalar, og husmennene skulle ut med 1 ort og 8 skilling kvar – altså ein tredels riks-dalar. Av ein eller fleire grunnar var det 35 husmenn som ikkje vart kravd for pengar til reparasjonane, mellom andre husmennene under prestegarden. Kanskje var det fordi dei skulle bidra med arbeid i staden for pengar? Likevel står dei - heldigvis for oss - ført opp med namn i listene, så her finn vi husmennene i Bremvågan lista opp i tur og orden.

Det må ha vore litt av eit generasjonsskifte i Bremvågan mellom 1711 og 1724. Verken Sjur eller Mathias frå 1711 vart ført opp i listene frå 1724. Derimot finn vi desse: Lars Jakobson, Søren Tørresson, Søren Nilsson og Hieronymus Jørgenson; alle desse fire har fått namnet Bremvåg. For Søren Nilsson og Hieronymus Jørgenson sin del stemmer dette godt. Dei to finn vi som husmenn i Bremvågan i tida framover. Søren Tørresson derimot budde nok på naboplassen Øya. Det gjorde også Lars Jakobson og hans familie, men rundt 1725 kom ein av sønene hans Lars og slo seg ned i Bremvågan. Han var med og starta det reine familedynastiet der, med same slekta gjennom fleire generasjonar. No skal du få møte dei.

Kjersti og Peder klokkar i Bremvågan

Bremvågan vart etter kvart den husmannsplassen under Dolm prestegard der det budde mest folk. Eit par-folk som var med og sørga for det var Kjersti og Peder³. Dei vart husmannsfolk i Bremvågan på 1720-talet, og på den tida var det tre plassrom her. I skattematrikkelen frå 1723 står det om Dolm prestegard at det i alt var seks husmannsplassar under garden, og mellom desse: «Norder Bremvog, Bremvog og Sydre Bremvog». Akkurat kven som budde kvar, er det vanskelig å vita sikkert før vi når lenger ut på 1700-talet. Legg likevel merke til at i 1723 blir plassromma i Bremvågan orientert retning nord – sør, ikkje ut og inn, slik det blir gjort seinare. Kvi-

for det, tru? Høgst sannsynlig fordi det ikkje var indre og ytre Bremvågan enno i 1723. Ytter Bremvågan, som har lokalamnet Sletta, hadde ingen bufast husmannsfamilie enno. Det skjedde først ein liten mannsalder seinare.

I manntalet frå 1701 finn vi husmannen Lars Jakobson og sønene hans på husmannsplassen Øya under Dolm⁴, 7-800 meter vestom Bremvågan. Lars Jakobson var da 48 år gammal, sonen Jakob var ni år, Ingebrigt var tre og yngstesonen Peder var årsgammal. I 1711 betalte Lars Jakobson Øya skoskatt for seg sjølv, kona si, to søner og ei dotter. Enno i 1724 budde Peder Larsson ganske sikkert på Øya, men det må ha vore akkurat på denne tida han vart husmann i Bremvågan, gifta seg med Kjersti og begynte å få barn. Det fulle og heile namnet på Kjersti får vi – irriterande nok – aldri vita. Førenamnet Kjersti er greitt, men patronymikonet (farsnamnet) sitt har ho heldt gjømt for oss, sjølv om vi finn ho nemnt mange gonger utover 1700-talet. Ikkje ta det for god fisk, men det er ikkje utenkjelig at ho heitte Kjersti Jensdotter, etter som einaste sonen til Peder og Kjersti fekk namnet Jens. No skal du få møte ungeskokken til Peder Larson og Kjersti i Bremvågan⁵:

1. Beret var eldst, antakelig fødd rundt 1724-25. Ho gifta seg med Anders Ingebrigtson i 1750, og dei vart husmannsfolk i Bremvågan, trulig dei første som busette seg i Ytter Bremvågan.
2. Dottera Kari reknar vi med var fødd omkring 1726. Ho vart gift med Morten Anderson frå Skreddarøya og dei vart husmannsfolk der. Kari døde på Skreddarøya i årsskiftet 1761-62, og Morten gifta seg opp att i 1763 med Ane Olsdotter. Men sonen til Kari og Morten, Anders Mortenson, kom rundt 1780 til mora sin fødestad Bremvågan og vart husmann her.
3. Peder og Kjersti si dotter Inger var trulig fødd i 1727. Ho fann seg ein kar frå Flatval, gifta seg med med han

3 Peder er ein dansk skrivemåte for det norske namnet Per, og på 1700-talet var det sjølv sagt ingen her på øyane (bortsett frå embetsmennene) som fann på å seie «Peder». Under tivil brukar eg likevel skrivemåten Peder i denne artikkelen fordi namnet Peder i dag er ein fast og god del av den norske namnefloraen. Så blir det da litt inkonsekvant når eg her brukar den norske forma Kjersti i staden for den danske skrivemåten Kirsten. La gå, men ved fleire høve ser eg at den flotte skrivemåten Kjersti bryt igjennom i 1700-talskjeldene. Da vil ikkje eg vera dårligare, heller.

4 Husmannsplassen Øya under Dolm vart i 1700-åra ofte kalla «Dolmøen», for å skilje denne plassen frå Øya i Barmfjorden og Fillfjorden.

5 Den eldste bevarte kjerkeboka for Hitra startar i 1736. Dåp, giftemål og jordfesting for dette året kan vi derfor aldri vera heilt sikre på.

målet står ikkje innført i kjerkeboka for Hitra, og vi har ein mistanke om at Kjersti og Åsmund stakk seg vekk og vart vigd ein annan stad. Grunnen? Jau, i mai fekk dei ei lita dotter. Ho fekk namnet Beret, og ho kom til verda i Bremvågan. Året etter budde dei i Hallaren, og fekk dei dottera Kjersti i september. Så kom dei til Straumsholmen. Her vart sonen Peder fødd i 1762. På Straumsholmen vart dei buande og fekk fleire barn.

7. I 1736 fekk Peder og Kjersti i Bremvågan sitt siste barn, og det var ein son. Han fekk namnet Jens da han vart døpt 23. desember. Antakelig skulle presten Hr Ludvig Friderich Broch ha stort juleselskap på Dolm denne jula. Vi kan vel ikkje tru han var så ufin at han ville feire at gammelpresten Anders Bull hadde sunge si siste salme og sukka for siste gongen året før, men det er lov å tenke at Broch ville slå litt stort på og knyte gode kontaktar i si første jul som sokneprest i Hitra prestegjeld og prelat på Dolm. Han inviterte til gjestebod. Det er all grunn til å tru at dei feststemte gjestene i prestegarden meir enn gjerne ville stå opp og vise seg fram i Dolm kjerke denne sjursmessedagen. Vesle Jens frå Bremvågan skulle døpas, og no skulle dei stå fadder for han: Kongl Mayst Foged Niels Cimber, Hr Ole Broch, Hr Ludvig Broch, Madame Løcke, Christiana Sophie Broch. Skal vi våge den påstanden at ingen husmannsgut på Hitra, verken før eller seinare, har hatt makan til samling med «storfolk» rundt døpefonten på dåpsdagen sin. Og det raraste med denne vesle historia er at det som gjekk føre seg, var ikkje heilt tilfeldig, heller. Sjå her.

Rundt 1730 vart det oppretta to stillingar som underklokkar i Hitra prestegjeld. Klokkaren sjølv, Kjell Jensen Collin, var ingen ungdom lenger. Prestegjeldet var vidt, og reisene var lange og ofte strabasiøse. Hovudklokkaren sjølv, Kjell Collin, skulle sjølv ta seg av klokkartenesta i Dolm kjerke. Husmannen Peder Olsen Sørsætra på Fjellværsøya vart underklokkar i Fillan sokn, og husmannen Peder Larsen Bremvågan, faren til dåpsbarnet Jens, vart underklokkar ved kerkene i Kvennværet, Titran og Sula (seinare Sletta). Finfoelket stod altså fadder for sonen til den eine klokkaren. Det rekna dei for å vera innaffor, som det heiter no. Frå 1732 vart dei tre klokkarane dessutan skolemeistrar i kvar sine sokn. Det må bety at

Peder Sørsætra og Peder Bremvågan var betrudde karar, som både kunne lesa og synge. Undervisning i meir enn lesing i religiøse skrifter, pugging av trusartiklar og salmesong var det neppe. Skrivning og rekning var ikkje for vanlig folk på denne tida. Det skulle enno gå både ein og bortimot to mannsaldrar før skolegangen i Hitra prestegjeld begynte å likne på ei slags undervisning.

I 1755 døde «Peder Klocker Bremvaagens Qvinde Kirsten», og det var etter at han vart enkemann at Peder Larsson fann det rettast å la neste generasjon overta som husmannsfolk i Bremvågan. Han fortsette som underklokkar, og budde hos sine eigne fram til han døde våren 1767.

Ein titterværing i Bremvågan

Kanskje lurte Peder klokkar og kona Kjersti om dei hørte rett da den nye husmannen i nabostua i Bremvågan kom og sa namnet sitt? Hieronymus, sa han. Antakelig hadde både han sjølv og folk rundt han ei kortform på fornamnet hans, men for oss strekk her verken kunnskapen, fantasien eller personnamnleksikonet til. Hieronymus Jørgenson – eller Jørnsa, som dei sa, var namnet hans. Kona hans heitte Siri Eriksdotter, og det ser ut til at dei vart husmannsfolk i Bremvågan omtrent på same tid som Kjersti og Peder Larsson. Med eit slikt namn skulle ein kanskje tru at Hieronymus kom langvegs frå, men nei, da. Berre skrått over Frøyfjorden frå Titran. Her finn vi han i 1701. Da var han 14 år gammal og budde heime hos far sin: Jørgen Jokumson. Antakelig budde mora hans der også, kanskje også søstrer, men det bryr ikkje manntalet seg om. Om han hadde hatt brør heime, så burde dei ha stått i manntalet. Ingen bror er nemnt, så vi går ut frå at Hieronymus var einaste sonen i live; kanskje like greitt med namneskikken i den familien.

Noko stor familieauke vart det ikkje hos Siri og Hieronymus, heller. Dei fekk eit dødfødd barn i 1738, veit vi, og det var den andre barnefødselen hennes Siri. Om det betyr at dei hadde eit barn frå før i live, kjenner vi ikkje til, men ingen spor etter patronymikonet Hieronymus er å oppdrive i kjeldene våre.

Eitt og anna spor etter Hieronymus har vi likevel. Sannelig slapp han å betale for reparasjon på Dolm prestegard i 1724, han også. Så måtte han nok trø til med kroppsarbeid i staden, men slikt fins det ikkje noko rekneskap over. Same året er «Gieronymus» rekna opp mellom husmennene under Dolm i ei sjømilitær rulle, med ein litt overdriven påstand om at han da var 40 år gammal. Ingen hadde bruk for å kjenne alderen sin nøyaktig i dei tider, så ein bom på to-tre år er heilt greitt. Like greitt var det sjølvsagt ikkje at Hieronymus Bremvågan hadde vore i Sørvalen hos handelsmann Jørgen Klausson og handla utan å gjera opp for seg. Da buet i 1734 skulle gjerast opp etter at handelsmannen hadde snytt sin siste kunde, viste det seg at ein heil hurv av folk frå fjern og nær stor oppførte som debitorar i dei tjukke bøkene hans Jørgen Klausson. Mellom desse var vår ven Hieronymus. To dalar og 23 skilling var han skyldig, ikkje så reint lite, eigentlig. Han kunne ha fått ei god kvige eller ei spilder ny sjørøye for den summen. No var det berre for Hiero (sjå der, ja) å krumme nakken og stå på litt ekstra for å gjera opp for seg. Men nokre år seinare hadde Hieronymus Jørgensson vore i Trondheim og brukt pengar som han ikkje hadde. I oktober 1739 vart han stemna til hausttinget på Melandsjøen for gjeld til rådmann Hornemann i Trondheim. To dalar og ei ort var gjeld på. Hieronymus var til stades på Melandsjøen, og han lova å gjera opp for seg til jul eller nyttår.

Om han rakk å gjera opp for seg, veit vi ikkje. Det skjedde det som skjer med alle: Livskvelden kom, og det vart svarte natta. I 1741 døde «Jeronymus Bremvaagen». Han vart 54 år gammal. Heller ikkje på denne tida var dette ein høg alder. Kor det vart av Siri Eriksdotter, veit vi ingenting om. Helst skulle vi ha ønska at ho fann seg ein ny kar og kunne fortsette livet i Bremvågan, men kanskje ho verken ville eller kunne. Her har ho, for første gong på fleire hundre år, fått namnet sitt nemnt, men frå denne saga er ho sporlaust borte.

Historia om Søren og Dorte

Det må ha vore rundt 1720 at det kom nytt liv også i den tredje husmannsstua i Bremvågan.

No var det Søren Nilsson og kona Dorte Eriksdotter som fekk lov av sokneprest Anders Bull til å feste seg eit plassrom i Bremvågan. Og veit du, kjære lesar, kva eg trur? Eg trur at Søren og Dorte si husmannsstue stod attmed stuahuset som madam Anna Schjelderup med dotter og tenestejente budde i. Snart skal du få vita kvifor, men la oss først spekulere litt rundt opphavet til dei nye husmannsfolka i Bremvågan.

Det vi veit om Søren Nilsson er at han må vera fødd rundt 1693. I 1704 opplyser ei rulle over gutungar at Søren da var 11 år, at han var fødd i Bremvågan og at han i 1704 budde i Mortensvika. Faren til Søren må ha vore Nils; det fortel patrinyikonet, men vi kjenner ikkje til nokon Nils i Bremvågan, verken det siste tiåret på 1600-talet eller først i 1700-åra. Mora til Søren Nilsson veit vi heller ikkje mykje om, men vi veit at ho vart mor minst to gonger. Ho hadde jo sonen Søren med Nils. Seinare fekk ho sonen Ola med ein som heitte Erik. La oss alt her røpe at da buet etter Søren Nilsson vart gjort opp i 1750-åra, får vi greie på at han hadde ein halvbror på Bjonneset som heitte Ola Eriksson. Kjelder tyder på

at det var god kontakt mellom brørne Søren og Ola og familiane deires utover 1700-talet.

Kanskje var foreldra til Søren innom Bremvågan berre nokre få år og fekk guten sin før far Nils brått fall ifrå. Etter dette kan vi sjå for oss at mora med seg gutungen Søren og drog til husmannsplassen Mortensvika, sør i Dolmsundet, slik kjelda vår fortel. Her budde husmannen Erik Olsen. Han gifta seg med Søren si mor, og dei fekk sonen Ola. Så vaks dei to halvbrørne Søren og Ola opp i lag i Mortensvika. Men på eitt tidspunkt rundt 1720, da han var knappe 30 år, kom Søren Nilsen tilbake til fødestaden sin Bremvågan og begynte som husmann der. Det kan vera tilfeldig, men det er også lov å sjå for seg eit par grunnar til at det vart slik. Det kan jo hende at ein av foreldra hans Søren var frå Bremvågan, og at ein av dei godt vaksne husmennene vi fann der i 1701, Anders Klausson eller Sjur Taraldsson, var Søren sin farfar eller morfar. Ein annan grunn kan vera kona hans, ho Dorte Eriksdotter. Kanskje var ho alt husmannskone i Bremvågan da ho gifta seg med Søren Nilsson. Ho hadde nemlig vore gift ein gong før, og hadde barn frå sitt tidligare ekteskap.

I 1741 fekk Dorte Eriksdotter og Søren Nilsson dottera Olava. Ho vart døpt 23.juli, og etter den tidas skikk og tru, kan vi vera sikre på at ho var fødd berre få dagar før. Tida mellom fødsel og kristning måtte vera kortast mulig. Dette var fjerde barnet som ho Dorte Eriksdotter hadde fødd til da. Av dei tre tidligare borna kjenner vi namnet på to: Dorte si dotter Barbro frå sitt tidligare ekteskap, og sonen Erik som ho hadde med Søren Nilsson. Det tredje barnet var også frå Dorte sitt første ekteskap, men her kjenner vi ikkje namnet. Sonen Erik døde i 1744, og mykje tyder på at også dottera Barbro var død før 1755. Våren 1746 fekk Søren Nilsson og Dorte Eriksdotter eit barn til, antakelig dødfødd. Fleire vart det ikkje. I 1755 døde Søren Nilsson, og den 2.mai vart det halde arveskifte mellom enka Dorte Eriksdotter og einaste barnet deires, den ni år gamle dottera Olava Sørensdotter. Eit arveskifte gir ofte eit godt innblikk i korleis ein familie levde og hadde det. Slik får vi ein liten nærstudie

av denne husmannsheimen i Bremvågan ved midten av 1700-talet.

Vi merkar oss at halvbroren hans Søren Nilsson, Ola Erikson Bjønneset, var til stades for å passe på at brordottera hans, niåringen Olava, fekk det ho hadde krav på etter far sin. Også mora Dorte Eriksdotter var aktivt frampå for at Olava skulle få sin rettmessige arv. Mellom anna fortalte Dorte at hennes eigne born frå første ekteskap hadde fått kvar si ku av Søren Nilsson, stefaren sin, så no meinte Dorte at Olava også måtte få ei ku, utanom sjølve arven. Skifteretten støtta Dorte i dette, og det førte til at Olava fekk kviga Stjerne i tillegg til arven sin. Det er interessant informasjon vi får servert gjennom dette: Det må ha vore eit godt forhold mellom Søren Nilsson og steborna hans, og mor Dorte var opptatt av at dottera skulle bli rettferdig behandla. Dett tydelig fram når Dorte fortel at i tillegg til kvar si ku, så hadde steborna fått to dalar kvar av Søren, og det ville Dorte at vesle Olava også måtte få. Og slik vart det. Skal vi våge å tenke at det hadde herska fred og harmoni i denne vesle husmannsfamilien? Trulig, og det kjem også fram på andre vis.

Arveskiftet etter Søren Nilsson i Bremvågan fortel om ein familie som greidde seg godt, materielt sett. Vi har registrert at dei hadde mista dei fleste borna sine, enten gjennom sjukdom eller ulykker, så livet hadde nok ikkje vore lett for Dorte og Søren, heller. Men når vi gjennom skifteforretninga frå mai 1755 får eit innblikk i kva dei hadde å klare seg med i det daglige, er det grunn til å bli litt overraska over det dei hadde å rutte med. Det var nok ikkje vanlig at ein rundt om i husmannsstuene hadde både sølv og tinn, men det hadde Dorte og Søren – sjølv om det ikkje var så mykje: Fire sølvskeier, to tinnfat og fem tinntallerkenar.

Det er ingen tvil om at det var sjøen som utgjorde det meste av det vi kallar livsgrunnlaget hos Søren og Dorte. Båtar, fiskereiskap, utstyr og fisk utgjorde ein stor del av verdiane i buet. Den største av båtane i buet var ein fullt utstyrt storfyring, også kalla halvfemtrømning, ein stor båt, som både vart brukt til frakt og fiske over større avstandar, gjerne med notbruk. Denne båten lasta 14

tønner. Attåt hadde dei to seksringar med rigg og segl. Av fiskereidskap var det sjølvsgt handsnøre, men Søren fiska også med vad (line) og med ei kastenot på 24 famner. Dei hadde eit søkkenotøre, altså ein firedel av ei søkkenot, brukt til småseifiske, fire båtar i lag. Ni sildegarn hadde dei. Søren hengte fisk sjølv. I buet var det tre våger med råskjær. Sjøkledda var Søren sjølvsgt utstyrt med. Både skinnstakk og skinnbrok er nemnt. Røysertar, lange sjøsøvler, hadde han heilt sikkert også, men dei er ikkje tatt med i buet.

Ein viktig og verdifull del av det ein måtte ha i ein heim var sengekleda. Hos Dorte og Søren hadde dei tre dyner, ei av dei var til og med ei dundyne. Bolstrar og høyen hadde dei, og sjølvsgt også skinnfellar. Ein av dei var snau, blir det opplyst. Ei gammal rye blir også nemnt.

Søren må ha vore ein kar som visste å kle seg i passande samanhengar. Han kunne stille i kjerka på Dolm i svart kjole (sid trøye) med tilhørande bukse og vest. På 1700-talet brukte alle sjølvsgt knebukser. Ein annan gong kunne han vise seg fram i brun kjersei trøye og grå kledesbukse, eller han kunne ta på ei blåranda trøye av heimvove stoff eller ei kvit vadmestløye på ein solblank vårdag. Til kvardags gjekk han nok mest i vadmelskofte. Dei hadde han to av; den eine heilt ny.

Når vi kjem over til «spinnesida» av buet, blir innhaldet mistenkelig mykje tynnare. At gangkleda til Doret og Olava ikkje vart rekna inn i fellesbuet, hadde nok skifteretten forståing for, men at nettopp utstyr til spinning og veving ikkje er nemnt med eit ord, verkar påfallande. Her er det jo opplyst om heimvovne kleda til både sengetøy og gangkleda, så at kvinnfolka spann pg vov og sauma, treng vi ikkje tvile på. Kanskje har det å gjera med at rokkar, kardar og vevstolar ofte var kvinnfolka sitt eige, personlige utstyr, som dei hadde skaffa seg og samla på frå dei var ungjenter. Dermed vart det godtatt at dette ikkje skulle reknas inn i buet etter ein mann.

Det kan ha noko med det same å gjera med husdyra. At dei ikkje hadde hest, finn vi rimelig på eit plassrom.

I skiftet etter Søren var det to kyr og ei kvige. Det verkar truverdige. Det gjer også dei to respitvêrane, som er med, men ikkje ein einaste sau er nemnt. Skiftet var i mai. No skulle det vera sauer med lam her. Naturligvis var dei på denne tida av året for lengst plasserte ute på øyer og holmar rundt omkring, men med i buet skulle dei ha vore. Var det dei to vurderingsmennene Hans Jonson frå Hammarvika og Peder Olsen klokkar frå Sørsætra på Fjellværsøya som hadde vore for slepphendte, godtruan- de eller godlynte? Var det ut av syne, ut av sinn, som slo til? Eller var det mor og dotter sine sauer og lam? Både sorenskrivaren og lensmannen tok affære, så da var det vel rett, da.

Det var i Bremvågan som over alt ellers: Stort sett var det kvinnfolka som dreiv plassrommet. Skal ein gå etter arveskiftet hadde dei ikkje stort å hjelpe seg med: Ein lå, ei øks og ei sag; det var alt. Det er forresten nemnt ein rivnavar, så dei hadde altså utstyr til å sette tinner i rivene med. Da er det underlig at dei ikkje hadde ei einaste rive. Vi kan slå fast at arveskiftet etter Søren Nilsson langt ifrå har med alt. Det var vel kanskje heller ikkje å vente.

Av inventar i huset er det med litt meir: Tre gryter, eit par trekar, ei kiste med lås og ei handkvern. To skjerrin- gar til å henge grytene i over varmen i grua er nemnt. Her manglar alt av møblar og så godt som alt av kjø- kenutstyr og skaffetøy, men det kan vera rekna med til innreiinga i huset. Ein einaste pyntegenstand er nem- nt: Eit svensk bordklede. Kanskje fortel det om den nære kontakten folket her på kysten hadde med Jämtland via marsimartnaden på Levanger?

Men sjølv om vi har slått fast at det er ein del som mang- lar i arveskiftet etter Søren Nilsson i 1755, så er det likevel med nokre godbitar som vi har gjømt til slutt: Husa som Søren og Dorte hadde i Bremvågan. Husmannsfolket rundt om fekk lov til å bu på plassromma mot å betale for seg med pengar og gjera pliktarbeid på garden, som husmannsplassen låg under. Men husa på plassrommet var det som oftast husmannsfolket sjølve som åtte. Om dei flytta eller fall ifrå på anna vis, tok den nye familien

over husa mot å betale for seg. Slik var det også i Bremvågan, men i Søren og Dorte sitt var det dobbelt opp. Følg med!

I skifteforretninga frå mai 1755 står desse husa nemnt: Ei stue (våningshus) mot aust med full innreiing, ein låve med sval som var bygd ved dette austre stuahuset, eit gammalt stabbur, eit gammalt fjøs med høystål og eit nyare fjøs med eit lite grisehus attåtbyggt. Så står det vidare: Ei stue mot vest, med full innreiing, ei fiskebu med to svaler, ein skjå, eit tømra naust og eit gammalt naustskjul. Dette var ikkje småtteri. Elleve hus, når vi tek med det vesle grisehuset. Til dels var det gamle hus, og så høg verdi var det ikkje på fleire av dei, men det var mange. Og det mest oppsiktsvekkande er jo at det var to fullt innreidde stuahus. Kvifor? Dorte og Søren budde sjølv-sagt i det eine stuahuset, og det var heilt sikkert ikkje så vanskelig å få leigd ut det andre, men kvifor stod det to våningshus her? Ein skal ikkje fundere lenge før ein nærliggande tanke kjem seglande: Kan det ikkje ha vore her at presteenka Anna Schjelderup slo seg ned da ho kom til Bremvågan femti år tidligare? I 1755 var det 24 år sia ho døde, og nokon i Bremvågan tok da over huset hennes. Søren og Dorte hadde budd her i rundt ti år den gongen. Huset etter presteenka låg kanskje på grunnen dei leigde, og så fekk dei overta. Jau, slik kan det ha vore.

I skiftet etter Søren Nilsson i 1755 står det at niaringen Olava skulle bu heime hos mor si, og at mora Dorte inn-til dottera fylte 18 år skulle få bruke også det som dottera hadde arva. Etter det skulle Olava ha rett til å ta ut farsarven sin. Jau, mor Dorte og dotter Olava budde i lag i åra som kom, også etter at Olava vart vaksen. Det var nok av dei som meir enn gjerne ville leige det eine stuahuset og arbeide for dei, som stod klare til å ta over arbeidet både på sjø og land, til å gjera pliktarbeidet for dei på prestegarden og etter kvart ta over plassrommet deires i Bremvågan. Det gjekk ikke mange åra, så opna det seg for det. Den 7.mars 1763 døde mor Dorte Eriksdotter. Da hadde Inger Pedersdotter og Peder Pederson i praksis drive denne delen av Bremvågan i fleire år. Dei skal vi møte etter kvart.

*Fiskegarn.
Frå Kystmuseets
utstilling "Folket
i Flatvika". Foto:
SBS*

Olava Sørensdotter budde heime i Bremvågan til 1765. Da gifta ho seg med enkemannen Tarald Pederson i Vikan i Barmfjorden og flytta dit. Seinare flytta dei til Flatval og vart gardfolk på eitt av bruka der.

I siste delen av 1740-åra var det eit par som heitte Sara Andersdotter og Nils Erikson som budde ei tid i Bremvågan. Dei var her sommaren 1746 da dei fekk dottera Ane. Sara og Nils var ikkje husmannsfolk i Bremvågan. Dei leigde seg husrom her, og det er trulig at det var hos Søren og Dorte. Altså hører dei med til den gruppa som vart kalla innerstar. Når vi koplar dei til Søren og Dorte, er det fordi vi har ein mistanke om at Nils Erikson kan vera Søren sin halvbror. Det er ikkje stort vi veit om dette paret. Sara fekk ein gut med Erik Kjelson Homlingsværet i 1736. I januar 1741 trulova ho seg med Nils Erikson, som da heldt til i Bispøyan, trulig på Henriksøya. Dei gifta seg i oktober same året, og dei budde i Båtvika i Kvennværet da dottera Gjertrud vart døpt i kjerka på Hakkbuan 17. desember 1741. Nokre år seinare var dei

altså i Bremvågan. Kor dei hadde vore i mellomtida, veit vi ikkje. Og kor dei tok vegen etterpå, er uvisst foreløpig.

Stakallungen frå Gudbrandsdalen og kyrne

Før vi tek farvel med Søren og Dorte i Bremvågan, tek vi med ei historie som indirekte har med dei to å gjera. Sommaren 1743 kom ein stakallunge – framvostring,

unggut – heim til Søren og Dorte i Bremvågan. Han var frå Gudbrandsdalen, heitte Jakob Torson og vart 14 år den hausten. Heldigvis hadde Søren og Dorte bruk for ein ny tenestegut, så Jakob vart verande hos dei.

På denne tida hadde Hitra prestegjeld fått seg ny hovudklokkar. Erik Ingebrigtsen

Lund heitte han, og han hadde akkurat fått installert seg i Klokkargården på Kjerringvåg. Den 12.juni 1744 gjekk klokkar Lund til Dolm prestegard for å vera med presteskyssen til kjerka på Hakkbuan i Kvennværet for å delta i gudstenesta der. Det vart ikkje noko av den turen, for vêret vart så elendig. Klokkaren overnatta på prestegarden, og dagen etter skulle han gå heim til Kjerringvåg. Da han var komen til utmarka ved Bremvågan, bråstansa han og stirra. Ute på beitemarka fekk han sjå at Jakob Torson, tenesteguten hans Søren Bremvågan, var ute og gjette krøttera. Men kva i all verda var det han heldt på med? Stod han med buksa på hælane attom ei ku? Kva var det han gjorde? Dreiv han og strauk kua bakpå låra? Klokkar Lund sprang bortåt. Da Jakob vart var klokkaren, sprang han vekk frå kua, men glømte å dra på seg buksa, og da klokkaren fekk sjå litlkaren hans Jakob, var har ikkje i tvil om kva stakallungen hadde prøvd på.

Klokkar Lund vart heilt forstøkt. No ville han vita kva som hadde skjedd, kor langt dette hadde gått, om det hadde skjedd fleire gonger, om Jakob ikkje hadde vett og forstand og forstod at dette ikkje bere var synd og skam, men at det også var mot naturen. Jakob gråt og bad for seg. Han trygla klokkaren om ikkje å fortelje dette til nokon. Jau, han hadde gjort det tidligare. Og kua hadde vent seg til det og stod stille for han når han strauk ho på baklåra og kleiv opp på ei tuve attom ho. Klokkaren vart meir og meir skrekkslagen, og da Jakob vedgjekk at det visstnok hadde gått for han når han for på kua, da vart klokkar Lund redd. Kva for resultat som kunne kome ut av dette, visste han ikkje. Han frykta det verste.

Klokkar Lund reiv Jakob med seg og strauk rett heim til Søren og Dorte med han. Der vart heile historia lagt fram i detalj av både klokkaren og av ein gråtande Jakob.

Derifrå bars det direkte tilbake til Dolm, med Jakob på slep. Presten Ludvig Frederick Broch måtte ta seg av dette vidare. No var det alvor!

Den 6.juli 1744 var det alminnelig skatte- og saketing på Mellandsjøen. Kongens fut Johan Ruberg, konstituert sorenskrivar Christopher Grøn, sokneprest Ludvig Frederick Broch og lensmann Anders Hansson Falster var alle til stades i lag med dei åtte tingrettemennene Nils Hansson Inntian, Einar Andersson Midtsian, Jon Tommasson Flatval, Peder Anderson Flatval, Jørgen Kjellson Flatval, Hans Pettersen Flatval og Jon Olson Skarpneset. Her vart saka mot stakallungen Jakob Torson «fordi han skal have bollet med Kreaturene» bretta ut i full breidde. Først vart Jakob Torson ført fram for retten. Jau, han visste at han vart 15 år gammal til hausten og at han kom frå Gudbrandsdalen, men namnet på garden han kom frå hugsa han ikkje, namnet på mor si kom han heller ikkje på og han hadde aldri hørt kven faren hans var. Han fortalte at han tente i Bremvågan hos Søren og Dorte, at han enno ikkje var konfirmert, men at han kunne lesa i bok og øvde seg i katekisma. Så vart ein rapport, som presten Broch hadde skrive, lagt fram og referert. Ettere dette vart det ført fram tre vitne: Klockar Erik Lund og Søren og Dorte Bremvågan. Lund fortalte heile historia i detalj. Søren og Dorte stod fram og hadde ikkje anna å seie enn godt om Jakob. Til slutt vart Jakob ført fram ein gong til og forhørt på strengaste vis. Etter kvart begynte han å innrømme meir og meir, mellom anna at han ei natt hadde rodd over Dolmsundet, tatt seg fram til Undås, gått inn i fjøsete der og hatt seg med bjellekua. Til slutt sa Jakob at om ikkje før, så forstod han no at det han hadde gjort, var ei større synd enn om han hadde gjort det med ei jente. Retten spurte Jakob om han var lei av livet og om han heller ville dø? Jakob svarte: Nei, han var da ikkje lei av livet. Han ville mykje heller leva enn dø, sa han. Og om retten no ville tilgi han denne store synda, så lova han at han aldri skulle gjera noko slikt meir.

Med dette vart saka utsett til midten av august 1744. Der, på tingstaden Melandsjøen, fall dommen etter futen sin påstand omtrent slik⁶:

Jau, retten har sjølvsagt medynk med det unge, blomstrande mennesket Jakob Torson, men på grunn av ei slik svært bestialsk, sodomistisk og mot naturen gjennomførte skjendige synd og misgjerning, kan denne rett ikkje annleis dømme, enn at Jakob Torson bør, for utført slik skandaløs synd og unaturlege omgang **brennas levande**, til fortent straff for han sjølv og til avsky og advarsel for andre med slikt bestialsk gemytt. Likeeins skal dei to krøttera, som er nemnte i saka, til bål og brann bli kondemnert.

Dommen vart signert av sorenskrivar, fut og dei åtte meddomsmennene.

Korleis Jakob sjølv, Dorte, Søren og folket i nabolaget reagerte på dette, kan vi tenkje mykje om. Jakob Torson må ha vore heilt knust og liveredd, og mange tenkte kanskje at dette gjekk heilt over styr? Kan hende var det også ein klockar og ein prest som måtte gå i seg sjølv og kanskje mista sønnen ei natt eller to?

Heldigvis kunne ikkje ein dødsdom i underretten bli ståande. Overretten i Trondheim fekk saka til behandling i oktober 1744, men her brukte prokuratorane mykje tid, både på godt og vondt. Etter tre rettsmøte kom overretten fram til ein konklusjon. Dei var kritiske til den måten presten og klockaren på Hitra hadde handtert saka på, og dei mislikte at underretten ikkje hadde sett nokon til å forsvare Jakob under rettsmøtet på Hitra. Overretten karakteriserte Jakob som «denne Unge og taabelige Dreng» og «eenfoldige og taabelige Menniske», og dei godtok ikkje at «dette unge Barns Udsagn» og klockaren som einaste vitne, heldt mål til å felle ein så hard dom som underretten hadde gjort. Den 17.august 1745 sette overretten til sides underrettens dom og dømte slik:

Jakob Torson skal straffas med ris i fengselet og deretter plasseras i tukthuset i Trondheim. Her skal han vera til han har fått grundig nok kunnskap, lært sin

kristendom og lært seg eit ærlig handverk, slik at han etterpå kan settas på frifot. Til Hitra prestegjeld har han ikkje lov til å vende tilbake. Puhh, seier du kanskje? Kva som skjedde med krøttera, veit vi heldigvis ikkje.

□ □ □

I fortsettinga skal vi no ta for oss plassromma i Bremvågan i tur og orden og bli kjente med dei som budde på kvart av dei. La oss begynne med den delen av Bremvågan der det ikkje hadde budd folk før. Det lokale namnet der er Sletta, og det er det området ettertida kallar Ytter Bremvågan.

Nybyggarane

Skal vi lyge i hop ei lita historie, som godt kan ha mykje sant i seg? Heng med!

Kanskje var det etter preika i kjerka på Hakkbuan i Kvinnværet ein søndag sist i 1740-åra at klokkaen Peder Larsson Bremvågan kremta og bad om å få eit ord med presten Broch? Kva han ville? Jau, eldste dottera hans Peder, ho Beret, hadde funne seg ein kar, og no hadde ho vorte hua på å gifte seg. Vel, svara presten, så lenge det var ein bra kar og det ikkje var noko anna i vegen for giftemålet, så måtte vel det la seg ordne. Jau, sa Peder, det var visst ein havand kar. Kom frå Hammerstad. Var midt i 20-åra. Anders Embretsa heitte han, fortalte klokkaen. Presten nikka. Han visste av karen. Men no var det jo ikkje berre å gifte seg, heller, sa presten Broch. Skulle ein stifte familie, så måtte ein ha ein stad å bu og eit utkome. Korleis var det med det? Hadde han Peder klokkaen sjølv tenkt å fråvike plassrommet sitt i Bremvågan og la dottera og den komande svigersonen overta der? undra Broch. Nei, det var akkurat det. Peder klokkaen såg spent på presten. Han og kona Kjersti hadde ikkje tenkt å gi seg som husmannsfolk riktig enno, men Beret og Anders lurte på om dei kunne få rydde seg eit nytt plassrom, på

Bremvågan sin grunn, ute i Sletta. Der var det litt jord og ei bra hamn, innerst i Slettvågen. Kunne soknepresten gå med på det? Jasså, mumla presten. Jasså du, min gode klokke. Dette måtte han tenke litt på, så skulle Peder klokkaen få svar om nokre dagar.

Antakelig gliste Peder klokkaen i skjegget på turen heim frå Kvinnværet den dagen. Han visste alt kva svaret ville bli. Presten Broch sa aldri nei til fleire unge, sterke, gratis arbeidsfolk på prestegarden, og rydding av nytt land på prestegardens grunn gav soknepresten ei ekstra fjør i hatten overfor prost og biskop. Det hadde Broch heller ikkje noko imot.

Så tilbake til det som er heilt sant.

Anders og Beret fekk lov av sokneprest Ludvig Frederik Broch til å rydde nytt land på Sletta, det som seinare vart heitande Ytter Bremvågan. Her bygde dei heimen sin, trulig med hjelp frå både slekt og vener. Den 28. desember 1749 trulova dei seg i Dolm kjerke. Trulovinga var ei likeså viktig handling som sjølv giftemålet på denne tida. Dei som trulova seg, skulle stå fram i kjerka og lova kvarandre truskap, og to truverdige karar – forlovarane – skulle høgtidelig stadfeste at det ikkje var noko i vegen for det komande giftemålet. Lars Hammerstad og Lars Avlessa var forlovarar for Anders og Beret. Den 14. juni 1750 stod Beret Pedersdotter og Anders Ingebrigtson brur og brudgom i Dolm kjerke, og den 14. februar 1751 var dei på Dolm og fekk døpt det første barnet sitt: Marta. Ho kom trulig til verda ei veker tid tidligare. Etter Marta fekk Beret og Anders ni ungar til, men langt ifrå alle nådde vaksen alder: I 1752 fekk dei tvillingar, to gutar, som vart døpte Ola og Peder den 18. juni. Dei døde antakelig som små, begge to. Så fekk dei eit barn på forsommaren 1754. Mor Beret gjekk kjerkegang⁷ 4. juni 1754, men dåpen på barnet hennes er ikkje ført inn i kjerkeboka, rett og slett avgjort. Det var ein son Anders og Beret fekk i 1754, og han vart oppkalt etter farfar Ingebrigt. Han vart konfirmert i Dolm i 1771, og han

⁷ Kjerkegang var eit slags reinserituale, som gifte barselskoner måtte gjennomføre. Det vart gjennomført første gongen kvinna var i kjerka etter ein fødsel, og det gjekk føre seg på det viset at kvinna vart ført innover kjerkegolvet av presten, mot ei avgift og ofte under salmesong. Skikken med inngangskonar kan føras tilbake til mellomalderen og hang mange stader i til langt ut på 1800-talet.

skal du snart få høre meir om. Den 11. april 1756 vart dottera Ingeborg døpt i Dolm, men ho døde i barnekoppar, berre 14 dagar gammal. Seinare same året mista Beret og Anders enda eit barn i koppar. Presten har ikkje ført namnet inn i kjerkeboka, men det var nok femårningen Marta, eldstedottera, dei mista da. Sommaren 1757 fekk dei dottera Kjersti, oppkalla etter mormora si, som døde to år før. Kjersti Andersdotter skal du få høre ei lita historie om; vent berre litt. Seinhaustes 1759 fekk Beret og Anders ein son. Han vart døpt i Dolm 19. november, fekk namnet Peder etter morfaren og morfaren sjølv, Peder Larsson klokkar, stod sjølvsgt fadder for han. Denne Peder Andersson skal du snart få møte att, for han fortsette det som foreldra begynte på i Ytter Bremvågan. Beret og Anders fekk ein son til i mai 1762. Han vart døpt 30. mai og fekk namnet Jørgen. Også han vart husmann her. Til slutt fekk Beret og Anders sitt tiande barn. Det var ei jente, som ved dåpen 23. juni 1765 fekk namnet Ingeborg. Da ho vart vaksen, gifta ho seg med ein kar frå Sveen og fekk ein son, som ein gong skulle bli husmann i Ytter Bremvågan og vera med på å føre slekta vidare der.

Den «avglømte» sonen Ingebrigt Andersson verkar å ha vore ein livskraftig og initiativrik kar. I 1781, da han var 27 år, klaska han 175 riksdalar i bordet til Nils Tollevson Lem og kjøpte halve garden Espneset. Lem og kona Inger Findbach var på denne tida i ferd med å flytte frå Espneset til Trondheim for å begynne handel, og Ingebrigt frå Bremvågan kunne da flytte inn på Espneset i lag med kona si og ta over det som var der. Kona hans var Dorte Pedersdotter. Ingebrigt og Dorte budde i Hallaren da dei gifta seg i 1780. Dei fekk fleire barn, mellom desse døtrene Inger og Petronella og sonen Vilhelm. Dorte sin bror Isak med kona Gjertrud Nilsdotter budde også på garden. Ingebrigt og Dorte bygsla bort halve garden sin til dei.

Reiphegder, brukte til å stramme reipet rundt lasset. Frå Kystmuseets utstilling "Folket i Flatvika".
Foto: SBS

Så den vesle historia om dottera Kjersti, som var fødd i 1757. Ho vart konfirmert i oktober 1774, og etter det reiste ho sikkert ut og tok seg teneste, slik som dei fleste andre ungdommar. La oss tenke oss at Kjersti drog litt lenger enn dei fleste, at ho fekk skyss med eit fartøy som skulle til Kristiansund, og at ho fekk seg teneste der. Hos kven? Tja, kan hende hos ein av handelsfamiliene der? Banka ho ein dag på døra hos Oluf Bagge, handelsmann og dokter i Kristiansund, og kanskje var ho så heldig – eller uheldig – at familien Bagge hadde bruk for ei ny tenestejente akkurat da? Så vart ho der, kanskje eit års tid eller to. Da ho kom heim til Bremvågan ved juletider i 1778, såg mor Beret fort kva som var på gang: Kjersti skulle ha barn. Kven som var far for barnet? Kjersti la ikkje skjul på noko. Det var handelsmann og «chirurgus» Oluf Bagge sjølv som hadde nytta seg av fleire tenester av tenestejenta si enn han hadde rett til. Sist i april 1779 fekk Kjersti ei dotter, og ho vart døpt i Dolm kjerke den 2. mai. Ho kalte jenta Olava, og da sokneprest Bang skulle føre dåpen inn i kjerkeboka, fekk han klar beskjed om kven som var faren til vesle Olava. Den 2. juni 1779 stod Kjersti Andersdotter fram i Dolm kjerke, tilstod synda si

og bad om tilgjeving. Antakelig var det ikkje mange til stades i kjerka den tilfeldige onsdagen.

I 1782 gifta Kjersti Andersdotter Bremvågan seg med ungkaren Hans Hansson Hammaren og vart gardkone. Dei fekk seks barn, og dei dreiv sin del av Hammaren fram til 1818. Da tok sonen Einar Hansson over bruket. Kjersti Andersdotter døde i Bremvågan i 1822.

Anders Ingebrigtsen og Beret Pedersdotter fekk eit langt liv i Bremvågan, og dei opplevde å få sjå slekta blomstre rundt seg. Anders tok over som underklokkar etter svigerfaren sin, og det fortsette han med til han var langt oppe i åra. I ei liste over prestar, klokkarar og lærarar i Fosen prosti frå 1794 står dette: «Anders Ingebrichtsens Bremvog Underklokker, 80 [Aar] gammel. En skikkelig gammel Mand», og her er ordet «skikkelig» brukt i tydinga «ordentlig», altså ein god kar. Det var eit bra skussmål å få for Anders. Så får vi heller bera over med at han som hadde ført lista, hadde lagt ti år på alderen hans. Beret Pedersdotter døde i Bremvågan 28.mars 1798, og 29.april 1805 vart Anders Ingebrigtsen jordfesta på Dolm. Ofte kunne jordfestinga skje lenge etter gravferda, men slik var det neppe for underklokkaren.

To brør på ein husmannsplass

Etter kvart som foreldra Anders og Beret vart eldre, var det sønene Peder og Jørgen som meir og meir tok over drifta av husmannsplassen Ytter Bremvågan. På eit tidspunkt må dei ha vorte einige med kvarandre, foreldra sine og presten på Dolm om at dei to brørne skulle dele plassen mellom seg. For prestegarden sin del var det jo berre ein fordel: Fleire til å gjera pliktarbeid, til å betale leige og til å skyss presten hit og dit. Dessutan må vi rekne med at det var mykje arbeid som skulle til for å bygge hus og heim og dyrke opp jorda frå grunnen av. Pengar til å bygge nytt for måtte dei hente frå sjøen, så her var det bruk for mange hender i arbeid. Nei, samarbeid var opplagt løysinga, og slik vart det. Både Jørgen og Peder gifta seg i 1790-åra, og det var nok på den tida dei meir formelt tok over husmannsplassen. Tinglesne husmannskontraktar fins ikkje frå den tida.

Jørgen hadde som 19-åring lura litt med søskenbarnet Beret Mortensdotter på Skreddarøya, også ein av

husmannsplassane under Dolm. Det resulterte i sonen Peder, som vart døpt i Dolm 2.juni 1782. Om dette gjekk upåakta hen? Langt ifrå. Under hausttinget på Heggåsen den 14. oktober 1782 kom det opp sak mot Jørgen Bremvågan og Beret Skreddarøya. Futen Widerø hadde stemna dei to unge for retten for leiemål. Samleie utafor ekteskapet var ulovlig og skulle straffas med bøter. Jørgen møtte for retten og vedgjekk leiemålet, men noka bot ville han ikkje betale. Han var innrullert som matros i kongens orlogsflåte, sa han, og da var han fritatt for straff for sitt første leiemål. Det måtte futen berre vedgå, så Jørgen gjekk fri. Det gjorde så visst ikkje Beret Mortensdotter. Ho møtte ikkje fram for retten denne dagen, så dermed fekk ho pålegg om å møte til sommartinget på Ansnes den 2.juni neste år. Så møtte ikkje Beret fram der, heller. Dermed vart det ekstra straff å få for ho, kanskje fengselsstraff til og med. Aktor – altså futen – la fram påstand om bot på seks riksdalar, betaling av sakskostander på tre dalar og åtte dagar på brød og vatn. Dommen fall

den 15.juli 1783, heilt i tråd med aktors påstand. Beret fekk 15 dagar til å gjera opp for seg. Om du lurar på verdien av ni dalar, så kan du fort få vita det: For ni dalar kunne ein i 1782 få to bra kyr eller ei ny kastnot eller tre tønner rug. Slikt var uopppnåelig for ei ungjente. Det vart ei tung tid for Beret Mortensdotter framover. Om Jørgen tok ansvar og stilte opp for Beret og sonen sin, kjenner vi ikkje til. Noko meir og varig mellom dei to vart det tydeligvis ikkje.

Eitt og anna kan tyde på at Jørgen Andersson var ein litt urolig krabat i sin ungdom. I 1784 kom han opp i ei sak, der han vart skulda for å ha yppa til slåssing. Ein snekkar som heitte Anders Halvorson Lundåsen var i Bremvågan og skulle bordkle eit fjøs i august 1784. Utan at vi veit kva som låg attom, begynte snekkaren og Jørgen å slynge skitord til kvarandre. Og så gjekk det ikkje likare til enn at dei to rauk i hop. Dei som såg hendinga, meinte at begge to hadde skyld i slåssinga, men at det kanskje var Jørgen som begynte.

Gunnhild Rasmusdotter heitte ei jente. Ho vart fødd på Kjølsoya i september 1768 og var dottera til Rasmus Einarson og Kari Olsdotter. Jørgen og Gunnhild vart overlaga gode vener. Dei gifta seg i Dolm kjerke 2.september 1792, og da hadde dei det litt bråttom, for nøyaktig 33 dagar etter bryllupsdagen kom sonen Rasmus til verda. I alt fekk Jørgen og Gunnhild åtte barn. Seks av dei døde som små⁸. Sjå berre her:

- Anders, fødd 24.januar 1794 – død i 1802
- Kari, fødd 4.mars 1796 – død i 1802
- Ingebrigt, fødd 14.oktober 1799 – død i jula 1799, 10 veker gammal
- Birgitta, fødd 16.oktober 1801 – død 1802, 27 veker gammal
- Albert, fødd 30.mai 1805 - død i januar 1811
- Jørgen, fødd 12.juni 1808 – trulig død som barn; han er ikkje ført opp som konfirmert i Hitra prestegjeld.

I det ulykksalige året 1802 mista altså Jørgen og Gunnhild tre barn, alle tre jordfesta på same dag. Det må ha vore smittsom sjukdom som ramma dei. Mange barn i Hitra prestegjeld døde etterjuls vinteren og våren 1802, særleg i Dolm sokn. Sonen Peder, som Jørgen fekk med søskenbarnet Beret Skreddarøya, budde i Bremvågan hos faren og stemora da han vart konfirmert i oktober 1800, men ikkje lenge etter reiste han til Humlingsværet og vart fostra opp der. Her vart han seinare husmann etter fosterforeldra Elling Andersson og Lisbet Larsdotter. Han døde på Humlingsværet 14.november 1837, og han vart gravlagt på gravplassen ved Sletta kjerke. Det var berre to av barna som Jørgen og Gunnhild fekk saman, som nådde vaksen alder. Det var eldste sønene Rasmus, han som kom litt brått på i 1792, og Einar, som var fødd 30.april 1798. Rasmus var dreng i Bustvika ei tid, før han gifta seg med Ingeborg Andersdotter frå Vikstraum i mai 1821. Dei fekk dottera Gurine i juni 1821 – og tok dermed vare på familietradisjonen med rekordkorte svangerskap. Da dei fekk Gurine budde Rasmus og Ingeborg som innerstar (leigebuarar) i Bremvågan, men flytta seinare til Knutshaugen og vart husmannsfolk der. Einar Jørgenson var først heime og hjelpte foreldra nokre år, før han reiste litt rundt og tok seg teneste her og der: På Glørstad, på Norddolm og i Heggåsen. Han gifta seg med Gunnhild Evertsdotter frå Øya i januar 1832, og dei flytta rundt som innerstar i fleire år. Dei var aktivt med i saka mot Maren Olsdotter Jektvik i 1848-49.

Gunnhild Rasmusdotter døde våren 1813. Det var jordpåkasting på grava hennes på Dolm den 7.mars. Jørgen Andersson fortsette i Bremvågan åleine nokre år. I 1817 står det at han var svak, kanskje plaga både av sjukdom, motgang og mange tunge år. Så seint som først i 1820-åra var sønene Rasmus og Einar der for å hjelpe for han, men da dei etter kvart drog sin kos, valte sokneprest Tobias Brodtkorb å by fram plassrommet hans Jørgen til ein ny familie. Og kva så med Jørgen? Med han gjekk det som med så mange andre gamle og sjuke: Han hamna «på legd», som dei sa. Prestegjeldet var delt inn i fattiglegder. Kvar legd fekk ansvaret for å ta seg av nokre fattige, gamle og sjuke, som gjekk rundt mellom

⁸ Det kan vera fem, om yngste sonen Jørgen nådde vaksen alder. Kjelde tyder ikkje på det.

gardar og husmannsplassar, fekk husrom og litt mat ei veke eller to, vart så sette på dør og måtte luske vidare til neste husly. Dei vart neppe tatt imot med opne armar. Jørgen Andersson Bremvågan vart plassert i ei legd ved Helsøysundet den siste tida han levde. Den gamle legdkallen døde på Stein den 6.februar 1842, og han vart gravlagt på gravplassen ute i Kvennværet.

□ □ □

Jørgen Andersson sin tre år eldre bror Peder Andersson gifta seg i Dolm kjerke den 10. september 1797. Kona hans Peder var ho Ingeborg Amundsdotter, fødd i 1771 på Hauknes i Brøttum, heilt nord i Ringsaker. Foreldra hennes var Amund Olson Skjønberg og Kjersti Eriksdotter frå Øyer i Gudbrandsdalen. Peder og Ingeborg fekk sju barn. Heller ikkje dei vart skåna for å miste fleire av barna sine mens dei enno var berre små, men så hardt ramma som dei i nabostua, vart dei ikkje. Her er barna til Peder og Ingeborg:

1. Johan Bernt vart fødd i Bremvågan 25. april 1798.
Han vart husmann her seinare, så han skal vi møte igjen.
2. Petter Andreas vart fødd 30. april 1800.
3. Kjersti Gurina vart fødd 1. mai 1802
4. Aleksander vart fødd 28. mai 1803. Han døde 6.oktober 1811.
5. Markus vart fødd i 1805, levde i 18 veker og vart jordfesta 16.februar i 1806
6. Beret Kjerstina vart fødd i juli 1808 og døpt 17. juli. Den 21.november 1824 vart ho konfirmert i Dolm kjerke og sleit seg til karakteren «taalelig» i kunnskap og oppførsel. Det stod ikkje verre til med Beret Kjerstina enn at ho fleire år seinare gifta seg og vart husmannskone i Bremvågan, så ho skal du få møte seinare.
7. Morten vart fødd 2.oktober 1809. Han døde i 1813 og vart jordfesta på Dolm 5. september.

Etter at dei mista yngste sonen Morten fekk ikkje Peder og Ingeborg fleire barn. At sonen Petter Andreas og dottera Kjersti Gurina vart fødde og døpte, står i kjerkeboka. Petter Andreas står også som årsgammalt barn da folketellinga 1801 ideelt sett vart tatt opp 1 februar og kanskje også da sokneprest Tobias Brodtkorb på brukbart vis greidde å underteikne folketellinga 27.april 1801. Men etter det blir verken Petter Andreas eller Kjersti Gurina nemnte med eit ord meir i kjeldene. Det er å frykte at dei døde før dei vart vaksne, og det kan godt ha skjedd mens dei var berre små, i dei vanskelige åra først på 1800-talet⁹.

Faren hans Peder Andersson, Anders Ingebrigtsson Bremvågan, vart underklokkar etter svigerfaren sin i 1760-åra. Utpå 1790-talet hadde Anders hatt «embetet» som underklokkar i ein mannsalder, og han begynte for alvor å trekke på åra. Anders var mykje klein og sengeleggande, og sjølv om han sikkert var stø nok i salmetekstane, så er det ikkje til å undras på om songstemma etter kvart vart både skjelvande og svakare. Heldigvis fekk gamle Anders med seg sonen Peder til å hjelpe seg, og dei gongene da faren ikkje var såpass at han kom seg til kjerka, stilte Peder opp og gjorde faren sin jobb. Slik var det i fleire år. I august 1797 sendte kapellan Hans Ross på Hitra eit brev til biskopen i Nidaros, der han foreslo at det no var like greitt at Peder Andersson tok over som underklokkar og kjerkesongar etter far sin. Det vart det ikkje noko av. Biskopen ville ikkje at Peder skulle overta stillinga etter faren sin, men det var greitt om sonen stilte opp og assisterte gamle Anders når det var nødvendig. Rundt 1820 var Peder Andersson rundt 60 år gammal, og det kan verke som om han begynte å slite med helsa. Fleire gonger blir det nemnt at han var plaga av ein skade i høgre handa. Heldigvis begynte eldste sonen Johan Bernt å bli fullvaksen kar på 20 år, men han var enno ugift. For sokneprest Tobias Brodtkorb var det ikkje godt nok å ha ein halvklein gammal kall, ei kjerring og ein framvokstring til å drive ein husmannsplass under Dolm prestegard. Han ville ha ein familie som kunne drive

⁹ At det likevel skulle ha vore ført inn i kjerkeboka når dei vart jordfesta, er opplagt. Jordfesting var jo ei kjerkelig handling, som skulle foras inn i kjerkeboka. Men presten Tobias Brodtkorb var ein fryktelig rotekop og ein høgst upålitelig forar av kjerkebøker. At han i si tid somla vekk mykje viktig personallhistorisk materiale, er det ingen tvil om.

Øksa står i
stabben. Frå Kyst-
museets utstilling
"Folket i Flatvika".
Foto: SBS

plassen godt, betale leiga og gjera rettelig pliktarbeid på Dolm. Ein Herrens tenar gav ikkje ved dørene, særlig ikkje Brodtkorb. Det var nok av dei som var på jakt etter eit plassrom.

Vi kan lett sjå for oss at Peder Andersson og Ingeborg Amundsdotter kjempa for husmannsplassen som foreldra hans Peder hadde bygd opp, som dei sjølve hadde forbedra og bygd ut og som dei no hadde håpa at den einaste sonen dei hadde att, Johan Bernt, skulle få overta. Det er ikkje utenkelig at Peder og Ingeborg den gongen dei tok over sin del av Ytter Bremvågan hadde ein avtale med daverande sokneprest Otto Stub – i det minste munnlig – om at dei skulle få ha plassen så lenge dei levde. Slike formuleringar var heilt vanlige i dei skriftlige husmannskontraktane. Om dei hadde noko slikt å slå i bordet med, kan det hende at sjølvaste Brodtkorb måtte tøye seg.

Det vart eit kompromiss. Peder og Ingeborg skulle få bu på plassen så lenge dei levde. Sonen Johan Bernt skulle

få overta plassen etter foreldra sine. Men inntil han var klar til å ta over, skulle ein annan familie få sleppe til og bli husmannsfolk i Ytter Bremvågan.

Antakelig døde Peder Andersson ein gong mellom 1825 og 1835. Han er ikkje å finne innført som død eller jordfesta i kjerkeboka, og på denne tida hadde gamle Brodtkorb fått oppegåande folk til å føre boka for seg. Dette kan bety at Peder kom vekk på sjøen, eller at han vart sjuk, vart sendt vekk på sjukehus og aldri kom heim att. Ingeborg Amundsdotter døde heime i Bremvågan 8.september 1854.

□ □ □

La oss her forlate husmannsfolket i Ytter Bremvågan for denne gongen. Hit skal vi tilbake seinare og følge folket her på ferda gjennom dei siste hundre åra det var husmannsplass her. No skal vi tilbake til Inner Bremvågan og grave fram meir av historia der på 1700-talet og eit stykke utover i 1800-åra. Vi reiser først til plassrommet der Peder Larsson klokkar og kona Kjersti budde. Kven var det som fortsette her etter Peder og Kjersti si tid? Jau, det var Jens Pederson og Gjertrud Eriksdotter. La oss sjå innom dei.

Frå Bremvågan, langs norskekysten og ut i krigen

Vi møtte Jens Pederson som dåpsbarn i Dolm kjerke på sjursmessedagen i 1736, da både prest og fut stod fadder for han. Han var sonen til Kjersti og Peder klokkar i Bremvågan, kjem du sikkert i hau. I 1754 var han komen til sjels år og alder, vart konfirmert og hadde nok i fleire år vore til stor hjelp for foreldra sine, både på sjø og land. I august 1759 trulova han seg i Dolm kjerke med Gjertrud Eriksdotter, og forlovarane deires var næraste familie: Knut Erikson Leikvam var bror hennes Gjertrud,

og Peder Pederson Bremvågan var svogeren hans Jens. Gjertrud var fødd på Leikvam rundt 1739 og var dotter av Erik Larsson og Gunnhild Tosteinsdotter, gardbrukarar på Leikvam og noko så sjeldan som sjølveigarar på 1700-talet. Gjertrud og Jens gifta seg i Dolm den 25. november 1759. Etter det vi veit, fekk dei ni barn, og her kjem dei i tur og orden:

1. Eldste sonen var Erik, døpt 20. juli 1760 og var sjølv-sagt oppkalla etter morfaren sin. Han vart konfirmert i Dolm kjerke i 1778. I 1781 vart han utkommandert til sjøteneste, sendt til København og segla som matros i orlogsflåten i fleire år. I 1790 vart han dimittert, og da slo han seg ned i København, gifta seg og reiste som sjømann på danske handelsskip. Trulig såg dei han aldri meir i Bremvågan.

2. Eldst av døtrene var Kjersti, sikkert oppkalla etter farmora si. Ho vart døpt 11. januar 1762 og konfirmert i 1779. Kjersti gjekk ikkje langt over bekken etter vatn. Ho fann seg ein enkemann i Mattesvika og gifta seg med han 3. januar 1786. Kjell Rasmussen heitte han. Kjell kom frå Kjølsoya, var fødd der i 1746 og hadde budd i Heggåsen nokre år før han slo seg til som husmann i

Mattesvika. Kjell og Kjersti skal vi sjå innom når historia om Mattesvika ein gong skal fortellast her i Skarvsetta.

3. Den 24. mars 1765 fekk Jens og Gjertrud Bremvågan døpt sonen Knut i kjerka på Dolm. Han fekk presthanda på hauvet på Dolm i 1782, og frå da av var han sjølv-sagt rekna som vaksen kar. Knut Jensson gifta seg med Eli Andersdotter, og dei fekk sonen Jens, som vart døpt i Dolm kjerke 2. juledag 1790. På den tida budde Knut og Eli i Mattesvika som såkalla innerstar. Det betyr at dei leigde seg inn hos folk, fekk låne eit loftsrom eller eit kammers, delte som oftast kjøken med sjølvfolket og arbeidde på land og sjø. Dei flytta rundt heile tida, tok arbeid der det var å få og var alltid på jakt etter ein fastare bustad. Slik var livet for Knut, Eli og sonen Jens. I 1801 budde dei på Kjerringvåg og i 1803 og i 1804 var dei å finne på Rekse. Antakelig budde dei fleire stader, både før og etter, utan at dei fann seg ein heim. Det må ha vore i 1806 at dei fann ut at nok var nok. Håpet dei bar på hadde slokna. Den 19. januar 1807 tok dei med seg det vesle dei hadde og reiste til Trondheim. Den første tida leigde dei seg eit krypinn i området som vart kalla Bakkan, ikkje langt unna Ravnkloa, men etter kvart fann dei seg ei betre husvære i Brattørveita. Til å begynne med livnærte dei seg trulig med fiske, men etter kvart fekk både far og son hyre som matrosar på jekter, dei første åra på same jekt. Far Knut Jensson fortsette som «jektyr» langs heile norskekysten i mange år framover, mens sonen Jens etter kvart utvida sin horisont og segla utanriks rundt om i verda. Jens gjorde også ein innsats til sjøs under Napoleonskrigane, men den historia får vera til ein annan gong.

4. På nyåret i 1768 fekk Gjertrud og Jens i Bremvågen ein gut til. Han vart døpt i Dolm den 31. januar og fekk namnet Peder, etter morfaren. I januar 1770 var det jordfesting på grava til eit barn som tilhørte Gjertrud og Jens. Barnet døde som trulig ein gong hausten før. Presten Johan Støren hadde ikkje fått med seg verken namn eller kjønn på dette barnet, men alt tyder på at det var livet til vesle Peder som hadde tatt slutt.

5. Seinhaustes 1771 fødte Gjertrud si andre dotter, og ho vart oppkalla etter mormora si da ho vart døpt den 17. november og fekk namnet Gunnhild. Antakelig døde ho før konfirmasjonsalderen, kanskje berre som lita.

6. Sommaren 1773 kom sonen Andreas til verda. Han vart døpt 20.juni og jordfesta 25.juli.

7. På sjølvaste første juledag 1774 vart dottera Anna døpt i Dolm. Ho vart konfirmert i Dolm 23.oktober 1791, men berre to og eit halvt år seinare, den 2.spril 1794, døde ho heime hos foreldra sine i Bremvågan.

8. I mai 1777 vart Mortina fødd. Ho vart døpt i Dolm den 25.mai og konfirmert der den 27.oktober 1793. Ho fekk seg teneste på Norddolm, og der møtte ho ein ung mann frå husmannsplassen Sletta under Øverdalen. Han heitte Hans Pederson og var komen flyttande hit frå Gudbrandsdalen i lag med foreldra sine rundt 1780. No fann Hans og Mortina ut at dei ville slå seg i lag. Hans sin far begynte å bli oppe i åra, så foreldra var opne for å vike plassrommet Sletta, sjølvsagt mot at dei tok vare på dei gamle. Og slik vart det.

9. Yngste sonen Jens var fødd i Bremvågan i 1780 og døpt få dagar seinare, den 12.november. Han budde nok heime i Bremvågan til 1795, da alt endra seg og livet vart snudd på hauvet. Den sommaren døde far Jens Pederson Bremvågan, 59 år gammal, og heimen løyste seg etter kvart opp. For framvokstringen Jens Jensson, som vart 15 år den hausten, betydde det at han måtte ut og finne seg ein annan måte å overleva på. Om han hadde hatt ein draum og eit håp om å få overta plassrommet i Bremvågan etter foreldra, så forsvann det fort. Presten på Dolm fann ein ny familie, som kom og overtok, så for Jens var det berre å forlate barndomsheimen. Det kan sjå ut som han hadde fått seg teneste på Helbustad da han stod som 17-åring stod konfirmant i 1797. I året 1800 vart Jens Jensson Bremvågan i lag med mange andre utkommandert til militær sjøteneste. Det var krig i verda. «Napoleon med sin hær over Alpeane dro». Franskmenn og engelskmenn tørna i hop over alt, og dei trekte andre med seg, ikkje minst på havet. I Danmark-Norge gjorde styresmaktene meir eller mindre vellykka forsøk på å halde seg nøytrale, og ein sterk orlogsflåte vart brukt som avskrekking, særleg overfor Storbritannia.

Da Jens Bremvågan vart sendt nedover til København ein vårdag i året 1800, passa det kanskje bra for han akkurat da. Men heldigvis for han visste han ikkje kva han gjekk til. Han hamna midt opp i eit av Nordens mest be-

rømte sjøslag, det som blir kalla «Slaget på Københavns Red».

Jens vart matros på eitt av dei største danske krigsskipa: «Prøvesten», med 58 kanonar og eit mannskap på 513 mann. Dette skipet gjorde ein stor innsats under forsvaret av København. Slaget på Københavns red gjekk føre seg den 2. april 1801, der den britiske orlogsflåten, leda av admiral Parker og viseadmiral Nelson, ville skremme og true den danske hovudstaden, slik at Danmark-Norge skulle bli mindre aggressive mot Storbritannia under Napoleonskrigane. Det vart våpenkvile etter fire timars intens kamp, og britane fekk det i første omgang som dei ville. Av mannskapet på «Prøvesten» var det 62 som mista livet og 40 vart såra. Mellom dei av mannskapet på «Prøvesten» som berga både liv og helse var Jens Jensson frå Bremvågan på Hitra. Han vart dimittert den 2.september 1801 og vart sendt heim med eit skip som kaltes «Elisabeth». Da han kom til Hitra, reiste han ikkje til Bremvågan. Han var innom Stakkvika ei tid, så drog han til Børøysundet og etter kvart til Stora ved Hestviklandet. Han hadde skader i begge hendene, trulig etter det han var med på i København. Den 19.juli 1807 vart det døpt ei jente i Fillan kjerke. Ho fekk namnet Gjertrud Kjerstina. Foreldra var Jens Jensson Bremvågan og Golla Kjerstina Pedersdotter Djupvika. Dei gifta seg litt seinare på året. Golla kan ha vore frå Dupvika ved Verrafjorden i Agdenes. Så gjorde vel Jens, Golla og vesle Gjertrud Kjerstina som så mange andre heimlause: Losjerte seg inn hos andre som innerstar. Kanskje fekk dei høre om Knut Bremvågan, som hadde flytta til byen og segla til sjøs? I 1809 reiste også Jens Bremvågan med kone og barn til Trondheim. Der fann dei seg husrom ute i Sanden, og den 6.november 1810 fekk dei dottera Ane Pauline, som vart døpt i Domkjerka den 25.november. Og Jens segla frå sommaren 1809 nordover kysten som matros på jekt, og frå juni 1810 som sjømann i utanriksfart. Det fortsette han med i mange år, men det er ei anna historie.

Jens Pederson døde 15. august 1795. Han var enno ingen gammel mann, berre 59 år. Om døden kom brått eller hadde vore venta ei stund, veit vi ikkje. Presten Otto Stub på Dolm drygde nok ikkje lenge med å finne

nye folk til å ta over plassrommet. Ofte var det avtalt slik at attlevande ektefelle hadde rett til å bu vidare på plassen når den andre døde, og det var det trulig også i Bremvågan. Men slik vart det likevel ikkje etter at Jens døde. Vi kan lett sjå for oss at enka Gjertrud Eriksdotter ikkje syntes det var så greitt å bli buande her, tett innpå framande folk, som kanskje hadde meir enn nok med å brødfø sine egne. Alle dei fem barna hennes som enno var i live, hadde reist. Ho var åleine igjen. Nei, her ville ho ikkje bli verande. Dermed vart det halde auksjon i Bremvågan etter Jens. På preikesøndagane i oktober 1795 troppa lensmann Duche opp på kjerkebyggene rundt om i prestegjeldet og las opp auksjonsplakaten, der det stod at det skulle vera auksjon i Bremvågan tirsdag den 20. oktober «over Jens Pedersens Efterladenskaber». Og her samla folk seg frå fjern og nær, og alt som var att av det som Jens og Gjertrud hadde samla gjennom livet, vart borte fram, ropt opp, bydd på og selt. Sjølv om det sikkert var ein sår dag for Gjertrud Eriksdotter, så var ho til stades på auksjonen og sikra seg ei halvstor gryte og to kister med lås. Kistene hadde ho bruk for. Snart skulle ho flytte.

Georg Fredrik Duche i Viken i Barmfjorden var lensmann på denne tida. Han førte liste over alt som vart bydd fram og selt på auksjonen etter Jens Bremvågan. Det som enka Gjertrud Eriksdotter sjølv hadde bruk for og kunne få med seg når ho flytta, vart sjølvstekt ikkje auksjonert bort. Om Jens og Gjertrud hadde verdigjenstandar i sølv, messing eller tinn, så var ikkje noko slikt med i auksjonen; og heller ikkje noko av sengekleda, som ofte var høgt verdsette. Likevel gir lensmann Duche si liste eit slags bilde av heimen som Jens og Gjertrud hadde hatt i Bremvågan¹⁰.

Husa etter Jens og Gjertrud vart selte på auksjonen. Dei hadde eit stuahus med kjøken, loft og sval, eit fjøs og ein låve kvar for seg og eit naust og ein gammal skjå. Ein del av innbuet i stuahuset vart også auksjonert bort: Eit skap utan dør, ein taburett, eit par skamlar, ein gammal benk, ein slagbenk og eit par bord. Av husgeråd vart det

selt forskjellige trekar, trebøtter og mjølkebunkar, hakkebrett, smørkinne og bakstefjøl. Eit rostekar vart også selt, og det fortel oss at dei dreiv med ølbrygging. To skjerdingar til å henge opp grytene grua finn vi i lista og sjølvstekt også gryter. Av utstyr til drifta av husmannsplassen er ikkje stort med: Eit par ljåar og eit grev. Vi får heller ikkje vita så mykje om drifta på sjøen: Ein seksring med segl, eit søkknøtore med hån og eit stykke av ei kastenot, det er alt Gjertrud og familien hennes ville kvitte seg med. Kleda etter han Jens hadde dei nok også mest bruk for sjølve. Dei selte ei grå kofte, ei brun kofte og ein hatt. Av husdyr selte dei to kyr, den eine heitte Sommerløv og den andre Engeland. Det må ha vore gode kyr, for dei fekk over sju dalar for kvar av dei. Madam Parelius kjøpte ein graokse, og lensmann Duche kjøpte to gjeldvêrar. Ein einaste sau var til sals. Vi har tru for at Gjertrud tok med seg fleire dit ho flytta.

Og kor hen flytta Gjertrud? Ikkje langt; berre til Mattesvika. Ho fekk til ei ordning med dei som tok over plassen i Bremvågan. Dei nye betalte Gjertrud nokre skilling i året, mot at ho flytta til Mattesvika og budde hos dottera og svigersonen og betalte for seg. «Underholdes p carité», står det i folketellinga 1801.

Vi merkar oss at husa på plassen vart selte ved auksjonen. Det var ikkje dei som skulle overta plassen som kjøpte dei, og dermed må vi gå ut frå at husa vart tatt ned og flytta derifrå. Flytting av hus var heilt vanlig i tidligare tider, særlig på husmannsplassane der familiene mesta alltid måtte huse sine sjølve. For dei som skulle ta over plassrommet, betydde det at dei måtte sette opp egne hus på dei gamle tuftene - enten nye hus, eller like ofte brukte hus, som dei hadde fått hand om, merka, tatt dei og no sette opp på nytt. Snakk om «gjenbruk»!

□ □ □

Dei som tok over plassen etter Jens Pederson og Gjertrud Eriksdotter skal vi møte i Skarvsetta 2024. No ruslar

¹⁰ Lensmannens liste er på fleire sider. Her har vi rom for å trekke fram berre litt av det som fortel mest.

Tette band over Frøyfjorden

Eit år eller to seinare vart Peder Pederson og Inger Pedersdotter husmannsfolk på plassrommet som Søren Nilsson og Dorte Eriksdotter hadde hatt. Søren døde i

Inger og Peder fekk tolv barn. Her er dei:

74

2.februar 1755¹¹, men i kjerkeboka har presten Broch underlig nok ikkje ført inn nokon dåp. Det kan jo hende at barnet var dødfødd, eller det kan vera at presten hadde glømt å føre inn dåpen på Inger og Peder sitt første barn. Det siste er mest trulig, for tidlig på året 1755 – dato står ikkje – har presten ført inn dette under dei døde og gravlagte: «Peder Bremvaagens barn Petrina». Det må ha vore Inger og Peder sitt første barn.

2. Dorte vart fødd i desember 1755 og døpt 21.desember.

3. Søren kom til verda i desember 1756 og vart døpt i Dolm andre juledag. Han døde mot slutten av året 1762 og vart jordfesta 13.januar 1763.

4. Sommaren 1759 vart Petrina fødd, døpt 19.juni. Ho døde også i 1762, tre og eit halvt år gammal.

5. Ane vart fødd i juni 1761 og døpt 5.juli.

6. I mars 1764 fekk dei ho Petternella, døpt 25.mars.

7. På nyåret 1766 kom han Gabriel til verda. Han vart døpt i Dolm den 13.januar. Han døde seint på året i 1782, jordfesta 9.januar 1783.

8. Våren 1768 vart Åge fødd, døpt i Dolm kjerke 17.april. Han vart berre tre veker gammal.

9. To år seinare fekk dei ho Ingeborg. Ho var fødd i april 1770 og vart døpt den 13.april. Da ho vart konfirmert i Dolm kjerke i lag med 99 andre 16-17-åringar frå heile prestegjeldet den 7.oktober 1786, hadde Ingeborg allereie flytta seg over Frøyfjorden og fått seg teneste i Hallaren. Ho vart kjent med ein ungkar som heitte Kristian Kristenson. Han var fødd i Kverva i 1767 og var ivrig på å kjøpe seg ein gardpart. Så vart

det råd for å få kjøpe ein part av Sandvika, og Kristian slo til og kjøpte ein firepart av Sandvika i 1793. Men da slo også Ingeborg Pedersdotter til og gifta seg med Kristian. Det skjedde i Sletta kjerke den 24.august 1794. Den 3. april 1796 fekk dei ei jente. Ho vart døpt i Sletta den 22. april og fekk namnet Inger Anna. Men lykka i Sandvika vart ikkje lang. Kristian døde 28.september 1796, og vart jordfesta ved Sletta 23.oktober. Ei ung enke med ein halvårsgammal unge kunne ikkje gå med sorga så lenge. Det vart halde arveskifte i Sandvika etter Kristian Kristensen den 4.april 1797, berre eit halvt år etter at Kristian døde. Og den 20. august 1797 gifta enka Ingeborg Pedersdotter seg med ein ung svenske som budde på Sør dyrøya: Jens Andersson. Ingeborg og Jens vart gardfolk på Sør dyrøya, og den 6.mai 1798 fekk dei ein

11 Om inngangskoner, sjå fotnote nr 7

son. Han vart døpt 13.mai i Sletta kjerke og fekk namnet Enok Andreas.

10. Inger Pedersdotter og Peder Pederson i Bremvågan fekk ein son til i mai 1772. Dei hadde mista sin første Søren. Etter som dei hadde tatt over plassrommet etter Søren Nilsson, ville dei tydeligvis hedre han med ei oppkalling. Dermed vart det ein ny Søren, døpt i Dolm kjerke den 28.mai. Og sannelig reiste ikkje han også over Frøyfjorden. Alt før han hadde fått presthanda på hauvet hadde han dratt over til «det forgjettede land». Amerika? Nei, til Frøya, sjølvsagt. Da han vart konfirmert i Dolm den 24.oktober 1790, budde han på Espnesset, høgst sannsynlig hos søskenbarnet Ingebrigt Andersson og kona Doret Pedersdotter (sjå side 65). I 1795 budde Søren Pedersen i Dyrøya. Han trulova seg i Dolm kjerke med Kari Nilsdotter den 22.juni det året. Søskenbarnet Ingebrigt Espnesset var forlovar for han. I 1800 bygsla Søren ein part av garden Flatval. Denne parten kjøpte han og Kari på auksjon i 1832 og selte vidare til eldste sonen Gabriel same året.

11. Hans var fødd på nyåret i 1775 og vart døpt 29.januar. Han vart konfirmert i 1792, og da budde han på Espnesset, kanskje også han hos søskenbarnet Ingebrigt Andersson. Hans fekk kjøpe ein part i garden Sandvika i 1803. Hans gifta seg med Kornelia Jensdotter frå Bondenget i desember 1802, og dei dreiv Sandvika fram til 1841. Da selte dei gardparten sin til sonen Petter Ingelaus Hansen og tok seg kår. Det gjekk ut på at Hans og Kornelia skulle få bu i lag med sonen sin og hans familie, at sonen skulle sørge for at kua deires vart fora, passa og stelt, at dei skulle ha ei tønne av gardens beste byggkorn kvart år og nok ved eller torv, henta heim og bore inn. Hans døde den 12. april 1851 i Sandvika.

12. Yngste barnet Jens vart fødd i mai 1777. Han vart døpt i Dolm kjerke den 19.mai.

Minst halvparten av den store barneflokk til Inger Pedersdotter og Peder Pederson døde som barn eller ungdommar. For eit par av dei sin del er det usikkert, men trulig at dei døde i ung alder. Ingen av Inger og Peder sine barn tok over husmannsplassen etter foreldra sine. Peder Pederson døde på forsommaren 1788, men alt fem-seks år før det var ein ny familie i ferd med å etablere seg i eit

av stuahusa her. Antakelig vart enka Inger Pedersdotter buande på plassen nokre år etter at mannen døde, slik ho nok hadde rett til. Men så vart ho sjuk, kanskje var det reumatiske plager ho fekk. Da tok dottera Ingeborg mora si heim til seg på Sørdyrøya. I 1801 budde ho der, og da står det i folketeljinga at ho var «vanfør». Det er litt usikkert når Inger døde. I august 1822 døde ei som vart gravlagt ved Sletta og vart ført inn i kjerkeboka som «Inger Legdslem». La oss håpe at det ikkje var vår Inger.

Anders Mortenson og Marit Tørresdotter

Det var Anders Mortenson frå Skreddarøya og Marit Tørresdotter frå Melland som tok over plassrommet etter Peder og Inger. Anders var fødd på Skreddarøya sommaren 1750 og vart døpt i Dolm kjerke den 9.august. Foreldra hans var husmannsfolk på Skreddarøya under Dolm: Morten Andersson og Kari Pedersdotter. Kari var søstera til Inger Pedersdotter Bremvågan (sjå side 55), og dermed var det nær familie som no flytta inn på dette plassrommet. Anders Mortenson tok over etter moster og mostermannen sin, slik dei kalla det i tidligare tider. Marit Tørresdotter var frå Øver-Melland. Ho var fødd i september 1752 og var dottera til gardfolka Tørres Gunnarson og Johanna Pedersdotter. Sokneprest Broch døpte ho i Dolm kjerke den 24. september 1752.

Det var i 1782 at Anders Mortenson og Marit Tørresdotter kom til Bremvågan og vart husmannsfolk. Det kan tyde på at den nye presten Otto Stub på Dolm fann ut at dei aldrande plassfolka Peder og Inger ikkje lenger makta å oppfylle pliktene sine så godt som dei burde, og at det var like greitt å finne friske folk til å ta over.

Og dei unge, friske folka Marit og Anders let ikkje sjansen gå frå seg. Dei gifta seg i Dolm kjerke den 7.oktober 1782. Dei fekk etter kvart åtte barn:

1. Kari Johanna var eldst. Ho vart trulig fødd i april 1783, døpt 4.mai i Dolm kjerke. Kari vart konfirmert den 26.okt 1800. Den 6.juli 1821 gifta ho seg med Bent Bentson frå husmannsplassen Øya, rett i nabolaget til Bremvågan. Ho var 38 år da dei gifta seg, og han var 17 år yngre. Dei budde som innerstar hos foreldra hans

Bent da dei tre barna vart fødde. I november 1821 fekk dei sonen Bent, i august 1825 vart Anne Marta fødd og Kornelius den 2.oktober 1828.

2. Sonen Morten vart fødd sommaren 1784, døpt 11.juli. Han vart berre knappe fem år gammal og vart jordfesta på Dolm 5.juni 1789.

3. Dottera Ane-Marta vart døpt 19.jan 1786. Ho døde i 1787 og vart jordfesta 22.november.

4. Gunnar vart fødd i mai 1788 og døpt 25.mai i Dolm kjerke. Han budde heime hos foreldra og hjelp dei enno i 1811. Da møtte han til sesjon med venstre handa si såpass skadd at han vart fritatt frå sjømilitær teneste. Nokre år seinare flytta han til Melandsjøen og tok seg teneste der.

5. Dei fekk sonen Tørres i september 1790 og han vart døpt i Dolm kjerke den 26.september. Men vesle Tørres vart berre seks veker gammal. Fjerde juledag 1790 vart han jordfesta på Dolm.

6. I oktober 1791 fekk Anders og Marit dottera Andrina. Ho vart døpt 1.nov 1791 i Dolm kjerke. Ved folketeljinga 1801 budde ho heime i Bremvågan hos foreldra sine¹². Etter det har det ikkje vore meir å finne om Andrina Andersdotter. Det er å frykte at ho døde ung.

7. Dei fekk ei jente 1.november 1794. Ho fekk namnet Marta og vart døpt 8.november i Dolm. Marta døde 16.januar 1795, og det var jordpåkasting på grava hennes 22.januar.

8. Peder vart fødd 13. jan 1796. Han tok over som husmann i Bremvågan etter foreldra sine, så han møter du att i denne artikkelens del 2.

Fire – kanskje fem – av dei åtte barna døde som små.

Marit Tørresdotter døde i Bremvågan 10.mars 1822, 70 år gammal. Anders Mortenson levde enno i 1825, men da hadde sonen Peder Anderson og kona Ane Pålshotter drive plassen og passa dei gamle i fleire år.

Gjennom 1790-talet budde Nikolai Bentson og Dorte Tørresdotter i Bremvågan hos Anders Mortenson

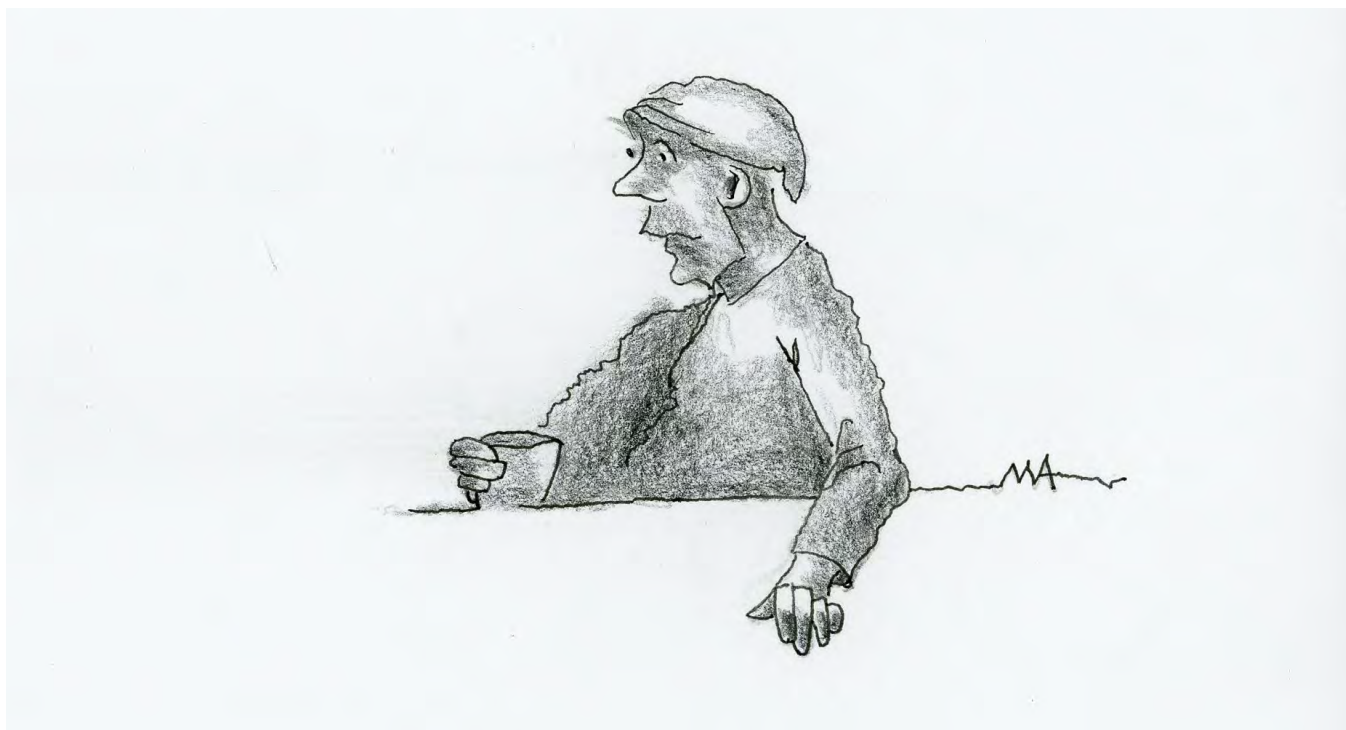
og Marit Tørresdotter som innerstar. Dorte var frå Øver-Melland, Marit si tjue år yngre søster. Nikolai var ein yngre bror av Bent Bentson på husmannsplassen Øya under Dolm, fødd rundt 1767, trulig i Trondheim. Dorte og Nikolai trulova seg 18. april 1790, og på den tida losjerte dei i Mattesvika under Dolm prestegard. Ein månad eller vel så det seinare fødde Dorte to jenter. Dei vart heimedøpte, fekk namna Beret og Eli og døde tre dagar etter fødselen. Den 13.juli 1790 vart Nikolai og Dorte gift. Enno budde dei i Mattesvika ei tid, men så flytta dei til Bremvågan og vart altså innerstar hos Anders og Marit. Etter kvart fekk dei fleire barn, alle fødde i Bremvågan: Eli, fødd i september 1791, Jonetta, fødd 6.januar 1793, og Dorte, fødd 1.juni 1794. Det kan tenkas at Nikolai og Dorte hadde håp om å bli husmenn i lag med Anders og Marit. Slik gjekk det ikkje. Nikolai vart sjuk. Han fekk den frykta ratesjuka, ein smittsam sjukdom, som gav seg utslag i store sår på kroppen og ofte også psykiske plager. Mange trudde at folk med ratesjuka var spedalske, men det var heller gammal syfilis som låg attom. Ratesjuka var utbreidd langs kysten, og det blir ofte forklart med at mange unge menn i kystområda vart kalla inn til større flåteøvingar om somrane. Nikolai Bentson var utkommandert til teneste som matros i kongens orlogsflåte i 1789.

Nikolai døde av ratesjuka den 6.april 1795, berre 28 år gammal. Dorte Tørresdotter vart buande i Bremvågan hos søstera Marit og svogeren Anders etter at Nikolai døde. Dottera Johanna døde i 1793 og vart berre to-tre månader gammal. Den yngste dottera, Dorte, døde i 1802.

□ □ □

No tek vi vandrarstaven fatt igjen og flyttar oss bortover til plassrommet som Hieronymus Jørgenson og Siri Eriksdotter budde på, heilt fram til Hiero døde i 1741 (sjå side 58). Da sørga sokneprest Ludvig Broch sjølv sagt for at det kom nye folk og tok over plassen så fort som

¹² I folketeljinga 1801 står Andrina ført inn som Andrea, men det får manntalsføraren ta på si kappe.

råd. Presten skulle ikkje ha noko av at ein husmannsplass vart liggande brakk. Derfor kan vi vera bra sikre på at dei nye husmannsfolka var her seinast i 1742; ja, kanskje budde dei her som innerstar ei tid på førehand? Men kven var dei, dei som kom hit rundt 1740? Det må vi finne ut no. Bli med!

Henning Nilsson og Mali Johansdotter.

Jau, vi har prøvd og spurt han, det manglar ikkje på det. Kor kjem du frå, du? har vi sagt. Men Henning har berre snudd ryggen til oss og rota til spora etter seg. Da har ho Mali vore mykje greiare: Eg? Eg kjem frå Jensøya, eg, har ho Mali svara, blid som ei sol. Så skulle vi vera lure, tenkte vi: Enn han kallen din, da? Kor han kjem frå, han? Ein storflir frå ho Mali. Det får de finn ut sjøl, har ho klukka fram. Så her står vi og er «lik vis», som det heiter.

Kanskje er det ikkje så blånøye, heller? Om han Henning har noko han ikkje vil ut med, får det bli hans sak. Vi skal i alle fall ikkje begynne å gjette, for det blir det berre tull og rot av.

Ho Mali Johansdotter kom frå Jensøya på Ansneslandet, det er i alle fall både sikkert og visst. Ho var fødd rundt 1715. Foreldra var Johan Jonson og Mari Jensdotter. Korleis ho møtte Henning Nilsson, veit vi ikkje, med dei trulova seg i Fill-kjerka 11. mars 1742, og da var Mali «besvangret», vart det klart og tydelig opplyst i kjerkeboka. Jau, at Mali var med barn da ho trulova seg, skal vera visst. Ho var i åttande månad. I april 1742 fekk ho ein gut. Han vart døpt i Fillan 20. april og fekk namnet Nils, sjølv sagt etter farfaren – kven enn det no var. Tre månader seinare, den 22. juli 1742, vart Henning og Mali gifte. Kjerkeboka er ikkje tydelig her, men det ser ut til at dei

gifta seg i Fill-kjerka. Både ved trulovinga og dåpen på sonen Nils står det feil patronymikon på Henning, men det er ikkje så interessant. Meir har det å seie at han vart ført inn med namnet «Bremvågen». Det fortel oss at Henning må ha budd i Bremvågan ei god stund før han trulova seg med Mali frå Jensøya, og det kan tyde på at Henning var tiltenkt plassen etter Hieronymus og Siri enno medan Hieronymus levde.

Henning og Mali vart husmannsfolk i Inner Bremvågan i bortimot 30 år. Dei fekk desse barna:

1. Sonen Nils var fødd i april 1742, trulig på Jensøya. Han vart døpt i Fill-kjerka den 20.april, og det var folk frå Mastad og Jensøya som stod fadder for han. At presten Broch ikkje hadde ført han inn i kjerkeboka som «uekte» barn etter som han jo var fødd utafor ekteskap, er litt rart, men kanskje presten tenkte at trulovinga var god nok. Vesle Nils må ha dødd ein gong mellom 1742 og 1749, men vi veit ikkje når.
2. I august 1743 fekk dei ei dotter, som fekk namnet Margrete. Ho vart konfirmert i 1762, og ein del år seinare tok ho og mannen hennes over plassrommet etter henning og Mali, så ho skal du snart få vita meir om.
3. Johan kom til verda ein haustdag i 1746. Han vart døpt i Dolm kjerke 1.november. I 1765 vart han konfirmert. Enno i 1768 var han heime i Bremvågan og hjelpte foreldra sine, men i mai 1769 trulova han seg med Kjersti Olsdotter, sa takk for seg og flytta til Kvalvika. Johan og Kjersti fekk ein son seinsommars 1769. Han vart døpt den 10.september og fekk namnet Ola. Den 29.oktober 1769 gifta Johan og Kjersti seg i Dolm kjerke. Dei vart husmannsfolk i Kvalvika.
4. Eldste sonen Nils må ha dødd før 1749, for i januar dette året fekk Mali og Henning ein gut som dei gav namnet Nils ved dåpen i Dolm den 20.januar 1749. Han døde i 1751 og vart berre to år gammal¹³.
5. I juni 1752 fekk Mali og Henning ein gut til. Han vart døpt i Dolm 18.juni og fekk namnet Evert. Han vart konfirmert i 1770, og den 3.november 1774 gifta Evert

seg i Dolm kjerke med Gunnhild Johansdotter frå naboplassen Øya. Dei vart husmannsfolk på Øya og fekk ni barn, kanskje fleire.

6. For tredje gong fekk Mali og Henning ein gut som dei døpte Nils. Han var fødd i desember 1754 og døpt i Dolm 22. desember. Han kom vekk på sjøen den 30. september 1773 i lag med den yngre broren Jørgen.

7. Så fekk dei sonen Erik hausten 1757. Han vart døpt i Dolm kjerke den 4.september.

8. I 1759 fekk dei den sjuande sonen: Jørgen. Han var døpt i Dolm 11. mars 1759. Han drukna på sjøen i lag med broren Nils 30.september 1773.

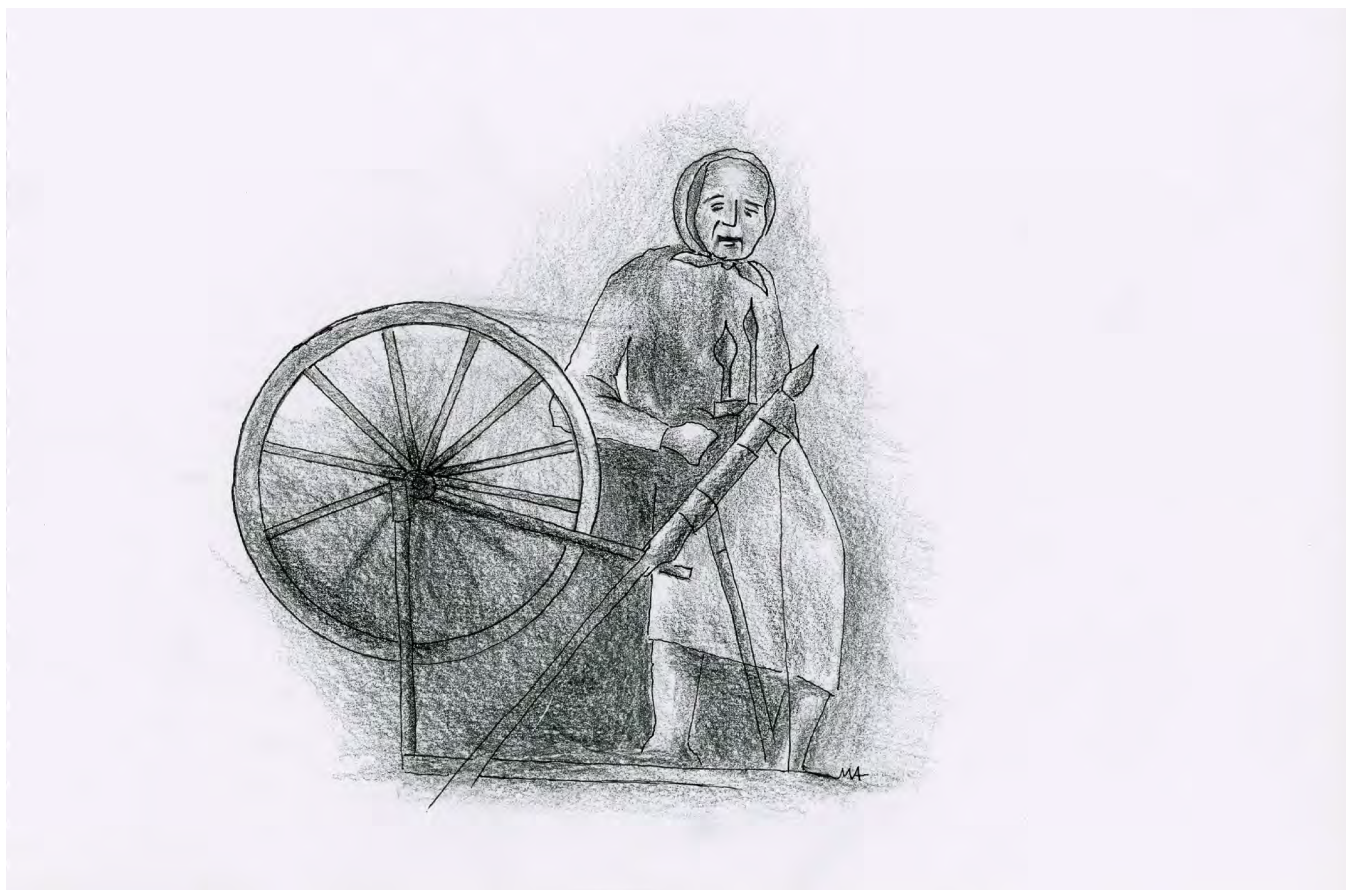
9. Til slutt fekk Mali og Henning sonen Henning, døpt i Dolm den 24. juni 1761. Han døde i 1771, 10 år gammal.

Vi legg merke til ulykka som ramma familien den 30.september 1773, da sønene Nils på 19 år og Jørgen på 14 «bleiv», som dei kalte det, altså drukna på sjøen. I lag med dei var Marit Andersdotter Bremvågan, trulig ei tenestejente. Ho bleiv også.

Vi veit ikkje nøyaktig når husmannen Henning Nilsen døde, trulig i 1771. Den 13.september 1773 vart det halde arveskifte i Bremvågan etter han. Til stades av arvingane var enka Mali Johansdotter, sønene Johan, Evert, Nils og Jørgen og dottera Margrete. Broren hennes Mali, Jon Jensøya stilte opp som formyndar for dei umyndige barna. Lite visste dei som var samla i Bremvågan den dagen, om den tragedien som skulle ramme familien berre eit par veker seinare.

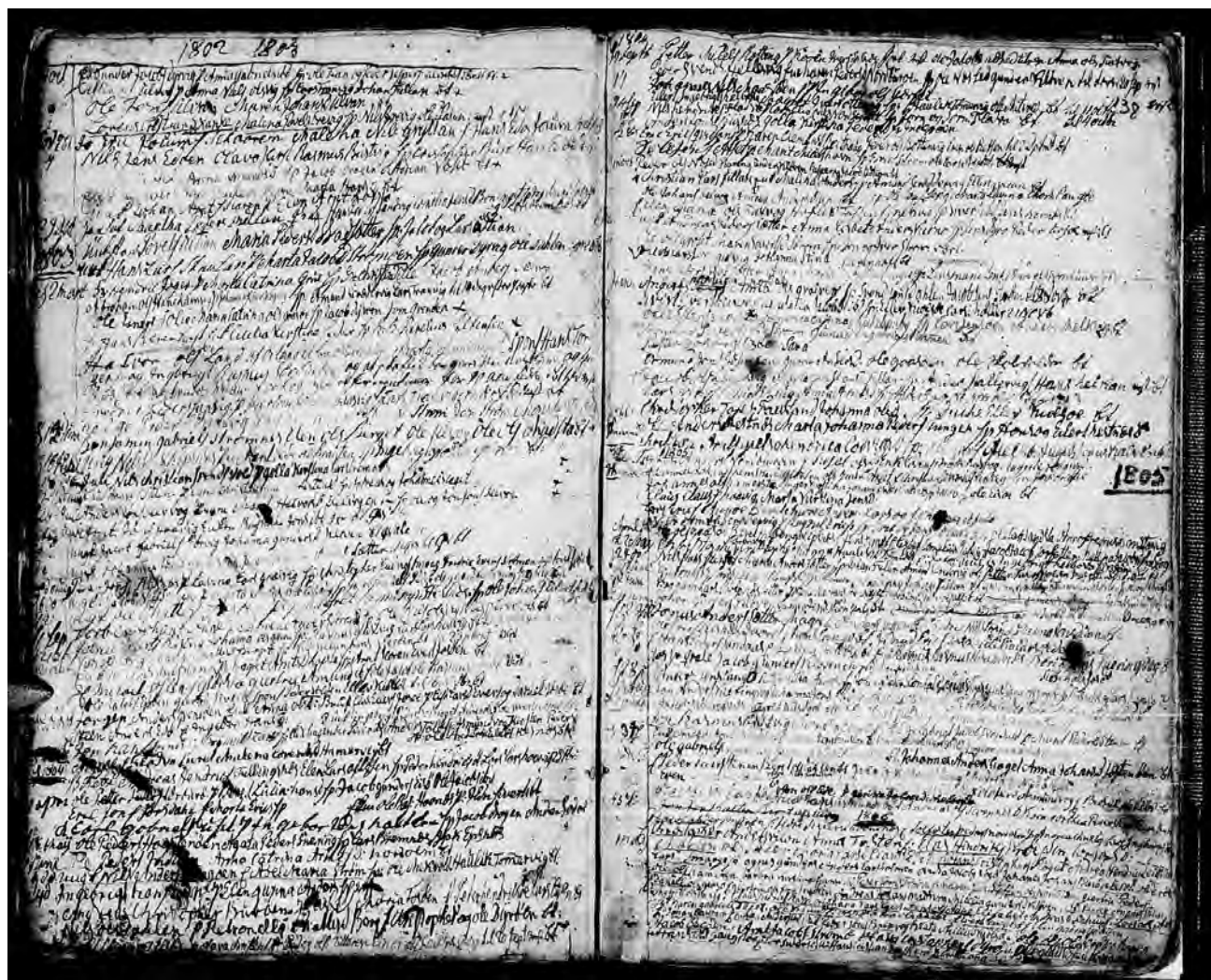
Det var ikkje noko stort og omfattande bu etter Henning, så det er tydelig at Henning og Mali ikkje lenger dreiv så hardt, verken på land eller sjø. Vi må dessutan rekne med at ein god del av det Henning og Mali hadde etter seg, gjennom den seinare tida var fordelt mellom etterkommarane deires. Eit fullgodt bilde av livet på plassrommet og det dei hadde å rutte med, gir dette arveskiftet derfor ikkje. Likevel får vi gjennom dette dokumentet eit lite «snapshot» frå denne heimen rundt 1770:

13 I kjerkeboka står det at det var Henning Bremvågan sin son Henning som døde i 1751, men Henning hadde ingen son med det namnet enno. Derimot må sonen Nils ha dødd på denne tida. Slurvefeil av presten Broch.

Det stod fem hus på dette plassrommet under Inner Bremvågan først i 1770-åra: Eit stuahus med kjøken og to svaler, eit fjøs med høystål og ei sval, eit stabbur, eit naust og ein fiskeskjå. Her veit vi at det enno med-an Henning levde budde minst ti menneske, med smått og stort. Også her utgjorde båtar og tøkja – sjøreiskap på gammalt hittermål - ein stor del av buet. Det stod to gamle seksringar og ein færing i naustet hos Henning, og han hadde fiska både med handsnøre og kastenot. I lag med naboar hadde han fiska småsei med søknot, for

eit søkknøtøre med håv hadde han hengande i skjåen. Og sild fiska dei sjølvsagt, men ikkje meir enn fem sildegarn er registrerte. Av husdyr er nemnt tre kyr: Gråkinn, Dagros og Stjernkoll. Ikkje ein sau, ikkje ei geit og ingen gris. Det var nok dei nye drivarane av plassen som hadde tatt over den delen av drifta. Så hadde dei ein god del av vanlig husgeråd: Steikepanne og bakstjarn, bøtter og kar, gryter og dallar og handkvern. Av innbu var det berre eit par kister, begge med lås. Dei hadde økser av ulike slag, to grev, ein ljå og fleire slags navrar, hamrar og høvlar. Det var smått med sengekleda i buet: Ein skinnfell, eit

Kjerkeboksider ført av sokneprest Tobias Brodtkorb

laken og to haudyner – store hauputer. Her var nok det meste delt ut frå før. Så får vi vita litt om korleis Henning gjekk kledd. Han hadde ei kvit og ei grå bukse - sjølvsaugt knebukser, tre undertøy og ei svart vadmelskofte. Dette var ikkje mykje for gamle Henning å møte ein vinterdag med. Vi får tru at sønene hadde delt gangklede hans seg imellom frå før.

Kort tid etter at skifteforretninga etter Henning var over flytta enka Mali Johansdotter til sonen og svigerdottera i Kvalvika. Her budde ho fram til ho døde. Ho vart jordfesta på Dolm 24. januar 1790.

Margrete Henningsdotter og Kristoffer Kristofferson

Margrete Henningsdotter vart sikkert kalt Grete heile sitt liv. Ho var einaste dottera i ei «endelaus» rekke av søner hos Mali og Henning i Bremvågan, men jaggu var det ho som tok over plassrommet etter dei. Ho hadde sikkert bein i nasen, den tøtta. Margrete vart trulig fødd i august 1743 og heilt sikkert døpt i Dolm kjerke den 18. august. I 1762 gjekk ho for presten og slapp igjennom til konfirmasjon den 31. oktober. Og etterpå? Nei, Margrete vart heime hos foreldra, ho. Nok å ta tak i for eit ungt kvinnfolk, både heime i Bremvågan og på prestegarden. Ho vart ofte brukt som fadder både i Bremvågan rundt i nabolaget, så ho var antakelig ei som folk likte og hadde trua på.

På sjølvaste første juledag i 1768 drog ho med seg ein kar fram på kjerkegolvet i Dolm kjerke og viste han fram for menigheita. Sokneprest Johan Støren erklærte at Margrete Henningsdotter Bremvågan her og no trulova seg

med Kristoffer Kristofferson. Peder Pederson Bremvågan og Jakob Olsson Bjønnanesset stod fram og kaverte for trulovinga, og dermed var det berre å sjå fram til bryllup i Bremvågan til sommaren. Ute på kjerkebakken ville folk vita kva dette var for ein kar. Jau, han Kristoffer var ulvøying, han. Fødd og oppvaksten i Melkvika i Knarrlagssundet, men no var han klar for å gjera dolmøyværing av seg. Kristoffer var fødd i mai 1746, døpt i Fill-kjerka 29.mai og foreldra var Kristoffer Sjurson og Ane Pedersdotter i Melkvika, eller Vikja, som dei sa i Sundet, den gongen som no. Og bryllup vart det nok i Bremvågan sommaren 1769, det får vi tru. Men om brura svingte seg lystig og lett i bruradansen på grasvolten om kvelden den 15. juli, er meir uvisst. Den 23.juli 1769 fekk Margrete og Kristoffer døpt sonen Peder i Dolm kjerke.

Trulig budde dei to nygifte foreldra som innerstar i Bremvågan ei tid før presten Johan Støren gjorde avtale med dei om å overta plassrommet etter Henning og Mali, foreldra hennes Margrete. Etter at Henning døde og Mali flytta til Kvalvika, rådde dei grunnen på plassen åleine, og snart satt ungane på rekke og rad som høner på ein vagl. Sjå berre her:

1. Peder var den eldste, kanskje fødd under ein runddans på grasvollen seinkvelden den 15.juli 1769. Han vart i alle fall døpt i Dolm kjerke den 23.juli, og konfirmert vart han den 9. oktober på Dolm. Han trulova seg med Petrina Pedersdotter i romjula 1791, gifta seg med ho våren 1792¹⁴ og flytta til Knutshaugen, der dei vart husmannsfolk.

2. Kari vart fødd rundt månadsskiftet januar-februar i 1771. Den 2.juni var det jordpåkasting i grava hennes på Dolm¹⁵.

14 Det manglar eitt blad i kjerkeboka for Hitra 1775-1818, og dette bladet dekkjer tida frå 25.mars 1792 til 29.mai 1792. Det er sannsynlig at Peder Kristofferson og Petrina Pedersdotter gifta seg akkurat i det tidsrommet.

15 Jordpåkasting var ei kjerkelig handling som prestane var pålagte å gjennomføre (sjå Skarvsetta 2022, s. 27). Grøfferd var derimot ein privat sak, som pårørende utførte sjølve i tidligare tider. Hos folk flest var det nesten aldri prest til stades. Jordpåkastinga kunne derfor skje lang tid etter grøfferda. For å få til å strø jord ned på kistelokket mens presten las dei kjente orda frå 1. Mosebok, brukte dei å sette ein staur ned på lokket når grava vart lagt igjen. Ved jordpåkastinga tok dei opp stauren, slik at presten kunne strø jord ned gjennom holet.

3. I desember 1772 vart Henning fødd. Han vart døpt i Dolm kjerke 1.nyttårsdag 1773, og 23.oktober 1791 var han i lag med 61 andre ungdommar på Dolm og vart konfirmert. Han fekk seg teneste på Hopsjøen hos Nils Rosing Parelius, og etter at Nils Parelius døde i 1799 fortsette Henning Kristoffersen på Hopsjøen hos Rasmus Brochmann Parelius. Handelhuset Parelius på Hopsjøen hadde sjølvsgagt jekt til å frakte varer til og frå med innanlands, og det var særleg på Hopsjøekta at Henning gjorde teneste. Etter kvart vart han skipper på

jekta. Til dømes veit vi at han i 1810 segla med Hopsjøekta til Levanger, høgst sannsynlig til Marsimartnaden. Etter nokre år flytta han heim til Bremvågan og hjelpte foreldra sine. Han gifta seg ikkje.

4. Sonen Kristoffer vart fødd i april 1776 og døpt i Dolm den 3.mai. Han konfirmerte seg i 1794 og vart etter det i fleire år verande heime i Bremvågan for å hjelpe foreldra sine. Kristoffer sleit helsemessig. Han hadde skade på både syn og hørsel, kanskje i samband med at han fekk slag. Dermed vart han erklært udyktig i sjøtenesta. Den

22.mai 1805 gifta han seg med Anna Hovliksdotter frå Tømmervika. Dei vart husmannsfolk i Litl-Kjerringvågen og fekk minst fem barn. Kristoffer døde i mai 1822. 5. I februar 1779 fekk Margrete og Henning ei dotter, som vart døpt i Dolm 21. februar og fekk namnet Anna Margrete. Ho vart konfirmert i Dolm kjerke den 29.oktober 1797.

6. Einar vart fødd i september 1781 og døpt i Dolm den 30.september. Han vart berre litt over fire år gammal. Den 13.juli 1786 var det jordpåkasting på grava hans ved kjerka på Dolm.

7. Til sjuande og sist kom sonen Nils. Han vart døpt i Dolm 31.mai 1784 og var nok fødd berre få dagar før. Nils var knappe 16 år gammal da han vart kalla ut til orlogsteneste første gongen våren 1800. I lag med 130 unge karar frå alle delar av Hitra prestegjeld vart ungguten Nils sendt til København, fordelte på større og mindre orlogsskip og sendt ut på flåteøvingar heile sommaren igjennom. Nils Kristofferson vart dimittert og sendt heim 31.oktober 1800. Den 7.januar 1801 vart han utkommandert på nytt og vart heimsendt med skipet «Junge Jacob» den 9. oktober. Nils gifta seg 24.juni 1807 med Maria Lambrigtsdotter, og det var dei to som tok over plassrommet som Kristoffer og Margrete hadde hatt. Du skal få blir meir kjent med Nils og Maria i denne artikkelens del 2, som kjem i Skarvsetta 2024.

Vi må rekne med at Margrete Henningsdotter og Kristoffer Kristofferson dreiv plassen til dei var godt opp i åra, med hjelp frå sønene Henning og Nils og svigerdottera Maria. Ein gong rundt 1810 fekk Nils og Maria avtale med presten Tobias Brodtkorb på Dolm om å overta denne husmannsplassen i Inner Bremvågan, mot å ta vare på Margrete og Henning så lenge dei levde. Den 1.november 1830 trakk Kristoffer Kristoffersen i Bremvågan sitt siste sukk. I kjerkeboka blir det påstått at han var 95 år gammal da han døde. Det er elleve år for mykje. To veker etterpå, den 16. november 1830, døde også Margrete Henningsdotter. Det vart halde arveskifte i Bremvågan etter Kristoffer og Margrete den 5. desember 1832. Så mykje å dele var det ikkje, men skiftet gir

oss eit oversyn over dei næraste etterkomarane: Sønene Henning og Nils og dottera Anne Margrete. Sonen Peder på Knutshaugen hadde dødd berre tre månader tidligare, men dei to sønene hans fekk farens arvepart. Sonen Kristoffer i Litl-Kjerringvågen var død åtte år tidligare. Han hadde fire søner og to døtrer etter seg.

□ □ □

Gjennom denne første delen av Bremvågans historie som husmannsplass under Dolm prestegard har vi forsøkt å trekke fram det vi så langt veit om husmannsfamiliane på plassromma i Bremvågan gjennom 1600- og 1700- talet og eit stykke ut i 1800-åra. Langt frå alle som i denne tida har budd i Bremvågan, er med her. Først og fremst manglar forteljingane om dei mange unge - barn, kvinner og menn, som kom hit til nådelause arbeidsdagar som tauser og drengar. Heller ikkje alle dei gamle, sjuke og fattige er med, dei som var i ei evig vandring på legd rundt om, og som fekk bu her eit par månader eller kanskje eit halvår, før dei måtte vidare. Og berre innimellom er innerstane nemnte – familiar eller enkeltpersonar som fekk losjere her i kortare eller noko lengre tid, og som vandra ikring mellom gardar og husmannsplassar, på evig jakt etter ein fast bustad og ein heim for seg og sine. Det er særlig kjeldemessige grunnar til at alle desse menneska ikkje er med her. Vi veit at dei var her, men dei la få spor igjen etter seg.

I del 2 av denne artikkelen skal vi følge folket i Bremvågan gjennom 1800-talet og siste delen av husmannstida i Bremvågan. Del 2 kjem i Skarvsetta 2024.

Kilder:

Skattemanntal og sakefallslistar i lensrekneskapa for Trondheim len

Stiftamtstuerrekneskapa for Trondheim amt

Landkommisjonens jordebok for Fosen

Skattematrikkelen for Hitra tinglag 1668

Manntalet for Hitra prestegjeld 1701

Tingbøker for Fosen 1698 – 1830

DA (= Digitalarkivet): Sjøinnrulleringa 1704 - 1710

DA: Skifteprotokollar for Fosen 1681 – 1823

DA: Skoskatten for Hitra prestegjeld 1711 (Kopi hos MiST avd Kystmuseet)

Krigsstyren for Hitra prestegjeld 1712

SAT (= Statsarkivet i Trondheim): Trondh. stift og amt: Manntalsliste for betaling av reparasjonar på

Dolm prestegard 1724

SAT: Legdsrulle for Fosen 1724

Ministerialbøker for Hitra prestegjeld 1736 – 1881

Klokkarbok for Dolm 1917 - 1928

SAT: Trondh. stift og amt: Sjølegdrulla for Hitra 1745

DA: Manntal for ekstraskatten 1762, med vedlegg

DA: Legds- og hovudrulle for Fosen og Hitra 1759 – 1804

Pantebøker nr 3, 9, 12, 14, 15 og 17 for Fosen

Pantebøker nr 12 og 26 for Hitra

Panteregister for Fosen, Hitra tinglag 1770 – 1886

Panteregister nr 8 og nr 9 for Hitra sorenskriveri

Auksjonsprotokoll for Fosen 1765 – 1835

SAT: Trondh. bispearkiv, pakke 55

SAT: Rulle over det innrullerte mannskapet frå Trondheims disrikt 1800 og 1801

DA: Folketeljinga for Hitra prestegjeld 1801

DA: Folketeljinga for Hitra prestegjeld 1865

DA: Folketeljinga for Hitra prestegjeld 1875

DA: Folketeljinga for Hitra prestegjeld 1900

DA: Folketeljinga for Hitra 1910, teljingskrets 002 Dolmøy

DA: Folketeljinga for Hitra 1920, teljingskrets 9, Vestre Dolmøy

SAT: Sjølegdrulla for 1803 (kopi hos MiST avd Kystmuseet)

DA: Sjølegdrullene for 1804, 1805, 1809, 1817 og 1831

DA: Ministerialbok for Stjørdal 1833 – 1844

Årsskrift for Nordmøre historielag 1935, artikkel av W. M. Johannesen

Årbøkene for Fosen 2016 og 2018, artikler av Lars Asgeir Rottem Krangnes

BERNT FJELDVÆR

Gravminnene forteller

Den flotte obelisk har dessverre veltet og ligger i gresset.

I sommer annonserte Hitra kommune at ca. 500 gamle graver skulle slettes og gravminnene fjernes. Med disse gravminnene forsvinner mye historie. Dette er ofte de siste minnene etter folk som har levd her ute. Bak nesten uleselige inskripsjoner på grå og forvitret granitt skjuler det seg skjebner og levde liv. Det er et jødisk ordtak som sier at man dør to ganger. Den første er når hjertet slutter å slå, den andre er når ingen lenger husker navnet ditt.

Jeg tok meg en tur innom kirkegårdene på Nordbotn og Bottenvika nå i høst. Den øverste delen av kirkegården på Nordbotn er ikke i bruk lengre, fordi det er for grunt der sies det. De fleste gravene der er allerede slettet, så det er bare noen få støtter tilbake. Den største av dem ligger veltet i gresset. Dette var tidligere et flott og enestående gravminne jeg ikke har sett maken til her ute. En høy og slank obelisk på en firkantet sokkel.

På mørkloftet ligger det et innrammet portrett av Kristine. Det er arvegods etter min oldemor, som var en av Kristines nærmeste naboer. Kanskje fikk hun bildet en gang etter at Kristine var død.

Noen meter unna ligger et par mosegrodde marmorplater med knapt leselig inskripsjon. Nå skal det vise seg at det er en forbindelse mellom disse to gravene.

Inskripsjonen på obeliskene er: «Kristine M. Baadsvik f. 18/8 1853 d. 4/5 1913». Jeg har hørt en historie om denne gravstøtten. Den skal jeg komme tilbake til. Kristine het egentlig Marie Christine Antonsdatter og var født på Inntian. Den 21. juni 1877 ble hun gift med Johan helmer Hansen Reppe som var gårdsdreng på mine tippoldeforeldres gård på Rekse. Johan var født på gården Reppe på Strinda utenfor Trondheim i 1850 og kom i ung alder til Rekse. Johan og Kristine ble boende på Rekse og brukte etternavnet Reksen. De fikk ingen egne barn, men hadde fostersønnen John Kristian Reppe (f. 1882), som var født på Frøya og var en brorsønn av Johan. Kristine hadde en søster, Karoline, som også var gift på Rekse. Karoline Antonsdatter (f. 1861) var gift med Bernt Martinus Ågesen Reksen (f. 1862). Gården hans lå i Båtsvika og i 1899 solgte han en part av gården til Johan og Kristine. De overtok de gamle gårdshusene i Båtsvika og bruket fikk navnet «Båtsvik søndre». Johan og Kristine tok etternavnet Baadsvik etter gården sin som skikken var.

Kristine Baadsvik med Karl Baadsvik på fanget. Bak står John Baadsvik.

John Baadsvik, fostersønnen til Johan og Kristine ble gift med Ingrid Bjerkeseth og i 1910 fikk de sønnen Karl.

Det kanadiske skilandslaget fra vinter OL i Berlin 1936. F.v: Harry Pangman, Bud Clark, Tom Mobraaten, Karl Baadsvik, Norman Gagne og William Ball. Foto fra Wikipedia.

På denne tiden flyttet familien til Trondheim, hvor John drev en forretning med eksport av fisk og sild. Historien jeg har hørt om Kristines gravstein var som følger. Hun hadde en fostersønn og han reiste til Amerika. Da han kom hjem fikk han vite at hans fostermor var gått bort. Det var han som da fikk satt opp et slikt stort og kostbart gravminne, for han hadde hatt en slik fin oppvekst hos sine fosterforeldre. Det kan godt være noe i denne historien og at John var på reise til Amerika i forbindelse

med sin eksportforretning. Enkemannen Johan Baadsvik ble ikke sittende alene på gården så lenge. I 1915 solgte han gården til Hans Nordsæther og flyttet selv til fostersønnen John i Trondheim. I folketellingen for Trondheim i 1925 står Johan oppført med familiestillingen «bestefar i huset». John Baadsvik emigrerte med familien til Kanada i 1929. Etterkommerne i Kanada bærer fremdeles etternavnet «Baadswick». Johns eldste sønn Karl, som var født på Fjellvørsøya den 22. august 1910,

Bernt Martinus Ågesen Reksen.

Kirkegården på Nordbotn ble tatt i bruk i 1897, så Bernt Martinus grav fra 1899 må være blant de aller eldste gravene som fremdeles finnes på kirkegårdene på Nordbotn og Bottenvika.

ble en kjent skiløper og skihopper i Kanada og var bl.a. med og opprettet «The Viking skiclub» i 1929, sammen med flere andre nordmenn. Karl vant flere skiløp og nasjonale konkurranser utover 1930-tallet og deltok på det Kanadiske landslaget under OL i Berlin i 1936. Den dag i dag har «The Viking skiclub» et fond for unge lovende utøvere. Nemlig «the Karl Baadsvik fund».

Så var det den mosegrodde marmorplaten da. På den står det med nesten uleselige bokstaver «Martinus Reksen» og nærmest uleselige fødsels og dødsdatoer. Han var født 27. februar 1862 og døde av tuberkulose den 19. april 1899.

Bernt Martinus brukte bare navnet Martinus og var jo mannen til Karoline, Kristine Baadsviks søster. Martinus og Karoline fikk tre døtre. Olga (f. 1893), Hansine (f. 1896) og Martha Karoline, som døde bare tre måneder gammel den 3. oktober 1898.

Bernt Martinus og Karoline Reksen solgte riktignok Båtsvika i 1899 og bygde nytt hus på Rekse, men det fikk ikke Bernt Martinus mye glede av. Han døde som sagt allerede 19. april 1899. Karoline ble sittende som enke en tid, men ble gift på nytt med Johan Bernt Korneliussen Reksen (f. 1859) i 1902. De fikk en sønn, Bernt Martinus Johansen Reksen (f. 1904), oppkalt etter Karolines avdøde ektemann.

På Bottenvika kirkegård er det også mange gamle gravstøtter med en del navn jeg i hvert fall har hørt om. På en av dem står navnet Sverre Arnfinn Johnsen. Han døde i 1929, bare 17 år gammel. Navnet kjente jeg igjen, for dette er slekta mi og dødsfallet skulle det også vise seg at jeg hadde hørt om.

Når jeg var guttungen, så var den beste plassen for å gå på skøyter Fjellværsvatnet. Min mor kom med sine formaninger om at vi måtte holde oss unna isen til den ble tykk nok. Og for å understreke poenget sitt, fortalte hun en gang om en gutt som gikk gjennom isen og druknet i Fjellværsvatnet for mange år siden.

Men hva var det egentlig som hendte den gangen for lenge siden? I avisene fra årskiftet 1929 – 30 fant jeg historien. Det var den 17 år gamle Sverre Arnfinn Johnsen som druknet natt til fjerde juledag 1929. Sverre var født på Fjellvær den 19. august 1912. Foreldrene var gårdbruker og poståpner Andreas Johnsen og hans kone Amalie.

Tredje juledag 1929 hadde en gjeng ungdommer fra Fjellvær vært på Nordbotten på fest. Antaglig var det juletreffest i sanitetshuset. Fire av guttene gikk hjem i 12-tida og hjemturen gikk delvis over isen på Fjellværsvatnet. De fulgte kanten på vannet et stykke før de gikk på land. Bare Sverre fortsatte videre på isen et stykke. Plutselig brast isen under ham og han gikk gjennom. En av kameratene løp utpå for å prøve å berge ham og gikk selv gjennom isen. De andre greide etter store anstrengelser å berge han som var nærmest land og det var i siste øyeblikk. Det var Jens Mellemsæter som våget seg utpå isen og greide å få ham på land ved å rive løs noe gjerdestreng å kaste ut til ham. Sverre derimot, greide de ikke å redde og han gikk under og forsvant foran øynene på kameratene. Slik som min mor fortalte denne historien, så hadde kameratene til slutt innsett at de ikke kunne redde ham. Da hadde de sagt til ham at: «no må du be fadervåret, ferra no greie vi itj å berg dæ».

To av brødrene til Sverre var også på festen, men hadde gått en annen vei hjem. Dagen etter ble det satt ut en båt

Overskrift fra «Dagsposten» 2. januar 1930.

på isen og liket av Sverre ble berget opp av vannet. Avisene skrev at ulykken gjorde et dypt inntrykk i bygda, hvor Sverre hadde vært meget avholdt. Jens Mellemseter som berget den andre gutten hadde også tidligere reddet en mann fra drukning. Det skjedde i Trondheim da en mann falt uti fra Fosenkaia.

Ca. to uker før han døde fikk Sverre en liten bror. Han fikk navnet Arnfinn Sverre (f. 15. desember 1929). Han gikk alle sine dager under navnet Sverre.

Dette bildet av Sverres grav tok jeg for et par år siden. Da jeg var på kirkegården nå i høst, var gravstøtten borte.

Kilder:

Hitterslekt, Nidaros, Fosens blad, Dagsposten, Wikipedia, Dora Johnsen, Lisa Akseth.

GUNNAR CHRISTOFFER LOSSIUS

Familien Strøm

Fra Nordmøre, via Øvre Sageidet til Fillan

«Gammelfillan» tidlig på nittenhundretallet. Vi ser det hvite huset til Strøm hvor det ryker fra pipa, og den hvite brygga. Bak denne ser vi overbygget til en brønn. Nærmest kirka er Fillan gamle skole. Helt til høyre i bildet sees brygga hvor Fillfjorden samvirkelag senere ble etablert.

I 1869 kom en liten familie flyttende til Hitra. Fra Nesset i Romsdalen ankom Knut Johansen Bergsli og hans kone Marit Johnsdatter Øyen. Han var fra Tingvoll mens hun var fra Nesset. 3 år tidligere hadde de tatt over Øyen, heimgården til Marit i Eidsvågen i Nesset, og drevet denne. De solgte imidlertid denne gården og flyttet til Hitra. De var da begge 27 år og hadde datteren, Elen, på tre år. Yngstegutten som ble født året før Elen var død. Formålet med flyttingen var at de hadde kjøpt gård iflg. kirkeboka. Gården var Øvre Sageidet på Straum. Skjøtet

ble først datert 30/10-1871 og kjøpesummen var 30 spd. Det var Jørgen Magnus Nilsen Strøm, eier av Neristua på Straum, som solgte ut dette bruket, som var på 16 dekar hvorav 13 etter hvert ble dyrket. Knut og Marit bygde nytt hus på eiendommen i 1881. Dette var på 40 kvm og inneholdt 3 rom og kjøkken. I 1910 bygde Knut også fjøs og låve. Besetningen på denne tida var trolig 1 ku eller to samt noen høns. I tillegg til å drive gården var Knut tømmermann og bygningssnekker. 3 av Marits søsken flyttet også til Hitra eller Frøya. Ildrid ble gift i

Mausund, Ole havnet i Ervika på Frøya, mens John ble gårdeier på Asmundvåg. Alle tre fikk flere barn.

Knut og Marit hadde som nevnt 3-åringen Elen da de kom til Straum, og i løpet av de neste årene ble det født ytterligere 8 barn i den lille stua på Øvre Sageidet. Det er i dag vanskelig i dag å forestille seg hvordan det var mulig for en familie på nær 10 personer å bo på tre små rom samt kjøkken, men det var ikke enestående for folket på Øvre Sageidet. Barna ble i voksen alder spredd rundt omkring. Elen, den eldste, ble gift på Mausund, Johanna fikk familie i Trondheim, Johan Aneus kom til Fillan mens Carl døde av tæring som 19-åring. Bertine ble gift på Meland. Barn nr. 6, den første Hanna, døde av kikhoste bare et par uker gammel, nr. 7, var Hanna Sofie som bare ble 12 år. Yngst av alle var Marie (1885-1970) som ble gift med Daniel Knutsen Jektvik.

Gårdene på Straum, samt mange flere av gårdene på Hitra, var viden kjent for å ha noe av det beste jaktterrenget for hjort i Norge, og Straums-grenda var dermed blitt veldig attraktiv for den europeiske sportsjegerelite. Høsten 1876 inngikk Knut Johansen Strøm, og de fleste gårdeierne på Straum, kontrakt med A. Johnstone og den engelske forretningsmannen, juristen, parlamentsmedlemmet og forfatteren Sir Henry Seton-Karr (1853-1914) om salg av gårdens jaktrettigheter for en periode på 20 år. Godt-gjørelsen for Øvre Sageidet var en årlig sum på 65 spd. Tilsvarende kontrakter ble også opprettet så sent som i 1907 på gården da den tyske Rentier (en som lever av formue) og stamgodseier Lewerkhus Lewerkhusen fra Bonn fikk rettighetene til hjortejakta for kroner 2150 i årlig leie. Gjennom årene var nok disse inntektene et viktig bidrag til familieøkonomien, hvilket kom godt med da det etter hvert ble født 8 barn på Øvre Sageidet. Det kan nevnes at Knut og Marit minst fikk 26 barnebarn.

I 1912 fylte Knut Johansen Sageidet 70 år, og han solgte da gården sin til svigersønn Daniel Jektvik (1888-1961) og datteren Marie for kr. 800 kroner + at selgerne fikk kår på gården, og de ble boende der så lenge de levde.

Knut døde 79 år gammel i 1922, mens Marit levde til 1931 og ble hele 90 år.

Daniel fortsatte tradisjonen med å leie bort jaktrettighetene på Sageidet, for i 1916 fikk Nils Juul i Kristiania en 5-års kontrakt som kostet ham 2400 kroner pr. år.

Daniel og Marie ble boende på Øvre Sageidet til de solgte gården til Kristian Jensen fra Frøya i 1928. Selv kjøpte de en eiendom, Nygård, gnr. 28, bnr. 6 under Hestnes, mellom Hestnes og Stamneset, og ikke langt unna hvalstasjonen. Deres nye eiendom var på 50 dekar, og Daniel og Marie bygde hovedhuset, fjøs, stall og låve de to første årene, og det kom etter hvert til 1 hest, kyr, okse og gris. Daniel og Marie fikk 7 barn før de flyttet til Nygård, og de var de siste i slekten på Øvre Sageidet.

Johan Aneus Knutsen Strøm var altså barn nummer tre på Øvre Sageidet. Han ble født der den 26. mars 1872. Johan reiste til Amerika i 1889 mens han ennå var ungkar, men returnerte etter kort tid. I 1891 var han på Øvre Sageidet igjen og drev gården sammen med faren. I tillegg var han nevnt som skreddersvenn. Så flyttet Johan til Leirvågen Søndre i Fillan og fikk arbeid. Der giftet han seg snart med Trine Marie, datteren på gården, og de fikk sønnen Karl Peder i januar 1895. Imidlertid døde både mor og barn dette året, gutten av hjernehinnebetennelse bare 5 måneder gammel, mens Trine døde et par måneder senere av tuberkulose, 25 år gammel.

Trine Maries mor var enke, og satt med eiendomsretten til Leirvågen søndre til hun i 1897 solgte gården til svigersønnen Johan Knutsen Strøm for kroner 1600.

Den 6/5-1897 giftet Johan seg i Fillan kirke med Gusta Bergljot Eriksdatter, født i 1876 i Sandstaddalen. De fikk knappe to år sammen før Gusta døde som 23-åring i 1899. Også her var dødsårsaken tuberkulose. Året før fikk de datteren Elfrida Dortha. Hun ble bare kalt Dortha, og ble boende ugift i sin fars hus i gammelfillan hele livet. Hun huskes ved at hun gikk med to staver på grunn av en sykdom hun fikk som barn, engelsksyken

Eiendommen Fjellan ved Kjerkvågen, huset med rødt tak, var huset som Strøm kjøpte i 1902. Huset i forgrunnen er den gamle lærerboligen i Fillan, som ble flyttet. Bildet er tatt i 1962. Kystmuseets Widerøesamling.

mente folk. Sent i livet fikk hun seg gåstol som hun brukte til butikken når hun skulle handle. Hun var stiv i kroppen og hadde nok mye smerter, Dorthæa.

Enkemannen Johan Knutsen Strøm ga tidlig opp gårdsdrifta i Fillan, og sommeren 1900 startet han som kjøpmann på Ansnes og flyttet dit. Der hadde han en husholderske som het Beret Johnsdatter Handegaard. Hun var født ca 1844 og var enke fra Nesset i Romsdalen, samme sted som Johans mor var fra. Beret hadde også ansvaret for lille Dorthæa inntil Johan giftet seg for tredje gang. Den utvalgte var Elen Regine Mastad (1878-1950) fra Mastad, Fjellværsøya. Vielsen foregikk i Nidarosdomen den 10. mai 1901.

Sammen fikk Elen og Johan sønnene Birger og Karl Leinhard (Kalle) på Ansnes i 1901 og 1903.

Johan Strøm solgte gården sin, Leirvågen Søndre, til Ole Olausen Mellemsæther i 1902.

Fra 1896 hadde det vært to handelshus på Ansnes, og det var hyppige utskiftninger av driverne på stedet. Johan Strøm greide heller ikke å få til den ønskede lønnsomhet for butikken, og omtrent etter nøyaktig 3 års drift måtte han gi seg. I et brev av 6. juli 1903 skriver Johan Knutsen Strøm til soren-skriveren:

«Jeg begynte i 1900 en landhandlerforretning paa Ansnes i Fillan. Grunden til underbalansen er den at omsætningen har vært lide og avancen paa varene rent ubetydelig. Inntægterne har ikke strukket til at dække mit og min families underhold og forretningsutgiftene. Jeg akter nu at søke afviklet mine gjeldsforpliktelse med en akkord med mine kreditorer. Ærbødigst J K Strøm».

Birger og Karl (Kalle) Strøm i styrhuset på «Trio» (Foto utlånt av Atle Strøm).

7 august 1903 ble boet gjennomgått på Grand Hotell i Trondheim. Den uprioriterte gjelden var da på 6570 kroner. Aktiva var 2430 kroner. Listen over personer som hadde penger til gode var lang, og konkurs ble et faktum.

I januar 1904 ble det holdt eksekusjonsforretning (utleggsforretning) på gården Mastad hvor Johan og Elen da bodde, og samme år flyttet de til «Fjellan» nede i gammel-Fillan, som Johan kjøpte av Jakob Ingebrigtsen Fillan da denne kjøpte den ene Fillan-gården og flyttet dit. Denne gården ble senere kjøpt av Johan Martin Lervåg.

Jakob Ingebrigtsen bygde huset «Fjellan» i 1900, og det inneholdt 6 rom og kjøkken samt kjeller, og det ble etter hvert bygget uthus, garasje og brygge i Kjerkvågen. Eiendommen var på 11 dekar.

Fra eiendommen gammelfillan Fillan fortsatte Johan Strøm som kjøpmann noen år. Ved folketellingen i 1910 var plassen kalt «Fillnæset» og Johan var benevnt som

skipper. Han drev fiske med jakta «Malene» og han eide også en periode skøyta MS «Dakapo». Den ble senere solgt til Johan Martin Lervåg. I årene før han døde drev Johan Strøm sild- og fiskeforretning fra brygga si nede i Kjerkvågen. Denne brygga blåste imidlertid på sjøen under et uvær en januardag i 1932 og ble liggende å flyte ca 8 meter fra land. Den ble slått til pinneved og sjøen gikk nesten helt opp til gulvet i 2. etasje. Brygga ble på den tiden brukt som lagerlokale og på ulykkesdagen inneholdt den en færing, noen tomme sildetønner samt en god del brenntorv. Brygga ble aldri gjenreist.

Johan Knutsen Strøm døde hjemme av en hjertelammelse som 53-åring i 1924, mens Elen levde til 1950.

Birger Strøm var eldst av de to brødrene i «Fjellan». Han meldte flytting til Trondheim i 1920, og var i kirkeboka da benevnt som maskinistelev. Året før ble han, som 18-åring, far for første gang, på Ansnes. Dette barnet ble imidlertid bare en måned gammel før det døde. Dødsårsaken er ikke oppgitt i kirkeboka. Iflg. folketellingen i 1920 var han aspirant ved jernbanen i Trondhjem. Det samme var han titulert som da han igjen ble far, i Trondheim i 1922. Med Målfrid Formo fikk han da datteren Lilly Elisabeth. På denne tiden leide han husvære i Rosenborg gt. 20. Året etter var Birger flyttet til Oslo hvor han begynte på sin politiutdannelse.

I 1927 viser adressebøkene for Oslo at både Birger og Kalle var utdannet til politikonstabler, og begge bodde i Trondhjemsveien 47b. Der bodde også Paula Ovidia, som Birger ble gift med samme år. Paulas foreldre var mekaniker Oline Marie og Petter Marius Olsen fra Sarpsborg. I 1910 bodde denne familien i Borggaten,

*MK «Heim» ca 1950. Til høyre står Birger Strøm, ved hans side er kona Paula og Birgers mor, Elen. I hvit skjorte bak i båten ser vi Kalle.
(Foto utlånt av Atle Strøm)*

hvor Paula ble født i 1905. Paula og Birger Strøm fikk to barn i Oslo, Bjørn i 1927 og Aage Falch i 1930.

Birger og Kalle var begge politikonstabler i Oslo til slutten av 1940-årene, for i 1950 var begge ført som forhenværende politikonstabler i adressebøkene. Birger og Paulas adresse var Bjerres gt. 29, mens Kalle bodde i Møllerveien 4. Birger hadde tatt over eiendommen i Fillan etter moren i 1949, og kort tid etter flyttet både han og Kalle tilbake til hjemstedet i Fillan hvor de etablerte installasjonsfirmaet Strøms Elektriske. Utbyggingen av det elektriske nettet på Hitra og Frøya var i en tidlig fase og brødrene forsto at det kunne være fornuftig å satse i den bransjen. Forretningen ble ledet fra kontoret i første etasje i barndomshjemmet i Fillvågen med Birger som daglig leder. Det ble ansatt fagkyndige som sto for installasjonsarbeidet, deriblant slektningen Mikal Mastad samt John Glørstad, Leif Brøttingsvåg og Martin Eriksen. Installasjonsarbeidet foregikk både i nærmiljøet og lengre unna, som på Frøya og øyene rundt. Det er grunn

til å tro at dette i begynnelsen var en lønnsom geskjeft, og firmaet leide forskjellige båter som ble brukt både til transport av arbeidsfolk og utstyr, samt til innkvartering for montørene. I starten disponerte brødrene motorkutteren «Trio» (ST-17-F) som var eid av moras bror, Mikal Mastad. «Trio» var på 40 fot, og hadde en 12 hk Elefant motor om bord, og den ble benyttet når de reiste rundt og «la inn lys».

I Skipsdirektoratets merkeregister er det i 1943 anført at «Trio» var chartret av Wehrmacht. I 1954 er denne båten borte fra merkeregistret. Etter «Trio» disponerte familien MK «Heim». Iflg. merkeregistret var også denne på 40 fot og ble bygget i 1915, og motoren var på 20 hk av merket Levahn. Det er anført at MK «Heim» var blitt oppbygd i 1938, og at også den under krigen ble brukt av tyskerne. I flg. Registrene i 1943 og 1948 er den eid av Ludvig Kristoffersen, Ansnes. I 1954 er den i eie hos N.J. Selvaag, Knarrlagsund. Den siste båten til brødrene Strøm var «Skjærgård».

Det er mulig det oppsto en uoverensstemmelse mellom de to driverne, men at også sykdom var en mulig årsak til at Strøms Elektriske i 1957 ble avviklet og at Birger og Paula flyttet tilbake til Oslo, til Bjerres gt. 29. Der døde Birger etter hjerteproblemer like før jul samme året.

Karl L. Strøm, Kalle, var gift med Ingeborg Mathisen (1898-1958). De hadde ingen barn sammen, men Ingeborg hadde barn fra et tidligere forhold. Ingeborg flyttet tilbake til Oslo tidlig på 50-tallet på grunn av dårlig helse, og da Strøms Elektriske ble avviklet reiste også Kalle sørover. Men etter at Ingeborg døde i 1958 kom Kalle nok en gang tilbake til Fillan. Han nærmet seg nå pensjonsalder, men var en periode rundt 1965 eier av Knarrlagsund slip og mek. verksted i Kvalvika på Ulvøya. Derfra drev han også en tangmelfabrikk, samt at han fikk levert skjellsand til Kvalvika som han tørket og pakket i sekker, og som ble solgt som hønsesand. I Kvalvika var Sigmund Eidsvåg en viktig samarbeidspartner med den tekniske innsikt han innehadde. I løpet av denne perioden ble Kalle kjent med enken Margot Berge (1911-1981) som han innledet et nært forhold til.

I 1967 ble fergeforbindelsen mellom Fillan og Brøttingsvågen på Fjellvørsøya etablert, og Kalle var en flittig bruker av ferga i mange år, da han reiste i sin gule

Opel Rekord mellom Oslo, Fillan og Fjellvørsøya, hvor han hadde opphold hos Margot eller hos slekta si. Kalle hadde beholdt leiligheten sin i Møllerveien 4 i Oslo, og flyttet tilbake dit for godt på sine eldre dager. Han hadde da solgt slipen i Knarrlagsundet til Torbjørn Fjeldvær. Kalle døde i Oslo i mai 1977.

Det er tidligere nevnt at Birger og Paula fikk sønnene Bjørn i (1927-1982) og Aage (1930-2001). Begge bodde i Oslo med sine familier. Bjørn var statsautorisert revisor, gift med Ingrid W. Christensen (1927-1977), de fikk sønnen Birger. Bjørn ble senere gift med Ehrengard von Groll (1937-1991) fra Tyskland. Aage Strøm var salgs-sjef/direktør for Norden i det svenske industriselskapet Atlas Copco da han gikk av med pensjon.

Begge brødrene var knyttet til eiendommen i Fillvågen, og oppholdt seg der i sommerferiene, hos sin tante Dorthea som bodde i huset. Dorthea døde i 1970, og Aage og hans kone Lillian, f. Christoffersen (f. 1932), med familie ble de flittigste brukerne av stedet. Eiendommen i «gammel-Fillan» er fremdeles i familiens eie, og brukes som fritidsbolig av Lillian og Åges to barn, Nina og Atle.

Et av barnebarna til Åge og Lillian har kjøpt hus og er bosatt med sin familie i Fillan.

Kilder:

Norges Bebyggelse, ST Nordre del

Digitalarkivet, folketellinger

Hitrabøkene I og II

Hitterslekt.no

Krister Olsen: Boka «Ansneslandet»

Erling Olaus Ulvan

Adressebøker Oslo

Reidun Eriksen

Kim Sundvor

Atle Strøm

Nina Sundvor

Fortegnelse over merkepliktige norske fiskefarkoster

Anton Ramfjord

Torbjørn Glørstad

Kirkebøker for Hitra

Avisa «Nidaros» 18/1-1932

Fra Hemnskjela til Oregon - en utvandrerhistorie

På begynnelsen av 1900-tallet utvandret et tjuetalls hemnskjelinger til den amerikanske stillehavs-kysten. Dette utgjorde en relativt stor andel av en befolkning på knapt to hundre personer. Majoriteten av utvandrerne hadde den lille byen Astoria i staten Oregon som reisemål. Sammen med folk fra Vassbygda i Agdenes, utgjorde disse en betydelig gruppe trøndere i denne byen. Vi skal se på hvorfor de reiste og hvorfor de valgte å slå seg ned i dette området. Noen valgte å bli værende livet ut mens andre reiste tilbake til Norge etter noen år. Erik Eriksen, Axel Kristian Aas og Dorthea Aas tilhørte gruppen som kom tilbake til Hemnskjela, men som vi skal se så skjedde dette på vidt forskjellige tidspunkt i livet.

Hvorfor valgte de å utvandre?

Begynnelsen av 1900-tallet var starten på den tredje store utvandringsbølgen fra Norge til Nord-Amerika. Denne bølgen varte helt fram til første verdenskrig, og hele 215.000 nordmenn utvandret i denne perioden. I Stor-Hemne (Snillfjord, Vinje, Hemne og Heim kommuner) var utvandringen spesielt stor i perioden 1901 til 1910. Da reiste i gjennomsnitt 34 personer til Amerika hvert år. Hovedårsaken til at så mange tok den alvorlige avgjørelsen om å forlate heimlandet var i de fleste tilfeller en vurdering av fremtidsutsiktene her hjemme sammenlignet med det en kunne regne med i Amerika. Den mest vanlige næringsveien i Heim kommune var fiske (ofte kombinert med jordbruk) – et tungt og krevende yrke med variabelt utkomme. Motorbåten var ennå ikke introdusert, og framdrifta skjedde med årer og segl. Ikke alle så noen framtid i dette yrket her hjemme og så etter nye muligheter.

I Amerika var det nye oppgangstider med utbygging av nye områder, som for eksempel de to nordvestligste statene Oregon og Washington på Stillehavs-kysten. Dette førte til behov for mer arbeidskraft. Selv om vi også her i landet fikk et oppsving i næringslivet etter unionsoppløsningen i 1905, anså mange at mulighetene på den andre

siden av Atlanterhavet var mye bedre. Utsiktene til en fast jobb og god inntekt var større og med det et bedre liv. Sammenlignet med noen tiår tidligere var kunnskapen om hva man kunne forvente seg i det nye heimlandet bedre, og dette gjorde at flere tok sjansen. Dampskipene, som hadde erstattet seilskipene fra 1870-tallet, førte til en raskere og ikke minst tryggere overfart over Atlanteren og jernbaneutbyggingen åpnet nye og spennende områder i vest.

Hvorfor valgte de Stillehavskysten

Fra slutten av 1870-årene hadde stadig flere etablerte innvandrere brutt opp fra Midtvesten og funnet veien til områdene langs vestkysten. Ved siden av fraktefarten av tømmer fra Oregon og Washington til byene i California, lokket også skogsdriften med arbeidsplasser i tømmerkogen og på trelastbrukene.

Men det var først når jernbanen ble ferdig utbygget til Tacoma (1883) og Seattle (1893) i staten Washington at den norske innvandringen til vestkysten av Amerika for alvor tok fart.

Vi kan anta at ryktene om alle fortrinnene dette området kunne by på også nådde Norge. Landskapet lignet mye på det norske kyst og fjordlandskapet. Dessuten fantes fjell, rike lakseelver, innsjøer, store skogområder og ikke minst et klima som lignet langt mer på det norske enn på de svært varme somrene og de bitende kalde vintrene i Midtvesten.

I områdene langs «Columbia River» (grenseelv mellom statene Oregon og Washington) fantes enorme skogsområder. Her kunne den storvokste Douglas-grana bli 3 – 4 meter i diameter ved rota. Mange av de nyankomne startet gjerne med hogstarbeid i tømmerkogen. Tømmeret ga grunnlag for etablering av trelastbruk i byer som Portland og Astoria, noe som også ga arbeidsplasser. På kysten og i Columbia River kom det fra ca. 1890 i gang et betydelig fiske etter laks (også kveite, torsk og ørret). Dette ga jobb på båtene som drev dette fisket og fra tidlig på 1900-tallet vokste det opp en betydelig hermetikkindustri basert på råstoff fra havet.

Vi tar vel ikke så mye feil om vi konkluderer med at allsidige jobbmuligheter og utsiktene til god inntekt er den viktigste grunnen til at hemnskjelingene valgte å innvandre og bosette seg på vestkysten. Mange av dem hadde erfaring med fiske og kunnskapen de trengte for arbeid på sagbruk var lett å tilegne seg. Her kunne de komme i jobb med en gang, i motsetning til hva som hadde vært vanlig i Midtvesten. Der måtte jorda dyrkes før man kunne høste, og dette krevde også investeringer selv om jord var tilnærmet gratis. Det at natur og klima lignet på det de var vant til fra Trøndelagskysten var heller ingen ulempe. Men hvorfor de valgte nettopp Astoria, er det ikke lett å finne svar på. Den avgjørende faktor kan ha vært tilbakemeldinger fra kjente som allerede var etablert der. Vi vet at mange fra Vassbygda i Agdenes hadde utvandret til Astoria fra 1890-tallet, og kontakten mellom Vassbygda og Hemnskjela var god på denne tiden da rutebåtene bandt trøndelagskysten sammen. Påvirkning fra agentene som solgte båt og togbilletter kunne også ha betydning. Det at en gruppe personer som kjente hverandre bosatte seg på samme sted er et mønster som er kjent fra Midtvesten. Et eksempel finner vi i staten Wisconsin, der 20 naboer fra Soknedal etablerte «Lille Soknedal» i de siste tiåra av 1800-tallet. Det er opplagt at det ga trygghet å ha kjente rundt seg når man skulle bli vant til en ny kultur og noen å støtte seg på hvis noe skulle gå galt.

Reisen til Amerika

I begynnelsen av 1900-tallet hadde emigrantene to forskjellige reiseruter å velge mellom når de skulle komme seg over Atlanterhavet til Nord-Amerika. Den ruten som de fleste fra Trøndelag valgte, gikk med et av det engelske rederiet Wilson Lines skip fra Trondheim til Hull i England og videre derfra med tog til Liverpool. Herfra gikk ferden med et av Cunard Lines dampskip til New York. En avtale mellom de to rederiene fungerte slik at de som kom til England med Wilson Line var forpliktet til å reise videre med Cunard Line. Dette var som regel organisert på forhånd, også med innkvartering i Liverpool i påvente av neste båtavgang derfra. Avhengig av hvor mange anløp det var underveis, tok turen over Nordsjøen tre til fire dager og den transatlantiske kryssingen tok 5 – 7

dager avhengig av hvilket skip man reiste med. Hvis været var dårlig tok det gjerne lengre tid.

Alternativt kunne man ta tog til Christiania (Oslo) og reise videre derfra med et av Scandinavian-America Lines skip til New York. Denne ruten hadde kun anløp i Kristiansand før skipene stakk til havs og det tok 10 – 11 dager før man var framme i New York.

Togreisen fra New York via Chicago til Tacoma eller Seattle på vestkysten tok 6 – 7 dager. Siste etappe gikk med tog via Portland til Astoria.

Astoria

Astoria, reisemålet for hemnskjelingene, er en relativt liten havneby i fylket Clatsop og staten Oregon på den amerikanske stillehavskysten. På begynnelsen av 1900-tallet hadde byen ca. 8.500 innbyggere. Dette økte til ca. 14.000 fram mot 1920, før det igjen gikk litt ned.

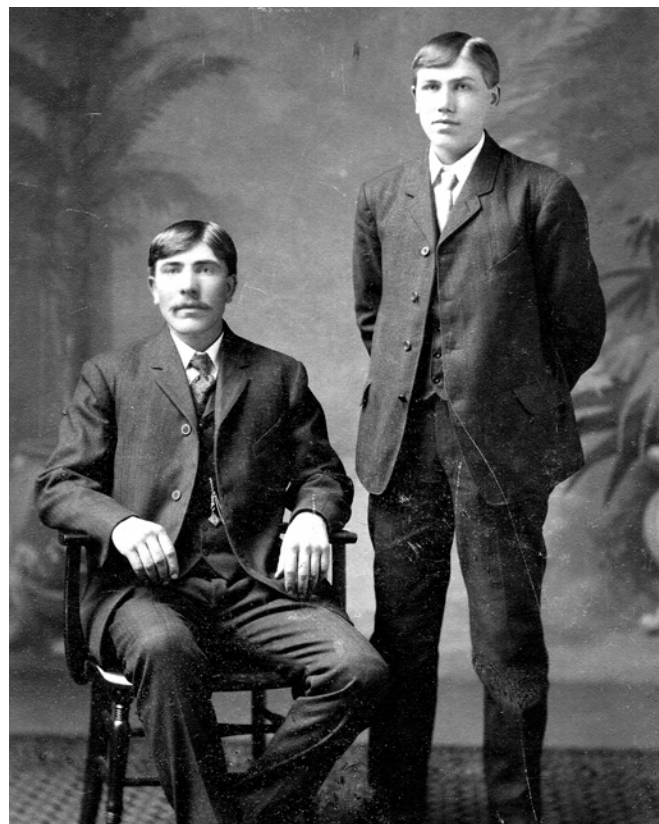
Byen ble grunnlagt i 1811 og var den første permanente amerikanske bosetningen vest for Rocky Mountains. Den ligger på sørkysten av Columbia River, der hvor elven renner ut i Stillehavet. Broen kalt «Astoria – Megler bridge» (6,5 km lang, åpnet 1966) forbinder Oregon med staten Washington på nordsiden av elva. Tidligere var det ferjeforbindelse her. Den nedre delen av elva er svært bred og har mer karakter av en fjord enn en elv. Byen er oppkalt etter John Jacob Astor, en investor og gründer fra New York City, hvis American Fur Company grunnla Fort Astoria på stedet og etablerte et monopol i pelshandelen tidlig på 1800-tallet. Astoria ble innlemmet i United States of America i 1856.

Astoria tiltrakk seg en rekke innvandrere fra slutten av 1800-tallet. Dette hadde klar sammenheng med at jernbanen ble ferdigstilt fram til Seattle og Tacoma i staten Washington. Fra disse byene er det kort vei til Astoria. Astorias økonomi var sentrert rundt fiske, fiskeforedling og trelast.

Folk fra de nordiske landene og kinesere utgjorde de største gruppene av innvandrere. De nordiske tok fortrinnsvis jobb på fiskebåtene og i trelastindustrien, mens kineserne var beskjeftiget i hermetikkindustrien (hermetisering av laks). Mange kombinerte laksefiske om sommeren med arbeid på sagbruk eller i tømmereskogen om vinteren. Arbeidsplasser fantes også i bygningsbransjen, transport / sleping av tømmer og i bryggeriindustrien.

Erik Eriksen (f. 1879 – d. 1962)

Det har ikke vært mulig å finne Erik i tilgjengelig informasjon om emigrasjon. Søk på farsnavnet Ove (Ovesen) og gårdsnavnet Nordbukt, har heller ikke gitt resultater. Det vi vet er at han reiste ut våren 1904. En notatbok

Erik Eriksen og hans bror Ove Alfred.
Bildet tilhører Lars Erik Strand Vitsø.

som Axel Aas har etterlatt kan kanskje gi svaret. I denne boken finnes en skildring av en emigrants reise. Den starter på Hemnskjela den 16. april 1904 og ender opp i New York. Det at ingen andre hemnskjelinger utvandret i april dette året er med på å styrke teorien om at det er Erik. Håndskriften synes også å være identisk med Eriks, slik den var på denne tiden.

Reisebeskrivelsen lyder slik:

«Reisen til Amerika 1904»

«Den 16. april reiste jeg fra Hevnskjel til Trondhjem. Reiste fra Trondhjem 17. april kl. ½ 8 aften. Kom til Kristiania 18. april kl. 12. Reiste fra Kristiania 19. april med «D/S United States» kl. 8 aften. Det er 1400 mennesker om bord. Skulde vært i Kristi-

Erik Eriksen. Bildet er tatt kort tid før hjemreise til Norge i 1960. Bildet tilhører Lars Erik Strand Vitsø.

ansand S. den 20. april. I aften den 20. april - enda ikke ankommet til Kristiansand. Vi har ligget rolig ett døgn på grunn av tåke. Jeg går nu til køys. Klokken er 9 aften den 21. april: Kom nettopp fra køyen Vi er enda ikke ankommet Kristiansand. Skipet går med ganske sakte fart. Tåke fremdeles. Går nå til køys. Fremdeles tåke. Skipet går med sakte fart. Den 22de om morgenen: skipet er nettopp ankommet Kristiansand. Det kom en pramm med ca. 400 personer. Skipet går herfra kl. 1 ettermiddag Den 23de: alt vel. Skipet går med full stim. 24de: stor sjø. Mange syke. Ett pikebarn kom til verden. 25de: skipet går med halv fart for sjøen for svær. 26de: alt vel. 27de: stor sjø - ikke mange ved bordet. 28de: døde en mannsperson - forresten mange syke. 29de: alt vel om aftenen».

Et par dager senere klappet skipet til kai ved Ellis Island utenfor New York, og etter å ha passert gjennom den nødvendige innreisekontrollen fortsatte Erik med tog til Chicago og videre til Seattle / Tacoma og Astoria. Her skulle han bli boende i 56 år.

I folketellingen i år 1900 står Erik oppført som smed av yrke, men det er et åpent spørsmål om han praktiserte dette yrket i særlig stor grad i Astoria. Han hadde egen båt som han drev laksefiske med og utenfor denne sesongen var han beskjeftiget på et av sagbrukene i byen. Men ett eksempel på at han ikke hadde glemst smedyrket, eller kanskje rettere sagt, sin tekniske interesse og innsikt, er hans konstruksjon av en spesialkrok for lasting av tømmer på transportskipene i havna. Det skjedde mange ulykker under lastingen, og Erik så at det var mulig å bedre sikkerheten. Han søkte det føderale patentkontoret om patent på oppfinnelsen og fikk dette innvilget i juni 1938. I det høytidelige dokumentet ser vi at Erik hadde amerikanisert navnet sitt og fått inn enn c både i for og etternavn: Erick Ericksen. Men noen produksjon ble det ikke da noen andre kom ham i forkjøpet og fikk satt i gang produksjon av en krok som hadde de samme egenskapene.

Erik forble ungkar mens han bodde i Astoria. Men alt tyder på at han hadde et rikt sosialt liv, og spesielt god kontakt hadde han med folk fra Vassbygda i Agdenes. Da Nils Norgaard fra Vassbygda som nittenåring kom til Astoria i 1929 var det Erik som tok seg av han og sørget

for at han fikk jobb og en god start på livet der borte. Erik ble en del av Norgaard-familien og hver julefeiring tilbragte ham sammen med dem.

I tiden etter andre verdenskrig planla Erik å vende hjem til Norge. Han hadde satt av penger til billetter og var klar til å reise. Men så skjedde det noe som gjorde at reisen måtte utsettes. Han ble sparket av en hest, fikk skadet en legg og endte på sykehus. Dette skjedde sannsynligvis i forbindelse med en ridetur. Pengene som skulle brukes til hjemreisen gikk i stedet til å betale sykehusoppholdet. Etter dette ble han delvis ufør, men fortsatte å arbeide som fisker. John Norgaard (sønn av Nils) fortalte at når Erik skulle ut med båten så fulgte katta hans etter ned til kaia og satt trofast og ventet til han var tilbake.

I mars 1960 var Erik endelig klar for å reise tilbake til Norge og Hemnskjela. Kona til Nils Norgaard hjalp til med pakkingen og åtti år gammel reiste han tilbake samme ruta som han kom; med jernbane og båt. Vel framme på Hemnskjela ble han møtt av sin sønn Lars. Dette var et spesielt møte: de to hadde hverken sett eller møtt hverandre før. Noe kontakt hadde det vært, men kanskje ikke så mye. Men nå sto de overfor hverandre – et meget spesielt øyeblikk.

Lars Strand var nå blitt femtifem år og altså født samme år som Erik reiste ut. Forklaringen på dette er at Eriks forlovede, Lovise Strand, var gravid da Erik forlot Hemnskjela i april 1904.

Eriks oldebarn Lars Erik Strand Vitsø var bare fire år i 1960, men han husker godt at Erik kom tilbake og at det på juleaften, etter Eriks ønske, ble servert kalkun til middag i Hemnskjelgården.

Dessverre så ble Eriks tid sammen med sin egen familie kort. I 1962 skulle han på sykehus i Trondheim for å få behandling for giktplager, men fikk lungebetennelse under oppholdet og døde der.

Dorthea Iversen
og Axel Kristian
Aas giftet seg i
Astoria i 1906.
Bildet tilhører
Geir Romund-
set.

Axel Kristian Aas (f. 1884 – d. 1950) og Dorthea Aas (f. 1881 – d. 1965)

Axel Kristian Aas var, etter hva jeg har erfart, de første som emigrerte fra Hemnskjela til Astoria.

Axel reiste fra Trondheim den 17. mars med tog til Christiania (Oslo) og videre med S/S «United States» som tilhørte rederiet Scandinavian America Line. Skipet hadde ankomst til New York den 1. april og reisen fortsatte med tog. Han var fremme i Astoria knapt en måned etter avreise fra Trondheim. I sin notatbok skrev han: *«Ankom Astoria den 11. april 1904. Tok losji hos Svendsen den 16/4. Likeså, begynte at spise hos Rit Johnsen».*

Axels kjæreste, Dorthea Iversen, reiste fra Hemnskjela i begynnelsen av juni samme år. Hun valgte samme rute som Axel og reiste ut fra Christiania den 6. juni med Scandinavian America Line. Axel hadde betalt billetter til båt og tog. Sammen med henne reiste Elen Hegstad fra Hegstad i Åstfjorden. Disse to kjente nok hverandre godt da Dorthea var oppvokst i Tannvikvågen. I emigrantprotokollen sto Slayton i Minnesota oppført som reisemål. Hit hadde folk fra Hegstad-slekt utvandret siden begynnelsen av 1880-tallet. Et postkort fra Axel til Dorthea bekrefter at hun oppholdt seg der i over ett år før hun reiste videre til Astoria. Det er ikke kjent hvilken beskjeftigelse hun hadde, men mest sannsynlig så var hun hushjelp – det mest vanlige yrket for kvinner som innvandret.

REMITTER SHOULD KEEP THIS RECEIPT.

Astoria, Oregon. 32142

The ADVICE sent to Exchange Office at

Stamp of Issuing Office. Country of Payment. Amount in U. S. Money.

ASTORIA, OREGON
APR 21 1908
M. O. B.

Norway
(Write above "Green," for "Italy," etc.)
RECEIPT
FOR
INTERNATIONAL
MONEY ORDER.
RECEIVED
37175

MANDAT DE POSTE INTERNATIONAL.
Payable at } *Hevnskjel*
Payable at }
(Country) *Norway*
For the sum of *100*
Four in somme de

Remitter should compare amount in order and receipt.

John C. Aas
No. *Hevnskjel* Town or City - Village or Village
Trondheim Street.
Department, Province, or County *Norway*
Name of Remitter *Axel Oss*
Nom de l'Expéditeur

150 (Date of issue.)
Postmaster.

DETACH HERE. THIS RECEIPT IS FOR THE REMITTER, WHO IS TO KEEP IT.

Agdenes. Forlovere var Dorthéas bror Johan Arnt Iversen fra Tannvikvågen og Beata og Olav Vestgaard fra Vassbygda. Johan Arnt hadde utvandret fra Norge året før og oppholdt seg i Seaside like sør for Astoria. Han returnerte senere til Norge og bosatte seg på Hemnskjela.

Etter at Axel den første tiden i Astoria hadde bodd på Johnsons pensjonat (boarding-house), flyttet de sammen i 1643 Franklin Avenue. Kvitteringer fra 1907 viser at de betalte \$ 15 i månedlig husleie til verten Lucas Bogdanovich. Axel hadde jobb på et sagbruk, men jeg kjenner ikke til hvor mye han tjente der. Nasjonal gjennomsnittslønn månedslønn i 1900 for en ufaglært arbeider var ca. 40 dollar, mens en fagarbeider tjente det dobbelte.

"Money order".
Med god inntekt gikk det an å tilgodese foreldrene på Hemnskjela med noen dollar. Her har Axel Aas overført \$ 100 til sin far John.

Av ukjent grunn valgte de å reise hjem fra Amerika i oktober 1909, men de hadde ikke brutt opp for godt. Ett og ett halvt år senere returnerte de til Astoria. Den 28. mars 1911 reiste de fra Trondheim med D/S Aero til Hull og videre fra Liverpool med Canadian Pacific Line til Québec. De kom til Astoria den 21. april. Axel begynte å arbeide på sagbruket Hammond Lumber den 29. august. Men nå gikk ikke ting som planlagt. Etter en arbeidsulykke måtte Axel amputere deler av høyre arm.

Dette skjedde den 3. oktober. Han skriver i sin «Pocket Book» at han lå på hospitalet i tre uker og at armen grodde igjen i julen 2011.

Et brevkort fra Axel og Dorthéa til Mrs. Dorothea Aas (Axel's mor) på Hevnskjel, datert 19. mars 1912 i Astoria, bekrefter at Axel har begynt å skrive med venstre hånd. Teksten i kortet lyder:

«Min kjære moder! Vi vil sende Eder nogle ord så dere får se at vi begge er friske. Haaper Du ogsaa nu er i god bedring? Min sak kommer op her onsdag neste uge den 27de. Jeg skal skrive til Dig først i neste måned. Vi har modtaget Valborg og Marens brev. Vi har nu flyttet! Johnsen har solgt ut Boarding-huset, saa Dorothy er ogsaa nu uden beskæftigelse! Alt vel. Din Axel & Dorothy». Adressen er nu: 1634 Grand Ave. Astoria.

Den 26. august 1906 giftet de seg i Norwegian Lutheran Synod Church. Innbydelsen lød slik:

“Mr. And Mrs. Peter Johnsen request the pleasure of your company at the marriage of Miss Dorothy Iversen to Mr. Axel Christian Oss at the Norwegian Lutheran Synod Church, Corner Twenty-ninth and Grans Avenue on Sunday, August 26th, 1906 at 3 o'clock p.m. Astoria, Oregon”.

Her ser vi at Dorthéa har amerikanisert sitt navn til Dorothy og Axels etternavn er blitt til Oss – kanskje på grunn av at den amerikanske uttalen av Aas ikke er spesielt fordelaktig for eieren av navnet. Vertskapet, Mr. And Mrs. Peter Johnsen var bekjente fra Vassbygda i

«Saken» som omtales i kortet er arbeids-rettsaken som Axel hadde reist mot sin arbeidsgiver for tap av høyre hånd.

Det tok litt lengre tid før «saken» kom for retten. Den 20. mai 1912 sto det en notis i The Oregon Daily Journal:

Oversatt til norsk:

"Saksøker for tapt hånd.

Axel K. Oss, har gjennom sine advokater, Stapelton & Sleight, anlagt en sak i morges i den føderale domstolen mot Hammond Lumber Company for \$ 15.000.- for tap av en hånd. Oss var ansatt på en setter i fabrikken til selskapet i Astoria, og mens han skulle stramme til en mutter, gled hånden hans og ble ødelagt slik at amputasjon var nødvendig. Oss er Norsk statsborger».

Hva dommen ble vites ikke, men det er grunn til å tro at beløpet ble betydelig lavere – hvis han i det hele tatt ble tilkjent noe. Det er ingen ting som tyder på at han ved returen til Norge var blitt en «rik» mann. Axel og Dorthea forlot Astoria for godt den 20. november 1912. Det er grunn til å tro at dette ikke var den opprinnelige planen, men at uhellet bidro til beslutningen om å dra hjem til Hemnskjela. Deres andre periode i Amerika hadde vart ett år og ni måneder.

Ganske umiddelbart etter hjemkomst overtok Axel, sammen med sin bror Ludvig, landhandelen og fiskehandelen på Hemnskjela etter sin far John E. Aas. Han var samfunnsengasjert, aktiv i avholdsbevegelsen og satt som ordfører i Heim Kommune fra 1929 til 1945. Han hadde tatt språkopplæringen seriøst og snakket godt engelsk. Dorthea hadde ikke lært seg engelsk like godt som Axel, men hadde fått god kunnskap om det amerikanske kjøkken. Hennes eplepai stekt i amerikansk blikkform var bare helt nydelig. Dorthea sto ved Axels side i tykt og tynt, og alt tyder på at de hadde et godt samliv selv om «Amerikadrømmen» fikk en brå slutt.

Det er tatt vare på en betydelig korrespondanse mellom Axel og Dorthea og deres familie i Norge. I denne samlingen finnes også postkort og noen brev som viser Axels

kontakt med de andre utvanderne - etter hvert som de flyttet på seg innad i staten Oregon. Det kan tyde på at det ikke var arbeid til alle med det samme de kom til Astoria. De måtte flytte dit hvor jobbene var, men mange beholdt sin postadresse til pensjonatet i Astoria. I mange av postkortene til Axel blir han bedt om å ettersende hvis det kommer post.

Ove Alfred Eriksen.
Bildet tilhører Lars Erik
Strand Vitsø

Ove Alfred Eriksen (f. 1885 – d. ukjent) var en yngre bror av Erik Eriksen. Han var tjue år gammel da han den 8. mars 1905 utvandret til Astoria. I emigrantprotokollen er han oppført som ugift og gårdsarbeider. Et postkort sendt til Axel Aas i 1909 viser at Ove Alfred hadde amerikansert navnet sitt. Nå het han Fred Ericksen. Kortet er poststemplett i Carlton, hvilket tyder på at han hadde flyttet fra Astoria. Carlton ligger like sør for

Oregons største by, Portland. Men adressen han oppgir under navnet, 427-30 st., er til pensjonatet i Astoria. Det kan være at han flytter dit det er arbeid å få, og har en avtale om å få ettersendt posten. Etter hvert ble Ove Alfred gift og bosatte seg i Portland. Han holdt kontakten med sin bror i Astoria.

Jan Didrik Aas (f. 1878 – d. etter 1920) var bror av Axel Aas. Han fulgte i brorens fotspor og den 5. april 1905 reiste han fra Trondheim med D/S Salmo til Hull og videre med Cunard Line til New York. Reisens mål var Astoria. I emigrasjonsprotokollen sto han oppført som ugift og handelsbetjent. Nytt yrke sto også oppført: Laksefisker. Siden er det svært få spor etter Jan Didrik. Et postkort til Axel viser at han i januar 1906 var i Seaside, en liten kystby sør for Astoria. I 1939 ble han etterlyst av familien gjennom Nordisk Tidende. Her blir det nevnt

Sagbruksarbeidere i Astoria 1904. Midt på bildet med bukseseler ser vi Paul Andreas Skogø. Til venstre for ham Axel Aas, og til venstre for ham Daniel Alfred Skogø. Bildet tilhører Jan Lauritzen.

at han i 1920 hadde gitt lyd fra seg fra Det Norske Sjømannshjem i Seattle. Det står videre at han ikke var sjømann men tok forefallende arbeid og at han hadde bodd i Astoria før han kom til Seattle. Det er ikke kjent hva

som videre skjedde med Jan Didrik.

Ingolf Olaf Aas. Bildet tilhører Geir Romundset.

Ingolf Olaf Aas (f. 1874 – d. ukjent) var Axel Aas's eldste bror og den som sto først i køen til å overta faren's forretning på Hemnskjela. Men i stedet for å vente på det valgte han i 1907 å emigrere til Astoria. Han var da skilt fra sin danskfødte kone Petra

Berit, som emigrerte tre måneder senere - til Iowa hvor hun hadde en søster. Deres sønn Reidar, som var åtte år, ble igjen hos besteforeldrene John og Dorothea Regina på Hemnskjela. Ingolf Olaf fant ikke umiddelbart jobb i Astoria og flyttet til Rainier i staten Washington, men senere folketellinger viser at han bosatte seg i Astoria. I 1910 sto han oppført som lagerarbeider og ugift, og senere som losse/lastearbeider uten oppgitt sivilstand. Mye tyder på at Ingolf Olaf hadde lite eller ingen kontakt med familien etter at Axel reiste fra Astoria i 1912.

Ingvald Georg Ingebrigtsen Hamnebugt (f. 1887 – d. ukjent) var bare atten år gammel da han utvandret til Amerika. Han var bror av Einar Ingebrigtsen Hamnebugt. Den 20. februar 1905 reiste han ut fra Christiana med S/S Oscar II og kom til New York den 7.mars. Herfra fortsatte reisen med tog til Seattle eller Tacoma

Arbeidslag med Adolf Ingebrigtsen sittende midt foran midt i bildet og Kristian Havn stående til høyre for ham, med hatt og begge hendene i lomma. Bildet tilhører Lars Erik Strand Vitsø.

og videre til Astoria. I emigrasjonsprotokollen var han registrert som ugift og fisker. Fra den første tiden i Amerika, kan vi hente noe informasjon fra postkort sendt til Axel Aas: Den 8. september 1908 skrev Ingvald (og Ingebrigt) at de var i Albany (en by sør for Portland), og at de skulle reise videre til Coburg neste dag. Coburg ligger 13 km nord for Eugene. Det er usikkert hvem Ingebrigt er, men mest sannsynlig er det Ingebrigt Søråas. I desember samme år mottok Ludvik Aas på Hevnskjel et postkort fra Inge Ingebregtsen. Kan dette være Ingvald som har amerikanisert navnet sitt ? I desember året etter mottok Axel Aas et brev fra Ingvald i Carlton, Oregon. Han skriver: «Det er 22 norske som er samlet her, med Peder Jansen i spissen og Arnt Norgaard (fra Vassbygda i Agdenes, red.ann.) i enden. En blanding av Hevnskjelinger, Vassbygda og Ørlendinger og to fra Kristiansund». Dette kan tyde på at det har vært mangel på arbeid i Astoria og at jobbmulighetene har vært bedre i Portland. På nettsiden «Hemneslekt» kan vi lese at Ingvald giftet seg med Alice fra California i 1931. De bosatte seg i Seattle og i 1935 søkte Ingvald om stats-

Paul Skogø (stående til høyre) sammen med Erik Eriksen t. v. og Kristian Havn (sittende t.h.). Bildet tilhører Lars Erik Strand Vitsø.

borgerskap. Han opprettholdt kontakten med sin bror Einar på Hemnskjela.

Adolf Severin Ingebrigtsen Hamnebugt (f. 1891 – d. 1975) var bror av Ingvald Georg og Einar. Han utvandret til Amerika fire år etter sin bror. I emigrasjonsprotokollen for Trondheim kan vi lese at han den 17.mars 1909 reiste fra Trondheim med S/S Salmo. Tacoma, like nord for Astoria, var oppgitt som reisemål og sivil status var ugift. Yrke: fisker. Jorunn Lien, barnebarn av Adolfs bror Einar, husker at kontakten med Adolf var god under hele hennes oppvekst på Hemnskjela. Familien mottok brev og hvert år kom det spennende julegaver fra «over there» til henne og søsknene. Adolf giftet seg med Athelia og sammen fikk de sønnen Malbourne Georg (1923 – 1995). De bosatte seg i Portland hvor Adolf jobbet innenfor bilbransjen. Rundt 1960 var de på besøk på Hemnskjela, og Jorunns foreldre opprettholdt kontakten også etter at de flyttet fra Hemnskjela til Brevik.

Daniel Alfred Skogø og Jony Davida Rebekka Stien giftet seg i Nidarosdomen i 1916. Noen år senere utvandret de til Alaska med sine tre døtre. Bildet tilhører Jan Lauritzen.

Paul Andreas Johansen Skogø (f. 1877 – d. 1920) utvandret til Astoria som en av de første fra Hemnskjela. Han var bror av sjømann og småbruker Martin Skog som var et kjent fjes på Hemnskjela på 50 og 60-tallet. Han reiste fra Trondheim til Hull med S/S Salmo den 23.mars 1904 og videre med Cunard Line fra Liverpool til New York. I emigrasjonsprotokollen er han oppført som sjømann, men på et bilde fra sagbruket hvor Axel Aas arbeidet, ser vi at Paul står ved hans side (se side 105). Kanskje var det i starten lettere å få jobb der enn på båt. Paul returnerte senere til Hemnskjela, men tidspunktet er ukjent. Han døde i 1920, bare 43 år gammel. Etterord skrevet av Elfrida Vorpbugt tyder på at Paul hadde slitt med sykdom i mange år.

Daniel Alfred Johansen Skogø (f. 1884 – d. 1951) var en yngre bror av Paul Andreas. Han utvandret første gang den 23.mars 1904, sammen med sin bror og fulgte samme reiserute til Astoria. I emigrasjonsprotokollen er han oppført som skipper av yrke. På bildet som er nevnt ovenfor står Daniel Alfred sammen med Paul Andreas

Daniel Alfred Skogøs båt, som han benyttet til fiske på kysten av Alaska. Bildet tilhører Jan Lauritzen.

Daniel Alfred Skogø ble amerikansk statsborger i 1930 - 24 år etter at han kom til landet første gang. Bildet tilhører Jan Lauritsen.

og Axel Aas, hvilket betyr at han hadde fått jobb på det samme sagbruket. Tidspunkt for når han reiste tilbake til Hemnskjela er ukjent, men det må ha vært noen år før 1916, for omtrent på dette tidspunktet sto nytt hus ferdig. Det er huset som senere ble solgt til lærer Jon Rimerreit. Samme år som huset sto ferdig giftet han seg med Jony Davida Rebekka Stien fra Hitra. Men kanskje ble det for små kår i Norge og åtte år senere utvandret Daniel Alfred for andre gang. Den 16.februar 1924 reiste han ut fra Bergen med Canada som reisemål. Dette må ha vært en snaritur for han er registrert utreist for tredje gang allerede den 7.februar 1925. Nå oppga han «farmer» som yrke og Canada som bosted, mens reisemålet innført i emigrasjonsprotokollen var U.S.A. Tre år senere fulgte Jony Davida Rebekka Skogø (f. 1888 – d. 1970) og de tre barna Anna Ovedie, Paula Andrea og Lilly Johanne etter sin mann. De bosatte seg i Kitchikan i Alaska, like ved den kanadiske grensen. Daniel Alfred skaffet seg egen fiskebåt og drev laksefiske. Senere flyttet de til Port Angeles på Olympic Peninsula vest for Seattle. Da han

døde i 1951 var han på vei med båten sin fra hjemstedet til sitt tidligere bosted Kitchikan. Han er gravlagt i Kitsap County, nabofylke til Seattle. Jony levde til 1970 og er gravlagt på samme sted.

Ingebrigt Søraas (f. 1888 – d. ukjent) var født på Hemnskjela mens familien bodde ved Hemnskjelsjøen. Hans far Lorentz Andreas Søraas eide bruket fra 1888 til 1891. Lorentz var søskenbarn av Axel Aas. I 1991 flyttet familien til Trondheim og i 1903 emigrerte Lorentz med sine to sønner, Ingebrigt og Odin, til Amerika. Reisemålet var St. Paul / Hayfield i Minnesota. Men Ingebrigt flyttet snart vestover, og fra postkortene til Axel ser vi at han i 1906 var kommet til Rainier i staten Washington. I 1909 var han i jobb på et sagbruk i Portland og hadde endret navn til Inge Simons. Han giftet seg med Lina fra Selbu og de bosatte seg i Astoria. De to hadde god kontakt med Axel og Dorthea mens disse to bodde i Astoria og kontakten ble videreført helt til 1963. Inge og

Ingebrigt og Lina Søråas. Bildet tilhører Geir Romundset.

Lina var gjester i Asbjørg og Ole Romundsets bryllup på Hemnskjela i 1948.

Knut Andersen Volden (f. 1864 – d. 1944) var fra Vennastranda i Snillfjorden. I 1891 giftet han seg med Hanna Kristine Fremstad fra Agdenes. De bodde i ei lita stue ved gammelskolen på Hemnskjela. Den hadde han bygd selv. Han reiste to ganger til Amerika. Første gang var i 1903. Reisemålet var Minneapolis i staten Minnesota. Det er ikke kjent hvor lenge han ble der, men ny utreise skjedde i 1910. Da var reisemålet Astoria. Under oppholdet i Amerika jobbet Knut som snekker og var med og satte opp flere kirkebygg. Da han kom tilbake for godt hadde han tjent opp nok penger til at han og

familien kunne kjøpe gården i Vorpbukta. På turen til Astoria var hans eldste sønn Anders (1892 - 1967) med, men da Knut returnerte til Hemnskjela ble Anders igjen. Han hadde funnet seg en kone og i 1916 giftet han seg med Marie Eugenie Hall. De bosatte seg i Seattle og fikk to døtre; Dolores og Louise. Knuts barnebarn, Knut Harald, kan fortelle at Dolores kom på besøk for å treffe sine slektninger og se stedet der hennes far vokste opp.

Kristian Edvard Jakobsen (f. 1891 – d. ukjent) eller Kristian Havn, som han ble kalt i dagligtale, bodde sammen med familien i Hamna på Hemnskjela. Han utvandret til Portland i Oregon 26.februar 1910. På dette tidspunktet var flere Hemnskjelinger i jobb der og det var derfor et naturlig valg av reisemål. Hva som skjedde videre i hans livsløp er ikke kjent.

Astoria i dag

Etter hvert som lakseressursen i Stillehavet ble mindre, ble det ikke behov for hermetikkfabrikkene og den siste stengte for godt i 1980. Trelastindustrien gikk også tilbake mot slutten av 1900-tallet og Astoria Plywood Mill, byens største arbeidsgiver, stengte i 1989.

I dag er turisme, lysteknisk produksjon og et voksende kulturliv de viktigste økonomiske aktivitetene i byen. Siden 1982 har Astoria vært anløpshavn for cruiseskip, etter at byen og havnemyndigheten brukte 10 millioner dollar i bryggeforbedringer for å imøtekomme disse større skipene.

Det finnes i dag få spor etter hemnskjelingene som utvandret til Astoria. De aller fleste som er omtalt i denne artikkelen flyttet videre til andre byer i Oregon og Washington. Ingebrigt og Lina Søråas bodde der livet ut, men deres to barn flyttet til andre byer og stiftet familie. Men det finnes fortsatt en forbindelse. Lars Erik Strand Vitsø har beholdt kontakten med sin oldefar Erik Erikssens «familie» fra Vassbygda, og får jevnlig oppdateringer fra Jon Nordgaard om hvordan det står til der borte på Stillehavskysten.

Astoria 1905

Muntlige kilder:

Artikkelen er skrevet i nær dialog med Lars Erik Strand Vitsø, Hemnskjela

Øvrige muntlige kilder:

Knut Volden, Kyrksæterøra. Jorunn Lien, Kyrksæterøra. Svein Hegg, Agdenes.

Andre kilder:

Sverre Mørkhagen: Farvel Norge – utvandringen til Amerika 1825 – 1975, sakprosa, Gyldendal 2009

Arnold Bakken: I emigrantenes fotefar, Børsa 2001

John Kristian Pettersen: Norskamerikanere i Seattle 1889 – 1930, Masteroppgave i historie, UIO 2011

Jan W. Halvorsens Elida slektsforum: www.elida.biz

Kolbjørn Aune: Hemneboka 2, Orkanger 1979 og Hemneboka 3, Orkanger 1975

<https://hemneslekt.net>

www.digitalarkivet.no – emigrantprotokoller

Øren mølle og torskemelfabrikk

På Fjellvørsøya har det en gang vært noe så eksotisk som en guanofabrikk. Hva i all verden er nå det vil mange tenke. Guano er jo fugleavføring som gjennom mange år har samlet seg opp i metertykke lag, og som bare finnes i sydlige himmelstrøk med tørt klima. Guanoen var i sin tid meget ettertraktet som gjødsel. I Norge finnes ingen naturlige guanoforekomster, men det ble en gang i tiden produsert gjødsel av fiskeavfall som fiskehoder og ryggbein. Dette ble feilaktig kalt guano eller litt mer korrekt, fiskeguano.

Øren ligger innerst i Mastadvågen på Fjellvørsøya. Det er der Kvernhuselva, elva fra Dragvatnet renner ut i sjøen. På 1980 og 90 - tallet lå det et lakseklekkeri her. Beliggenheten var valgt på grunn av nærheten til Dragvatnet. Det ble også bygd en demning for å øke vannstanden. Klekkeriet var et såkalt gjennomstrømningsanlegg, og trengte mye vann. Nå var ikke klekkeriet de første til å demme opp Dragvatnet nede ved Øren. Her var det tidligere demmet opp pga. mølledriften.

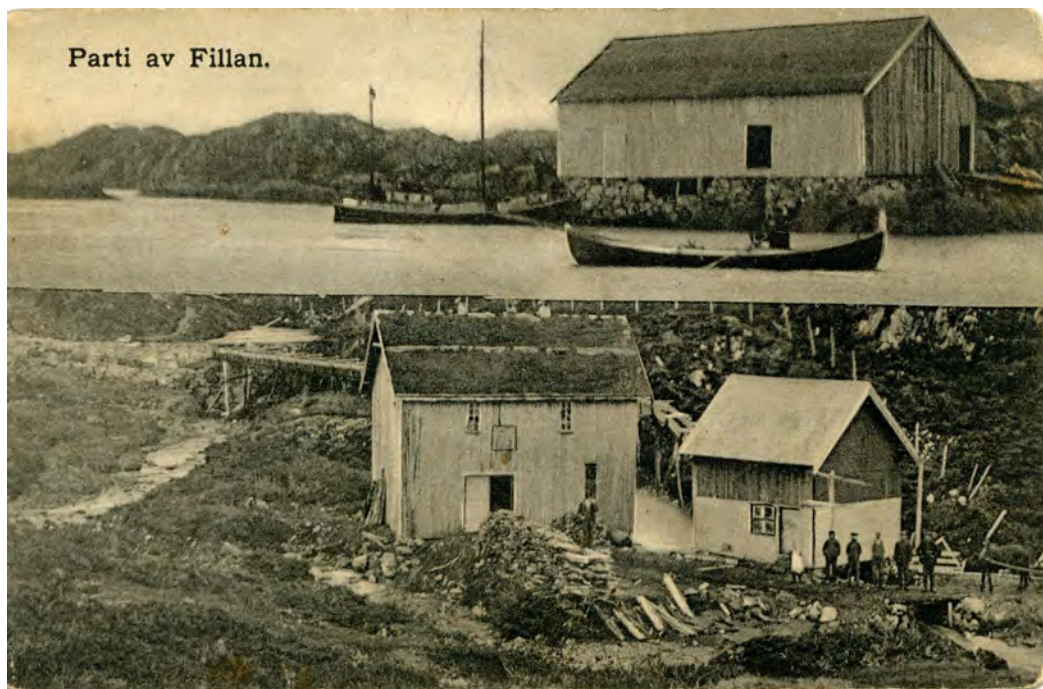
Mølla på Øren ble etablert rundt 1908 – 09 som en regulær kornmølle. Det var en tradisjonell mølle med kvernsteiner og den ble drevet av vannkraft. Navnet på stedet heter opprinnelig «Kvernhusøren» og elva heter «Kvernhuselva», så det kan godt ha vært møllebruk her i tidligere tider også.

Flyfotoet og kartutsnittet er fra samme sted. Kvernhuselva danner yttergrensen mellom Akset og Fjellvær, så terrenget på bortsiden av elva er ikke inntegnet. På kartet kan vi se to små bygninger, samt to demninger. Kartutsnittet er fra et utskiftingskart fra 1923.

Det var Andreas Akseth og svogeren Ole Brøttingsvåg som var driverne av Øren Mølle. I 1911 ble det bygd en mølle til. Dette var en mølle til maling av fiskeguano. Denne guanoen var fiskemel malt av tørkede hoder og ryggbein. Melet ble brukt til gjødsel, og det gikk for det meste til eksport. Råvarene ble kjøpt opp fra fiskerne i både Hitra og Frøya regionen, men også så langt unna som fiskeværene oppe i Vikna.

Med to møller så kom nok behovet for større vannføring. Det ble bygd en demning som økte vannstanden vel en meter. Denne demningen er opphav til en aldri så liten legende her ute. Jeg hørte historien om Andreas Akseth og Fautsæterkjerringa av min mormor. Der bekken fra Gjertrudvatnet renner ut i Dragvatnet heter det Fautsætra. Der skal det ha bodd ei «tuftkjerring» (en underjordisk) med familien sin. Når vannstanden økte, så rant snart vannet inn over dørstokken hennes. Heimen hennes var under en stor stein. Hun kom til Andreas i drømmene hans og sa klart ifra. «No kjæm vatnet over dørstokken. Riv demningen». Andreas tok ikke drømmen særlig alvorlig og lot demningen være. Neste gang han drømte om henne sa hun «No kjæm vatnet opp i vogga. Riv demningen!»! Denne

Postkort med motiv av Øren guanomølle tatt ca. 1910 – 1912. Bildet stod på trykk i Hitra – Frøya for en del år siden med opplysninger gitt av Olaus Akseth. Den øverste delen av bildet viser lagerbygningen på Akset. Båten som ligger foran het «Sleipner» og tilhørte Andreas Akseth. Den var en av de første motorbåtene på Hitra. «Sleipner» fartet rundt og kjøpte opp råstoff til guano. Den ble også brukt på vinterfiske etter skrei ved Gjeslingan i Vikna noen sesonger. Mannen i færingen er antagelig Ole Øyen, som bodde på Aksetøya og jobbet på guanofabrikken. Det nederste bildet er fra Øren. I bakgrunnen ser vi demningen og rennene. Den største bygningen er guanomølla. Den minste er kornmølla, med sove- og oppholdsrom i andre etasje. Personene på bildet kan være Johan Strømsnes, Andreas Akseth, Ole Øyen, Ole Brøttingsvåg og Thomas Kjedal. Foran vedstabelen står Iver Akseth. Alle jobbet ved mølla.

gangen ble Andreas syk og tok drømmen på alvor. Han åpnet demningen og senket vannstanden. Andreas frisknet til igjen, og begynte snart å tenke på at det hele var jo bare en drøm. Etter en stund stengte han demningen igjen og vannet steg. Denne gangen ble han alvorlig syk. Fautsæterkjerringa kom til ham i drømme igjen, og denne gangen var hun sint. Hvis demningen ikke ble revet straks, så kom han ikke til å overleve sykdommen sa hun. Dermed ble demningen revet, og Andreas ble frisk igjen. Det finnes flere varianter av denne fortellin-

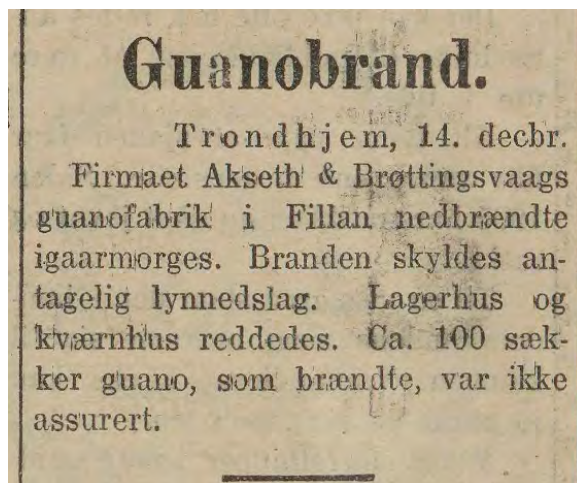
Eierne av Øren mølle. Foran fra venstre: Karen Akseth (f. Brøttingsvåg) og Andreas Akseth. Bak står brødrene til Karen. F.v. Ola og Nils Brøttingsvåg.

gen, men det var sånn jeg hørte det av min mormor, Bergot Johnsen (1905 – 1993). I en annen variant så kollapset demningen og Andreas ble nesten tatt av vannmassene. En ting som er sikkert, er at det har vært en demning der. Akkurat når den ble bygd er usikkert, men i panteboken er det en tinglyst kontrakt med eierne av Fjellværgårdene, som var grunneiere i området. Andreas sin mor var fra Fjellvær, så en av grunneierne, John Kaspersen Fjeldvær var hans onkel.

En av innføringene i panteboken lyder sånn: «Kontrakt hvormed eierne av Fjeldvær m.fl. gaarde, Abraham L. Fjeldvær m.fl. bortforpakter til eieren av «Øren guanomølle» for et tidsrom av 32 aar sine rettigheter for opdemning av Dragvandet samt rett til hel benyttelse av elven, som rinder ut ved Kvernhusøren med den dertil støtende utmark under denne gaard, rett til bebyggelse, anlegg av veie, demninger m.v på nærmere i kontrakten anførte betingelser og mot aarlig leie til denne gaards eier kr. 20,00. dat. 27/10 – 1917».

I desember 1912 var det brann i guanomølla. Mølla og 100 sekker ferdigmalt guano ble flammenes rov. Årsaken ble antatt å være et lynnedslag. Brannen var omtalt i flere aviser, til og med i Dagbladet. I andre etasje på kornmølla var det et rom med køyer, slik at arbeidere kunne overnatte. På brann-natta lå Ola Brøttingsvåg og sov der. Ifølge Louis Akseth, så hadde hans bestefar Andreas blitt forlikt med Fautsæterkjærringa på det tidspunktet, for det var mannen hennes som vekte Ola. Ola drømte at Fautsæterkallen kleip han hardt i skuldra og sa «no må du vakne Ola, no e det floa». Da han våknet kjente han at noen akkurat hadde tatt hardt i skuldra hans. Han oppdaget at det brant og kom seg ut.

Selve kornmølla med soverom og lagerbygninger slapp unna brannen, men Andreas og Ola led et betydelig tap. De hundre sekkene med guano var ikke forsikret.

Det er ikke bare i våre dager at journalistene finner opp nye ord for å bruke i overskrifter. Ordet guanobrand finner du nok ikke i noen norske ordlister. Klipp fra Dagbladet 14.12.1912.

Øren var en tungvint plass med tanke på transport, både til lands og sjøveien. Allerede i juni 1916 stod den en annonse i avisene om at mølla var til salgs. Noe salg ble det ikke, men resultatet var at Andreas og Ola inngikk kompaniskap med Bernhard Brekke fra Trondheim. Aksjeselskapet «A/S Øren mølle» ble stiftet den 14. november 1917, med forretningskontor i Trondheim. Den 25. oktober 1919 holdt de ekstraordinær generalforsamling, hvor de besluttet å øke aksjekapitalen med minimum 25 000 kroner og maksimalt 70 000 kroner. Styret bestod foruten Andreas og Ola, av advokatene Bernhard Brekke sr. og Bernhard Brekke jr. fra Trondheim. De investerte mye i de nye fabrikklokalene, og i tillegg ble det kjøpt to båter til oppkjøp av råstoff og frakt av ferdig guano. Motorbåtene kjøpte de av Ludvik Olsen fra Fillan. «Ara» var 40 fot og bygget i 1912, med 16 – 18 HK motor. Den andre båten var «Filfjord», 63 fot, bygd i 1912 og med 40/55 HK motor. For båtene ga de 33 000 kroner. Betalingen fikk han i aksjer for 25 000 kroner, og gjeldsbevis for resten. Navnet på firmaet ble etter hvert forandret til «Øren mølle og torskemelfabrikk A/S». For å skaffe råstoff til produksjonen ble det avertert i trønderske aviser som Adresseavisen og Nidaros, men også i aviser som Lofotposten og Finnmarkens tidende.

Rundt 1918 – 1919 ble hele møllebruket flyttet til Akset og bygd opp ved kaia der. Her ble hele mølla drevet av en stasjonærmotor. I motsetning til den gamle mølla, så ble guanoen her oppmalt med slagknusere. Louis Akseth fortalte at fabrikkens hadde tre etasjer. I første etasje ble fiskehodene grovmalt. Det var store hjul med skovler som gikk rundt og fraktet melet opp i neste etasje. Her ble det malt til en finere konsistens, så var det samme fremgangsmåte for å frakte guanoen opp i tredje etasje, hvor den ble finmalt. I tillegg til fabrikkens var det et lagerbygg og et større bygg for tørking av fiskehoder og ryggbein. På fabrikkens skal det ha arbeidet mellom 30 og 40 mann på det meste.

Allerede i september 1919 var den gamle mølla avertert til salgs. Noe salg ble det ikke og i 1921 fant jeg en avisannonse over frivillig auksjon på «Ørens guanomølle». Dette var den gamle mølla med kvernsteiner, drevet

Fotografiet viser fabrikkens etter at den ble flyttet til Akset. Her ser den temmelig forfallen ut, så bildet er nok tatt mange år etter at driften ble nedlagt. Fabrikkens ligger til venstre, mens lager og tørkehus ligger til høyre.

Annonse fra Lofotposten
9. september 1919.

Fordelagtig kjøp!
Guanomølle med smie og komplett maskineri for guanoknusning beliggende paa Fjeldværo ved Hitteren, ca. 20 h.k. utbygget, og med mindre utgift kan 30 h.k. utbygges, større lagerhus. Anlægget kostet opbygget 1910 ca. kr. 20,000. Kontrakt paa leie av grund og vandkraft ca. 30 aar til ca. kr. 50,00 ialt pr. aar. Prisforlangende kr. 25,000. Nærmere detaljer erholdes hos
(B) **Bernhd. Brekke, Trondhjem.**

av vasskraft, men med 20 HK stasjonærmotor i tillegg. Smie hørte også til anlegget.

I desember 1928 meldte selskapet at «A/S Ørens mølle» var oppløst og i 1929 ble det holdt tvangsauksjon over fabrikkens. Den nye eieren het J. Henriksen. Han kjøpte bedriften i 1930, men i flg. panteboken hadde han fått rettigheter allerede i 1927. Om det i det hele tatt ble startet produksjon igjen er jeg usikker på, men jeg tror ikke

det. Andreas søkte vinteren 1932, kommunen om garanti for et lån på 5000 kroner med pant i hans eiendom for å kjøpe mølla. Dette gikk kommunestyret inn for med 11 mot tre stemmer. De anså at om mølla kom i drift igjen, ville det gi kommunen noen sårt tiltrengte arbeidsplasser. Andreas Akseth kjøpte dermed mølla tilbake på en ny auksjon på nyttåret 1932 og ble eneier av fabrikken. I mai var kjøpet gått i orden og Andreas kunne begynne å klargjøre fabrikken til produksjon. På dette tidspunktet skriver avisene at mølla hadde stått ubrukt i flere år, den var nedslitt og maskinene var gamle og umoderne. Det ble derfor investert en del i reparasjoner og nytt utstyr. Flere partier med fiskehoder og ryggbein var også innkjøpt fra de forskjellige fiskeværene og hengt til tørk. De skulle etter avisenes opplysninger være tørre til produksjonen kunne starte. Andreas hadde gjort avtaler om eksport til Tyskland. Den 1. november 1932 rapporterte «Fosens blad» at mølla innstilte driften for året, da lagret av torskeshoder var nærmest oppbrukt. Mølla hadde da eksportert omtrent 1000 sekker torskemel til Tyskland. Åtte til ti mann hadde hatt arbeide ved fabrikken og lønnen var på 30 øre timen.

Klipp fra Dagsposten
14. juli 1932.

Det siste året mølla var i drift var i 1937. Adresseavisen rapporterte den 19. november at mølla hadde vært i drift sommeren og høsten. Hittil den sesongen hadde de produsert 350 sekker guano klar til utskipning. Arbeidet var

forventet å vare enda en måneds tid. Prisen på guano hadde ikke vært noe særlig i år skrev avisen. Deretter ble driften lagt ned for godt. Den hadde nok vært i drift bare i perioder de siste årene, etter som råstofftilgangen og prisene var svært ujevne.

Så sent som i 1947 står firmaet «Øren mølle og torskemelfabrick» oppført i norske firmaregistere. (det var da tidens gule sider), men da hadde mølla vært nedlagt i mange år.

Reisendebåtene på Kongensvoll

I fjor ble jeg kontaktet av Lars Erik Strand Vitsø, og han spurte om jeg kunne skrive en artikkel til årboka i Hitra historielag om reisendebåtene på Kongensvoll. Grunnen til at han spurte meg er at jeg er datter av Karsten Jørgensen som eide reisendebåten «Miss Neptun». Min far kjørte handelsreisender i 24 år, så det har vært med å prege min oppvekst fordi han var mye borte fra heimen.

Det var tre brødre fra Kongensvoll som eide og kjørte hver sin reisendebåt: Arne Jørgensen (1905-1969) hadde «Happy» og Ottar Jørgensen (1908-1996) hadde «Snorre» og Karsten Jørgensen (1917-1995) hadde «Miss Neptun». Jeg kommer til å beskrive hver enkelt båt nærmere. Fordi jeg husker og kjente til «Miss Neptun» best, har jeg mest bilder og stoff om den. Jeg kan nevne at «Miss Neptun» ble også kalt bare for «Missa».

Hva er en reisendebåt?

Handelsreisendebåtene ble også kalt agentbåter, og var et særnorsk fenomen langs kysten før det var veier og biler. De transporterte selgere, også kalt agenter, fra ulike grossister og firmaer som besøkte butikker langs norskekysten for å selge sine produkter.

Det var mange reisendebåter, og det var sterk konkurranse i markedet. Det var flere båter i nærheten av Kongensvoll som kjørte reisende. En del større bedrifter had-

«Happy» som ny i 1937.

de egne fartøy, men mange benyttet seg av private båter. De som hadde reisendebåt, skapte sin egen arbeidsplass, og det i ei tid det var vanskelig for mange å få seg arbeid. Dessuten hadde de med seg mannskap for eksempel kokk/ matros og skaffet på den måten flere arbeid.

Agentbåtene var som oftest mellom 40 og 60 fot. Jeg kan nevne at firmaet «Kløverhuset» i Bergen hadde egen båt, «Firkløveren», som var 65 fot og gikk atskillig fortere enn de mindre båtene. De aller fleste var bygd av tre, og de var innredet med salong og lugar for den reisende, bysse og mannskapslugar. Denne virksomheten opphørte på

1970-tallet da veiene ble bygd ut og selgerne foretrakk landeveien i stedet for sjøveien.

Landhandlerne hadde et assortert vareutvalg, og det var mange butikker langs kysten, og selgerne var fra ulike firma. Foruten kolonivarer handlet de som oftest med jernvarer, glass- og stentøy, papir, manufaktur, tobakk, fiskeredskap og olje.

For de som arbeidet på butikkene var det stor stas med besøk av agentene. De fikk komme nedi salongen og se på vareprøvene. Det vanket også traktement som kaffe, sigarer eller sigaretter og kanskje en dram. Noen ganger kunne det føles på at det var mange agenter som kom, og at det var tidkrevende og ta imot dem, men det var nødvendig å ha et vareutvalg som kunden ville ha. Ettersom de reiste flere ganger i året, ble butikkeierne godt kjente med agentene og mannskapet om bord i båtene.

«Happy»

I 1937 fikk brødrene Arne og Ottar Jørgensen bygd reisende båten «Happy» på Mjosundet båtbyggeri i Aure. Båten var 39 fot lang. Det ble innsatt 18 Hk Bolinder motor som gikk med 7,5 knops fart. Seinere ble det skiftet motor til 24 Hk Brunvold motor. Ifølge Arve Jørgensen (f.1943), sønnen til Arne, var «Happy» den eneste båten på det verftet som var bygd som reisende båt. Brødrene Arne og Ottar kjøpte båten sammen hvor Arne eide 75% og Ottar eide 25 % av båten. I 1952 kjøpte Ottar seg egen båt og solgte sin del av «Happy» til Arne.

På slutten av 1950-tallet ble «Happy» påkjørt av en lokalbåt i Sandnessjøen og fikk skader i baugen. Skadene ble utbedret. Båten ble samtidig forlenget til 42 fot, og baugen ble forandret. Reparasjonene ble utført av Mjosundet båtbyggeri der båten var bygd.

Arne var kvalfanger og var 17 sesonger på kvalfangst i Tromsø fra høsten til våren, ca.4 måneder, så da kjørte han ikke reisen-

der. Da var det Ottar og broren Karsten som kjørte. Dessuten hendte det at Ivar Jørgensen, sønnen til Arne, var skipper på «Happy». Etter at Arne og Karsten kjøpte seg egne båter, ble det ikke så mye reisendekjøring med «Happy» om vinteren. Da lå «Happy» ankret på Innervågen der Kongensvoll marina er i dag. Arne Jørgensen, kona til Arne, var vaktmester og passet på båten. Hun vasket, malte og pusset på båten. Arne kjørte selv i sommerhalvåret, og da var det som regel kona Arne som var med som kokk/mannskap. På enkelte turer var også sønnen Arve med.

Arne Jørgensen (1905-1969).

«Happy» etter ombyggingen i 1950-årene.

Brødrene Karsten og Ottar Jørgensen på Ørnes kai.

«Happy» i kanalen i Trondheim. Fra venstre Arne Jørgensen, Asbjørn Kjorsvik, Else Jørgensen og Arna Jørgensen (foto 1961).

Vanligvis kjørte «Happy» strekningen Kristiansund - Bodø og besøkte 400 butikker.

Det hendte at de hoppet over en del butikker på vei nordover, men kjørte innom dem på vei sørover. Det brukte å være med 1-2 agenter på hver tur. Det var mange forskjellige agenter. Arne Kvernø, Sverre Dahl og Sverre Aune var tre av dem.

«Happy» var innredet slik: Toalett på hekken, kahytte, dvs. lugar for mannskapet, rorhus, motorrom, egen nedgang til salongen, bysse og fremst i båten lugar til de reisende. Det ble mange timer i rorhuset, og en måtte følge

med både på landskapet og annen skipstrafikk. Var det dårlig vær ble det landligge og forsinkelser.

Når båten var i fart, måtte de ned i motorrommet og smøre motoren en gang i timen. Det var mye å passe på og som måtte sjekkes.

Under 2. verdenskrig ble «Happy» beslaglagt / rekvirert av tyskerne, og de brukte båten til å frakte tømmer/ trelast fra Verrabotn til Trondheim. «Happy» hadde svak motor og var dårlig egnet til dette formålet. Det gikk seint å frakte tømmeret.

Smøreapparatet fra «Happy»

«Happy» ved kai i Buvika for å hente trelast for tyskerne i 1940-årene.

I 1967 solgte Arne «Happy» til Alf Kristiansen (1913-1999) fra Garten. I 1953 ble det startet skyssbåttrafikk fra Garten til Storfosna/Kråkvåg som et kommunalt foretak. Alf Kristiansen ble ansatt som skysskar. Han hadde etter tur seks skyssbåter. Den siste var «Happy». Skyssbåtordningen opphørte i 1978, og da ble «Happy» solgt. «Happy» skiftet flere eiere, men sank til slutt utenfor Kristiansand i ca. 2008

«Miss Neptun»

Båten ble bygd av Ole Lydersen i Kilsund ved Arendal i 1907. Materialene var av eik og furu. Daværende eier var skipsreder Thor Fagerlund som bodde i London og som brukte båten som lystseiler på sitt landsted i Drøbak. Båten ble bygget etter en Collin Archer-modell, men med smalere hekk for å få ytterligere fart. Lengde 42 fot. Målene som er oppgitt for «Miss Neptun»: Lengde over havet: 12,56 m. Bredde: 4,40m. Vekt: 12,6 brutto tonn. Etter en periode som lystseiler ble båten solgt til poståpner Trygve Berg på Leksa. På slutten av 1930-tallet ble båten bygget om til handelsreisende-
båt.

Båten het opprinnelig «Sunbeam», men under krigen måtte den skifte navn fordi Berg ikke fikk lov av tyskerne til å bruke navnet «Sunbeam». Det nye navnet ble «Miss

Neptun». Trygve Berg brukte båten som reisende-
båt, men under krigen ble den brukt som skyssbåt og kjørte inspektører som kontrollerte postkontor i Trøndelag.

I 1946 solgte Trygve Berg «Miss Neptun» til Sverre Storrø (1909-1949) og Karsten Jørgensen. Sverre Storrø ble syk og døde i 1949, og hans halvpart i båten var det hans tre søsken som arvet: Odd Storrø, Gunvor Eggen og Inger Dahl.

I 1956 solgte de sin halvpart i båten til Karsten Jørgensen, slik at han ble ene-eier av «Miss Neptun». Karsten ble skipper på egen skute, men han hadde alltid med

seg en medhjelper som var kombinert kokk og matros.

Det var som regel unge gutter som fikk den jobben.

En av dem som var med som førstereisgutt var Oddvar Rønnes fra Kongensvoll. Han var nykonfirmert og 15 år da han begynte sin 2-årige tjeneste på «Miss Neptun». Han har skrevet om oppholdet på «Missa» og skildret det på en livaktig måte. Jeg har fått lov til å gjengi noe av det han har skrevet.

«Båten het «Miss Neptun» og var en Collin Archer på 42 fot som seilte med handelsreisende på strekningen Kristiansund til Bodø. Mannskap: Skipper: Karsten Jørgensen, kokk: Oddvar Rønnes. De handelsreisende var

Sverre Storrø (1909-1949).

Skipper'n - Karsten Jørgensen

Oddvar Rønnes (f.1941) kikker ut av døra i byssa.

forskjellige og fra forskjellige firmaer, vanligvis to stykker om gangen på 3 ukers turer hvor vi for det meste besøkte opp til 750 forretninger på kyststrekningen. Jeg mønstret på en morgen i august 1956 på Uthaug i Ørland kommune, og lønna var 11 kroner om dagen. Båten var klar til avgang og Karsten instruerte meg i hvordan man lager ferdige fiskekaker i brun saus med ertestuing, kokte poteter og rød sagosuppe med rosiner, på en oljefyrt bysseovn jeg aldri hadde sett hvordan fungerte. Så gikk han i styrhuset og satte kursen for Tarva, et øysamfunn ute i havet. Sånn begynte min kokkekarriere».

Oddvar Rønnes forteller videre: «Båten var på slipp i Selva for å skifte motor i 1957. Ut gikk en 20Hk Hellset, og inn kom en 25 Hk Heimdal. Hellseten var trett av dage og dessuten ville farten på båten øke fra 6 til 8 knop med den nye motoren. Den siste turen med Hellseten ble noe jeg aldri glemmer. Vi gikk fra Kongensvoll på nyåret i 1957 for å hente Heimdalsmotoren som var nyoverhelt. Det blåste kuling fra sørøst, men «Miss Neptun» var en god sjøbåt så det var ikke noe problem. Ved Agdenes

fyr fikk vi kulingen rett imot og den økte til storm. Karsten ga på det som var mulig, men Agdenes-fyret var styrbord tvers i lange tider. Men til Trondheim kom vi til slutt, etter mange timer i stampesjø inn den lange fjorden.

Tjenesten om bord i «Miss Neptun» ble ikke bare som kokk. Skipperen hadde behov for dekkmannskap og maskinist både titt og ofte, og fra tid til annen som styrmann. Derfor ble tiden sammen med Karsten lærerik og interessant».

Andre som var med «Miss Neptun» som matroser: Rolf Solberg, Erling Sundseth, Arve Jørgensen, Arne Hagen, Egil Røvik, Ole Isdal, John Ivar Halvorsen, Rolf Slette og Ivar Eriksen.

Hvordan var båten innredet?

«Miss Neptun» hadde rorhus, et lavt overbygg med vinduer ned til salongen, kiste på dekk, livbåt med livbelter, mast med bom som trolig var tenkt til å sette ut livbåt på sjøen. Under dekk var det bakerst et motorrom (inngang fra akter) og foran rorhuset et trapperom til pumpetoalett og videre inngang til salong. I salongen var det sofa på hver side og bord i midten. Bak sofaryggene var det hyller til stoff/ vareprøver for de handelsreisende. Fra salongen var det dør inn til en lugar som reisende brukte, med en køyeseng på hver side og et lite skap med vask og speil. Herfra var det dør til kombinert bysse og mannskapslugar med en oljefyrt ovn, et lite bord og benk, litt skaplass og to litt trange køyesenger som var innebygget i skutesiden på styrbord side. Fra byssa var det oppgang til dekk.

Turene varte i tre uker og kanskje lengre. Det var litt etter behov, og jeg vil tro at også været spilte en viktig rolle. Var det uvær måtte de ta hensyn til det, selv om «Miss

Karsten Jørgensen i motorrommet.

«Neptun» var en god sjøbåt og Karsten var en harding til å kjøre! Det var sagt at han kjørte selv om hurtigruta lå værfast. Likevel ble det ble noen dager med landligge. Dessuten lå de i ro i helgene, og da gjerne på større steder. Båten gikk ikke så fort, og det var mange timer å stå i rorhuset og styre. «Miss Neptun» brukte 56 timer fra Bodø til Kongensvoll.

Karsten var lommekjent langs kysten hvor han kjørte. Han kjente leia godt og visste om hvert et skjær og grunne som kunne være lett å kjøre på. Det eneste navigasjonsmidlet var kart og kompass, men som regel kjørte han uten hjelpemidler. Han ble god venn med mange av butikkeierne, og post hjemmefra kunne sendes til en av dem. Da ventet brev fra kona Berit (1917-2007) og tvillingen Magnhild og Jostein (født i 1957). Karsten sendte

brev til kona, og prospektkort til barna fra de ulike stedene som han besøkte. Det var stor stas for oss ungene å få kort fra pappa! Han ringte også hjem til oss da han kom i land og fikk låne en telefon. Det var viktig å ha kontakt med den lille familien heime i Vingvågen, hvor vi flyttet inn i nytt hus i 1962.

Vi savnet pappa når han var borte på arbeid, og jeg kan enda huske hvor glade vi ble da vi visste at pappa skulle komme heim. Vi lyttet etter den kjente motorduren til «Missa» og kikket gjennom vinduet. Når «Missa» kom inn sundet, sprang vi det forreste vi kunne ned til kaia og gjensynsgleden var stor! Når han drog ut på ny tur skreik vi og var veldig lei oss.

Det var mye vedlikehold med en reisende båt, og når Karsten hadde noen fridager heime, var det å gjøre i stand båten til ny tur. Da var det vasking om bord i båten, maling og pussing og kanskje en tur på slippen. Det var viktig at båten var i god stand både for mannskap og reisende. Det førte til trygghet og trivsel om bord.

Det var litt av en seremoni når motoren i «Miss Neptun» skulle startes. En av de som kjøpte båten i 1971, Brede Norderud, har beskrevet det på denne måten: «Oppunder taket i motorrommet var det en trykktank. Under fart, med motoren i gang, måtte vi alltid se til at tanken ble fylt av «ekssosluft», som ble presset inn i tanken og lagret i tanken under trykk. En forutsetning for start var at der var tilstrekkelig trykk på tanken. Deretter måtte toppventilen åpnes for å kunne dreie svinghjulet slik at stemplet kom i topp-posisjon, - og litt solar ble pumpet inn i sylindere, fremdeles med ventilen åpen. Ved hjelp av batteri, ble en glødespiral som stakk inn i sylindertoppen satt til å gløde. Ventilen ble så stengt straks vi så at det kom opp røyk ut av ventilen. Så kom sannhetens øyeblikk: Med et raskt grep ble trykkluft fra trykktanken kjørt inn i sylindere som nå var varmet opp. Med stor kraft ble stemplet presset så raskt ned at dette sammen med svinghjulets tyngde, gjorde at motoren startet, - evt. ved ekstra hjelp fra noen trykk med solarpumpen i strategisk øyeblikk. Dersom den ikke startet, måtte vi begynne helt forfra igjen.»

Reisende Sverre Aune kikker gjennom rorhusvinduet.

«Miss Neptun» i Vinguågen (ca 1965).

Agentene

Karsten kjørte forskjellige agenter eller handelsreisende. Jeg har navn på flere, men vet ikke hvilket firma de reiste for. Jeg kan nevne: Rolf Småvik, Gunnar Henriksen, Anton Kvernø, Erling Aas, Kåre Kristiansen og Ole Henriksen.

De som jeg husker best, var Sverre Aune (1911-1995) som var ansatt i firmaet NETO dvs. Norsk Engelsk Tobakksfabrikk. Deres mest kjente merker var sigaretten South State og rulletobakken Rullet. Aune hadde med smaksprøver både til kundene og skipperen. Sverre Aune kom fra Trondheim. Han var en pratsom kar og trivdes godt som handelsreisende.

Frank Strand var også fra Trondheim. Han reiste for firmaet Nielsen og Johnsen og solgte fiskeutstyr.

Strand var den siste reisende som var med «Miss Neptun». Den siste turen ble avsluttet i Ørnes 10/02-1970. Da det ble slutt på oppdragene som reisende båtkjører, solgte Karsten «Miss Neptun» i 1971. Studentene Brede Norderud, Lise Hundtofte, Finn Sundt og Knut Onstad kjøpte «Miss Neptun» for 18.000 kroner. De var lite sjøvante, men de hadde båten i 4 år og brukte den som fritidsbåt. De var både i Danmark og i Polen med «Miss Neptun».

De solgte båten til en mann i Ålesund. Seinere har «Miss Neptun» skiftet eiere flere ganger. Oddvar Rønnes viste stor interesse for «Miss Neptun», og da jeg snakket med han i 2006 kunne han fortelle at båten fortsatt eksisterte, men da som et restaureringsprosjekt. Den sto lagret i en hall utenfor Fredrikstad. Sommeren 2006 fikk jeg se igjen «Miss Neptun», men da var det bare skroget igjen,

«Snorre»

- et trist syn. Det var ikke mye igjen av den «hvite svane»! Den ble aldri restaurert som lystseiler, men den fungerte som sjørøverskute på en innsjø i Nesparken i Moss fra 2010 til 2015. Det er uklart om «Miss Neptun» eksisterer i dag.

«Snorre»

I 1952 kjøpte Ottar Jørgensen båten «Snorre» av Torleif Skatvold fra Bogøya. Motoren var en Wickmann 20 Hk, og båten var mellom 40 og 50 fot og holdt 6-7 knops fart. Det kan nevnes at under krigen da båten var eid av Torleif Skatvold, ble «Snorre» brukt til å forflytte folk som var på flukt fra tyskerne.

Ifølge en artikkel som sto i avisa «Hitra-Frøya» 17.10.2008, gikk båten blant annet med Einar Gerhardsen og noen av hans kolleger fra Frøya til Tromsø. Turen gikk i forbindelse med gulltransporten. Dette er også nevnt i boka «Gulltransporten» til Asbjørn Øksendal.

Ottar bygde om båten ca. 2 år etter at han kjøpte den. «Snorre» fikk ny baug og rorhuset ble bygd om. Arbeidet ble utført på Sletta båtbyggeri på Mjosundet i Aure. Båten ble malt mørkeblå, den opprinnelige fargen var gråhvit.

«Snorre» var innredet slik:

Toalett akterut, kahytte bak i båten med to køyer for mannskapet, motorrom, rorhus, salong nedi båten, bysse, lugar med to køyer til de handelsreisende.

Turene gikk som regel fra Kristiansund til Bodø, men det hendte at de gikk lengre nord også. Lengste turen gikk til Skjervøy i Troms. Odd Jørgensen f.1942, sønnen til Ottar, var med på denne turen. Det var på sommers tid og turen varte i to måneder. Det var en reisende som hette Kirkenes fra Smøla som var med. Han var agent

Skipper Ottar Jørgensen, og reisende Sverre Sommervold fra Kristiansund. Han reiste for Margarinentralen.

for firmaet Brunsviken Reperbane fra Kristiansund. De produserte og solgte tauverk, nøter og garn.

Som regel var det to reisende med. Da delte de på utgiftene. Hvert firma hadde to turer for året. De handelsreisende besøkte butikker og hadde med seg vareprøver og plakater med reklame. De tok opp bestilling, og varene ble sendt etterpå. De var ofte med en vei og gikk på land i Bodø og tok hurtigruta sørover.

Mannskapet bestod av en skipper og en kokk/matros. Det var ikke store bekvemmeligheter. Odd Jørgensen, sønn av Ottar, fortalte at det var faren som kokte maten, og så var det Odd som vaska opp koppene! Det kan nevnes at Ottar var utdannet stuert og god til å lage mat. Odd var med faren som matros i to år. Det kunne bli mange timer å stå og styre i rorhuset og matrosen avløste skipperen. Motoren måtte sjekkes og smøres underveis. Det var smøreapparat, og propellen måtte justeres. Ottar kjente kysten godt, og det eneste navigasjonsmidlet var kompass.

Det var reisende fra forskjellige firma. Odd nevnte bl.a. Lilleborg vaskeartikler, Margarinentralen, Nilsen og Johnsen fiskeutstyr, Brunsviken Reperbane nøter og tau, Hansens glassmagasin, Holm og co kolonivarer og Esso. Matroser som var med om bord i «Snorre»: Odd Jørgensen, Anton Elven, Asbjørn Elven, Magne Seternes og Ivar Danielsen.

Da båten kom heim fra tur var det å klargjøre den for ny tur. Da var det vasking av sengetøy, maling og pussing av båten, og rengjøring av salong og lugarer og andre rom.

Kjøring av handelsreisende tok slutt, og i 1970 solgte Ottar «Snorre» til noen ungdommer som skulle kjøre båten til Oslo. De hadde lite erfaring med båter. Ottar var med dem til Måløy. Underveis gav Ottar dem opplæring om kjøring, navigering og kunnskap om motoren. Så fortsatte de turen sørover alene. Da de kom til Kristiansand, løp motoren løpsk og havnet gjennom båten. «Snorre» havarerte utenfor Kristiansand.

Når de tre båtene var heime og ikke i oppdrag, ble de ofte brukt som skyssbåter. Spesielt ved bryllup, barne-dåp, konfirmasjon og begravelse til Agdenes kirke hvor vi soknet til fram til 1964. Båtene ble også brukt til syke-transport for å frakte pasienter til Værnes eller Storodan hvor det var vei og biltransport videre til sykehuset på Orkanger eller i Trondheim. Dette var aktuelt før vi fikk veiforbindelse. Men i 1970 var Slørdalsveien, eller Rv 714 ferdig utbygd til Orkanger og behovet for skyss sjøveien ble sjeldnere.

Behovet for reisende båter dabbet av i takt med utbyggingen av veinettet og bedre ferjesamband. Det var en naturlig del av utviklingen i samfunnet. Det ble raskere for agentene å komme fram med bil og mer komfortabelt å ta inn på hotell og pensjonat, i forhold til de trange og mer primitive båtene.

Reisendebåter i området

m/k Snorre

eier: Ottar Jørgensen, Kongensvoll

m/k Happy

eier: Arne Jørgensen, Kongensvoll

m/k Miss Neptun

eier: Karsten Jørgensen, Vingvågen

m/k Grytaffjord

eier: Paul Bjørgan, Leksa

m/k Taifun

eier: Trygve Berg, Leksa

m/k Ringholm

eier Henry Heggvik, Hestvika

m/k Norsol

eier: Bjørkøy, Hemne

m/k Neptun

eier: Amundsen, Bjugn

m/k Stabil

eier: Jørund Sundli, Bjugn

m/k Merkator

eier: Ukjent, Ålesund

m/k Regna

eier J.S. Lien, Bergen

m/k Auno

eier: Harald Apold, Leksa

m/k Lyn

eier: Andreas Vedøy, Leksa

m/k Safir

eier: Paul og Fridtjof Bjørgan, Leksa

m/k Møst

eier: Ukjent, Kristiansund

m/k Freikoll

eier: Ukjent, Kristiansund

m/k Peer Gynt

eier: Ukjent, Kristiansund

m/k Hardanger

eier: Ukjent, Nordheimsund

Kilder:

Odd Martin Jørgensen, Solveig Rosten, Arve Jørgensen, Oddvar Rønnes, Brede Norderud, Magnhild Jacobsen, Jostein Jørgensen.

Som noen av våre lesere kanskje vil huske hadde vår gode venn og lokalhistoriker, Asbjørn Strand, mange bidrag i lokalavisas tidligste år. En liten serie kalte han «Min barndoms grend», varme og fine skildringer fra heimplassen Børøundet.

For at minnene og skildringene ikke skal gå helt i glemmebo-ka, har vi lett i gamle aviser og funnet fram historier vi gjerne vil dele.

Asbjørn var født i 1919 og døde i 1997. I løpet av livet opplevde han mye på godt og ondt. Han ble tidlig morløs og vokste opp hos sin farmor Karen. Tidlig reiste han ut på sjøen, og det kom mange reisebrev fra lange reiser i «den fjerne østen» og Amerika. Han viste tidlig at han hadde talent som skribent, og skildringene som kom på trykk i Arbeider-Avisa først og senere i Hitra-Nytt, ble tatt vel imot og fikk stor leserskare. Han var lokalhistorikeren som skrev om lokale krigsseilere. I serien

«Våre krigsseilere» innhentet han informasjonen og opplysninger og skrev om over ett hundre øyværingene som opplevde krigsårene i tjeneste på sjøen.

Her bringer vi de to første historiene fra serien «Min barndoms grend», slik Asbjørn beskrev grenda si i lokalavisa i 1984. (Red)

1
Børøundgrenda ligger som en liten dal omgitt av Storsteinsheia på søndre side og Storheia på nordre. Noe innestengt kanskje, men åpen mot Børøya i øst og mot sundet som ga grenda navn. Bebodd i hundrer av år av slekter som kom og gikk. Her opplevde en stor flokk sine barneår i 1920-åra. For oss var jo stedet «midt i verden», - ja, «verdens navle» så å si.

Sentret var fjæra med naust og båter. På havna hadde fartøyene sine faste fortøyninger når de var heime, enten det var «Tranen», «Sylvia», «Veø», «Barlifjell», eller seilfartøyene «Skreien», «Fiskeren», «Duen» eller «Kvikka». I stoa ble færingar dratt opp eller ned, og i og utafor de tre naustene ble dagens fangst sløyd og prekverert før den ble levert på «Berget» hos firma Lars Strand, eller til kjøpmann Nils Strøm på «Børsen». Begge drev stort med silde- og fiskeoppkjøp. De kjøpte også av fiskere litt lenger borte fra som «innpå øyan» (Stora og Vedøya), Utset, Bjørnavåggrenda og uti Ulværet. Især hadde «øyværingan» uerfiske som sin spesialitet. De hadde sine hemmelige uersmea og vokter disse og rodde gjerne bort fra mea om fremmede fiskere prøvde å finne mea'n

Ellers var seifisket ved Slisskjærene om sommeren en fast regel der guttongene var andøvere i en alder hvor fingrene knapt nådde rundt årelomme og føttene var så korte at vi måtte «ta spenntak» mot auskaret. Når fisken bet dårlig, eller det var midt på natta, rodde vi i land på Slisskjærene og samlet oss i en av de 3-4 fjølbueene der. De ga litt ly. Der ble også nista fortært, som regel brødsiver med sirup eller sukker på. Ost var luksus, og pølse og kjøttoppskjær rene stormannsgalskapen for en vanlig småbruker- og fiskerfamilie i mellomkrigstida.

På sensommeren og høstparten tok sildefisket til, og to mann på hver færing rodde ut og lå «på drevet» med sildegarna. I «fotstoa» sto en stake hvor ei parafinlykt lyste som en advar-

sel til dampskipene om å holde seg unna. Lyktene lyste som små stjerner bortover sjøen mellom Børøya og Slisskjærene, på Sæterfjorden og Bjørnavågen. Var det stille vær lød sang og latter fra færingene, eller de ropte til hverandre om «sildti'n». Med garnene inne og fangsten berget om bord, stevnet en liten flåte inn mot Børøsun- det hvor de to kjøpmennene hadde gjort salt og tønner klare til sildverkerkjerringene som også håpet på store fangster og dermed ekstra fortjeneste. Og den, - ja, den kom vel med – da som nå!
(oktober 1984)

Illustrasjoner: Arnfinn Aune

Natten hadde vært gavmild mot fiskerne som kom inn til Børøundet med bra fangst til Lars Strand og Nils Strøm som hver fikk «rommelige kvoter». På bryggene ble det yrende liv av arbeidsfolk som balet på harde livet med sild og tønner. Hele nabolaget var blitt alarmert og bud sendt til hver heim. Kar og kvinnfolk hastet til – på klaprende tresko, - med samme tanke og mål: sild og fortjeneste!

Sildeverking var kvinnfolkas spesialitet, og i tønne etter tønne ble «flo etter flo» lagt ned i rekordfart. Disse arbeidslivets trauste helter fortjener å nevnes som representanter for sin tidsepoke og sin innsats, enten det var Marn-anna Osen, Netta Suluhaugen, Johanna Klunger-vika, Alette fra Grindviksand, Netta Myra, Ida Kasperaune, Borghild Langaune, eller de mange andre hvis navn er bleknet i minnenes verden. Men karfolka tok også sine tak når fulle tønner skulle rulles og løftes, først Sigurd S. Lund, senere Fridtjof Hjertaas som bryggemenn og arbeidsledere hos Nils Strøm. Ole Paulsen fra Kvenvær, Olaf Skagen og dansken Jørgen Madsen skiftet på jobben hos Lars Strand.

Stedets storhetstid kan i ettertid sies å ha vært de første 35 åra etter 1900-årsskiftet. Særlig når det gjelder for-edling og distribusjon av sild. Men samtidig med dette ble småbrukene drevet på tradisjonelt vis. De fleste hadde en jordfleck som kunne fø fra 1-3 kyr og noen sauer. Fiskeavfall og sautang var verdifullt tilleggssfor og ble lagt øverst i «løyvbøtta» og helt over med varmt vann.

Sammen med oppsop av grasfrø fra låvegolv, agner etter treskinga og hakket høy og halmblending, ble det som en grøt som kyrne var helt ville etter.

Smøret som ble kjernet av melka etter en slik føring blir, ja, - delikat og gult. Og solgt ble det, sammen med eggene fra de 10-20 hønene, for å skaffe kontanter som måtte til for å kjøpe det aller nødvendigste som kaffe, sirup og parafin til lampen. Førti øre for et kilo egg, og 7 øre for en liter melk var gjengs betaling til produsenten.

Men det kom trangere tider og nødsår. Det ble igangsatt nødsarbeider, gjerne arbeid på lokale veier. Her kunne voksne forsørgere bli tildelt fra 15-30 dagers arbeid. Lønna, ja, den var 1,50 kroner pr. dag, på egen kost, som det het. Det var også «ungdomsarbeid» til samme betaling og med 15 dagers arbeid på hver. Dette var i 1935 og vi var vordende «slusk» med planering og oppsetting av gjerde rundt ungdomshuset Solhaug i Hestvika. Vi fraktet sand fra Utsetøya og støpte mur og trapper. Etter endt arbeid fikk vi utbetalt hele 22,50 kroner. Men nå tror jeg sikkert at de for lengst er brukt opp av alle som tjente og fortjente pengene!

(oktober 1984)

Kilder:

Illustrasjoner: Arnfinn Aune

Hitra-Nytt, lokalavisa okt. 1984

SVEND SIVERTSEN

Tidslinja vår

Hitras historie år for år

DENNE GANGEN: 1970-1989

Ofte tenker vi: Når skjedde det og det? Når fikk vi svømmehall på Hitra? Når åpna Hitratorget? Når var den forferdelige storbrannen i Barmfjorden? Når kom Hitra-Frøya ut med første utgave?

Håper denne tidslinja kan hjelpe oss å huske. Vi tar år for år og legger inn hendelser og begivenheter som kan være verdt å minnes, og som har skapt overskrifter og diskusjoner. Denne tidslinja har vi tenkt å føre så langt tilbake i tid som mulig.

Bilder fra lokalavis Hitra-Frøya er gjengitt med tillatelse fra avisas redaktør til bruk i Skarvsetta. Kilder er aviser og tidskrifter, en samling avisutklipp av Idar Aune samt muntlige overleveringer. Dersom det er hendelser du synes mangler, er det fint om du melder fra om det til Kystmuseet eller Hitra historielag.

Stor minnebauta over omkomne på havet ble reist ved Fillan kirke i 1979. Biskop Tord Godal avduket minnebautaen.

1970

[Havlaks etableres, \(Grøntvedt\), oppdrett av laks i merder i sjøen.](#)

Kommunen kjøper Kalvøya, bygger bru og vei og etablerer det første industriområde i kommunen.

Nyveien Sunde – Orkanger åpnes, og nytt fergeleie på Sunde blir knutepunkt.

Strand skolekorps starter med Arild Vaagen som dirigent og Emil Børø styreleder.

I juni blir ferga «Hemne» satt i trafikk på Sunde – Hemnskjel – Storodan.

Hitra NKS helsehus utvider med enerom og nye fellesrom. Turløpet Øradilten arrangeres for første gang. Sør-Hitra IL er arrangør.

Vei-bruforbindelse til Helgebostad diskuteres.

1971

Det lanseres planer for bru over Trondheimsleia. Eventuelle oljeforøkster på kysten skal sjekkes.

Kvernhusvik Skipsverft AS med utvidelser i Kvernhusvika.

Kommunestyret ønsker strengere kontroll med hyttebygginga.

40 oppsittere på Herøya opplever en vanskelig rute/skyssituasjon.

[Fergeforbindelsen Sandstad – Sunde, blir offisielt åpnet.](#)

Kommunen innfører 5-dagers skoleuke fra skoleåret 1971/72.

Brann ved fiskematprodusenten Hitramat på Ansnes. Nybygg ferdig til jul.

Kommunen søker staten om hjelp til å kjøpe Aunøya. Planer for dykkersenter lanseres.

Lakseeventyr hos brødrene Ove og Sivert Grøntvedt på Glørstad. De kjøper settefiskanlegget i Kaldkløvan av Arne Ratchje.

3 km ny vei ferdig fra Børøysundet til Nordvika.

Kvinneforening vil bygge fem trygdeboliger på Sandstad.

11-åring fra Fjellværsøya druknet i båulykke.

1972

1973

Storbrann i Barmfjorden. Store lyngområder brenner ned og ti bygninger ødelegges av brannen. 6000 mål avsvidd. Åtte personer husløse.

Ole Andresen, Hestvika, bygger Hitras første storefjøs til en pris av ¼ mill.kr.

[Hitras første olympier, Knut Tore Børø, løper 10.000 m i sommer-OL. Han deltar også på samme distanse ved sommer-OL i 1976.](#)

Hitra Folkebibliotek opprettes med hovedbibliotek i Fillan. De første bibliotekarene ansettes.

Fyrvesenet legger fram planer for å rive fyret på Børøyholmen. Stor skuffelse blant folk i Hestvika.

Skolesentraliseringa krever sitt: Flere skoleelever må transporteres 8-9 mil med buss hver dag.

Hitra kommune opplever stadig større etterspørsel etter hyttetomer.

Laksen har blitt husdyr. Oppdrett gir nye og store muligheter.

Hitra kommune tilbyr 2000 kr til alle husbyggere. Mange utflytta vil tilbake.

Enorme storm- og vannskader på skolen i Fillan. Orkanbyger på nyttårsnatta.

[Rutebåten «Fru Inger» blir tatt ut av ruta mellom øyene og Trondheim.](#)

Hitra får hurtigbåtforbindelse, «Kongsbussen» kommer i drift i april. Måneden etter kommer «Hertugbussen» og året deretter «Olavsbus-sen».

Det etableres tilbud med egen handelsskoleklasse. Holder til i her-redshuset.

Skolen på Gammelsætra renoveres og bygges ut med bl.a. ny gym.sal.

Sør-Trøndelag fylke ønsker å kjøpe husa på Aunøya, pluss noen dekar jord omkring til leirskolebruk.

Det legges planer for å flytte Sandstad fergeleie til Jøsnøya. Kommu-nen får 80 mål gratis til formålet, øst på Jøsnøya.

1974

Planer for Øytun, hjem for psykisk utviklingshemmede, legges fram.

Sjøfolk på Hitra utgjør den største skattegruppen i kommunen.

Hitra får egen lokalavis, Hitra-Nytt, utkommer med første utgave 9. mars. Ordfører Arne Nilsen skriver og ønsker lokalavisa velkommen.

Hitra Meieri AL informerer om at det er 215 aktive melkeleverandører.

Stort kretsstevne for NKS i Fillan. Damer fra hele fylket deltar.

Bachke-rederiet bygger stort tankanlegg i Hestvika for skipstrafikken i leia.

Hitras siste skomaker, Arne Lian, slutter.

Aksjon for å beholde Hestvika som båt-ekspedisjon. Underskriftaksjon.

Bispehaugen skolekorps har konsert på Hitra.

Kvenvær skolekorps starter opp.

Arne Fauske ansettes som ny sogneprest på Hitra.

1975

Kraftig uvær for hurtigbåten. Fikk slått inn glassrute, måtte gjøre vendereis.

Svømmehallen i Fillan tas i bruk i februar. Svømmekurs for alle skolene.

Skattestreik og Hitraaksjonen, bondeopprør mot strukturendringer i landbruket. Sentrale personer er Hergunn og Sverre Hansen, Leif Eriksen og Arnfinn Aune.

Hitra får sin første kvinnelige prest, Sonja Fauske. Ordineres i febr. av biskopen.

Landbruksminister Thorstein Treholt besøker Hitra i etterkant av Hitraaksjonen.

Stort kretsturnstevne samlet 1450 unge turnere fra hele fylket.

21 år gamle Halvard Mittet fra Forsnes døde i tragisk drukningsulykke i Liavatnet.

Asbjørn Strand lanserer ideen om bruforbindelse til Fjellværøya i lokalavisa.

Kvenvær tar i bruk ny avdeling av eldresenteret. Har nå totalt 22 plasser for beboere. Sju plasser i det nye annekset.

Beboerne i Grønnbakken boligfelt på Sandstad stiller krav om søppelplass.

Foreldre forlanger skolerute til Jektvika, Ansnes, og truer med skolestreik.

Veilys på Sandstad. Grønnbakken veilysforening med det første veilysanlegg på Hitra.

Folkebiblioteket på Melandsjø flytter inn i nye lokaler.

Gullsmed Dahlsveen etablerer utsalg i Fillan.

Isak Hegerberg (H) avløser Arne Nilsen (Sp) som ordfører i Hitra kommune

1976

Hitra kommune innfører hjemmesykepleie.

Ivar Kværnø, stifter Hitra vektløfterklubb som etter hvert gjør seg sterkt bemerket på nasjonalt plan. Flere norgesmestre og nordiske mestre.

Øytun, hjem for psykisk utviklingshemmede blir tatt i bruk.

Hammer & Co etablerte musikkforretning på Sandstad.

Brumøte på Fjellværsøya, etter bru-ideen som Asbjørn Strand presenterte i Hitra-Nytt.

Fem nye aldersboliger tas i bruk på Sandstad. Sandstad menighets aldersheimforening står bak.

Sør-Trøndelag fylkeskommune overtar ansvaret for driften av Hitra helsehus.

Hitra får sin første brannbil. Kostet 200.000 kroner.

Planer for stort skytefelt for jagerfly inne på Hitra presenteres. Skaper protester.

1977

Hitrabakst AS etableres og flytter inn i nytt bakeribygget i Fillan. Bakerne Arnold Hjertås i Hestvika og Kjell Faxvaag, Kvenvær slår seg sammen.

Hitra Sparebank åpner kontorer i Hitrabakstbygget.

Hitra videregående skole etableres. Handelsskoleklassen videreføres, i tillegg grunnkurs i allmenne fag. Leier lokaler hos Hitrabakst. Åge Strøm blir skolens første leder.

Butikken på Forsnes legges ned.

Anders Hoff tar sitt første NM-gull, vinner sleggekast med 63,14 m.

Fylkesordfører Ivar Ytreland ber vegsjefen utrede mulighetene for fastlandsforbindelse i øyregionen.

«Hitraferja» blir omdøpt til «Kong Øistein» og satt inn i sambandet Brekstad-Valset.

Atlantic Salmon i Ulvan, med reker og laks, skaper mange nye arbeidsplasser.

1978

1979

Bankbygget til Bøndernes Bank reises i Fillan. Innflytting i februar 1979.

Kommunen bygger vei fram til granittbruddet på Hernes. Brødr Grøtjord ønsker drift.

Tonningen Rundt blir nytt turløptilbud i regi Vest-Hitra IL.

Hitra leirskole kommer i gang på Skårøya.

Kommunen klargjør tomt til vernet bedrift på Kjerringvåg.

Første industribygg reises på Kalvøya, Sandstad: Odd Wassether Mek.verksted.

Hamarvik S-lag avd.3, konfeksjon, åpner i eget bygg på Fillan sentrumsområde.

Sentralidrettsanlegget i Fillan blir åpnet.

Ekspropriasjon av grunn for å etablere Aurdalen søppelplass. Skaper strid.

Krav om at Nordvikveien fullføres, det mangler 1400 meter.

Havlaks bygger nytt settefiskanlegg i Kaldklovan.

[Margrethes Minde blir friluftsområde.](#)

Hitra Kro & Motell til 6 mill.kr bygges ved Dolmsundet.

Kraftig uvær og mye snø årsak til at Hitra er uten strøm og grender isolerte.

Hitra Sport & Fritid v/Leif Kristoffersen åpner på sentrumsområdet i Fillan.

Hitras første barnehage etableres på Melandsjø etter mange års innsats fra Hitra NKS.

Hitra med i kampen for å få ilandføring av gass til Saga, Innhitra. Lokalbefolkningen sier nei og flagger på halv stang.

Åge Eide starter elektrobutikk i Gammel-Fillan.

[Minnebauta over omkomne på havet reist ved Fillan kirke. Avduket av biskop Tord Godal.](#)

Gruppa «Ulvans» lager LP-plate, den første utgivelsen på Hitra.

1980

Utbygging til 38 sykehjemsplasser med Hitra helsehus, pluss fødestue.

Lege-, helse og sosialsenter etableres i andre etasje i Fokusbygget. Bøndernes Bank har endret navn.

Hi-Fra AS, verna bedrift for øyregionen, etableres på Kjerringvåg.

Hestnes Handel v/Terje Hestnes bygger ny butikk.

Hitra leirskole på Skårøya blir etablert og endelig godkjent.

Fosen Trafikklag åpner lokalkontor i Fillan. Leier hos Hitra Bo-Tilbud AS.

Adam & Eva, butikk med moteklær åpner i Fillan.

Hitra får heltids organist for første gang: Astrid Stokkan.

Hitra kommune får kultursekretær på heltid. Gunnar Trønnes blir tilsatt.

Den første elgen blir skutt på Hitra.

Rv 714 fra Sunde til Gangåsvatnet får asfalt.

Dagfinn Herskedal overtar som lensmann på Hitra.

1981

Hans Fr. Strøm mottar Kongens Gull for sitt pionerarbeid med å gå i bresjen for å få el.kraft framført til Hitra og Frøya. Medaljen ble utdelt av fylkesmann Einar Moxnes.

Nybygg for Hitra videregående skole tas i bruk. Folkebiblioteket og museet flytter inn.

Amper debatt i Tranvikan om å bygge søppelplass i Aurdalen.

Ann Kristin Kjerringvåg blir Hitras første kvinnelige fotballdommer.

Hitra kommune, den nest største sjømannskommunen i Trøndelag.

Stortingsmann Rolf Fjeldvær vender heim etter 16 år på Stortinget. Blir skolesjef i Hitra kommune.

Ansnes Trelastforretning AS går i gang med produksjon av Hitra-hytter.

Stort korpsstevne i Fillan, samlet 1200 musikere.

Ny plateutgivelse, danseorkesteret Ulvans kommer med LP nr 2.

Kommunal vaktsentral opprettes etter automatiseringen av telefonen.

Nybygget ved Hitra NKS helsehus blir offisielt innviet i november.

Hitras siste snurper, Sjøvarden, kondemneres og senkes i havet.

1982

Bergljot Stokkan (Sp) velges til ordfører i Hitra. Den første kvinnelige ordfører.

Nybygget til Hitra videregående skole blir offisielt innviet 13. september

Folkemøte på Akset, stor lokal skepsis til planene om gassterminal på Akset.

Bispevisitas, biskop Kristen Kyrre Bremer besøker Hitra.

Havmyran naturreservat opprettes. Blir senere Ramsar-område.

Ungdomslaget i Fillan bygger nytt ungdomshus på dugnad.

Den siste butikken i Bispøyan, Isak Hegerberg, legges ned. Åpner ny på Stein, Helsøysundet.

Hitra får egen næringsforening. Torfinn Stub blir første leder.

Kjell Fjeldvær starter butikk, bilrekvisita og videoutleie i Fillan.

Kontorplan v/Magnar Karlsen etableres på Melandsjø.

Vikalokka idrettsanlegg i Kvenvær blir åpnet og tatt i bruk.

Postkontoret i Barmfjorden, 7255, legges ned.

1983

Stor kulturkveld. Hitras første kulturpris (for 1982) til lokalhistoriker Sverre Utseth.

Hi-Fra AS beslutter at de skal produsere oppblåsbare bøyer på Kjer-ringvåg.

Bru til Helgebostad kommer raskt på plass. Kommunen kjøper ei gammel kullkran i Trondheim. Ordfører Helge Jegtvik fikk æren av å klippe snora.

Jøsnøya blir landfast. Vei og fylling. Nytt fergeleie forberedes.

Hitra Veikro åpner ved Dolmsundet.

Tre brødre Selvåg starter båtbyggeri på Fjellværsøya.

Terje Fjeldvær åpner egen møbelforretning i eget bygg i Fillan sen-trum.

Hitras første kjøpesenter åpnes, Hitratorget, åpner i november.

Sneppen Treindustri AS, v/Kolbjørn Olsen, etableres på Ansnes.

Per Ervik starter Hitra Snacks AS i Hestvika og tilbyr «havets kylling».

Kronprins Harald besøker Hitra og Havlaks.

1984

Lensmannsetaten inn i nye lokaler i Fjeldværbygget, Fillan.

«Kong Øystein» tidligere «Hitraferja» kantrer i fergeleiet på Kjerringvåg, midlertidig samband blir Fillan – Flatval med «Frøyaferja».

[Sandstad fergeleie flyttes til Jøsnøya, og åpnes 30. mai.](#)

Ansnes samvirkelag går inn i Hamarvik S-lag.

Arild Audestad etablerer egen glassmesterbutikk på Ulvøya.

Gjestehuset Hjorten åpner i Fillan. Kåre og Ansgar Sæther er initiativtakere.

Den store trekirka, Sletta kirke, brenner ned til grunnen en junidag.

Fillfjorden samvirkelag reiser nytt forretningsbygg på Fillan sentrumsområde.

Ny vaktsentral i regi Hi-Fra AS etableres på Kjerringvåg.

Stor speiderleir arrangeres ved Balsnesaunet. 500 ungdommer.

Bygdebåtruta i Kvenvær med fraktebåten «Ansnes» blir nedlagt.

1985

Selskapet AS Fjellværøybrua dannes. Fjellværøybrua får første prioritet av de tre store prosjektene i Hitra Frøya Fastlandssamband.

Hitra bygdesamling blir regionmuseum.

Statsminister Kåre Willoch gjester Hitra, besøker Kvernhusvik Skipsverft.

Televerket tar i bruk ny montørstasjon like ved sentralidrettsanlegget.

Hitra Interiør AS, Otto Stub, åpner ny butikk i Fillan.

Myhrens elektroverksted v/Sverre Myhren innvier sitt nybygg.

Dolmøybrua blir lysregulert.

Sandstad IL arrangerer 50 års jubileumsfest i Idrettshuset på Sandstad.

Islands Games med Hitra og Frøya som eneste norske deltakere, arr for første gang.

Tømmervik skole, Kvenvær, blir skolemuseum.

Hitra NKS markerer 75-årsjubileum.

Frode Reppe med partnere starter VikanFisk og bygger ved Hundvatnet, Barmfjorden.

Felles avis for øykommunene, Hitra-Frøya lokalavis blir en realitet. Første utgave av «Hitra-Frøya» kommer ut 20.desember.

Hitra får egen kirkeverge. Synnøve Hanssen tilsettes.

1986

Legetjenesten i Hitra blir kommunal.

Sparebank 1) tar i bruk Sparebankgården i Fillan, åpning 2.juni.

Statoil-ledelsen møter Hitra for å vurdere Saga, Akset, som ilandføringssted for gass. Skaper sterk lokal motstand i Akset-grenda.

Vest-Hitra IL bygger nytt klubbhus ved Vikaløkka stadion.

Hitra Frøya Fastlandssamband AS blir stiftet og får ansvar for forhåndsinnkreving av bompenger.

Kommunen innfører tvungen renovasjon for alle innbyggere. Aurda-len åpnes.

Hitrasyka drepte laks for 4 millioner kroner.

[Spelet MAREN framføres for første gang i Dolm kirke.](#)

Atlanten Reisebyrå v/Jan Pettersen åpner på Torget i Fillan.

Trøndelag flyplass åpner ved Flatval. Hitra er deleier.

Norjet AS overtar Sneppen Båtbyggeri på Ansnes.

Hitra Settefisk AS, nytt smoltanlegg til 6,4 mill.kroner.

Data-Tek AS etableres i Fillan.

Hitra Glassmagasin starter på Hitratorget.

E.Norbotten Eftf. AS utvider og etablerer seg med utsalg på Hitratorget.

Det påvises becquerel i hjortekjøtt etter Tsjernobyl-ulykka.

Hitra kommune velger hjortehode i sitt kommunevåpen.

1987

Krisen i oppdrettsnæringa et faktum. Sykdom og mange oppdrettere sliter.

Eldresenteret på Melandsjø tas i bruk.

Hitra Fotballklubb etableres etter sammenslåing av flere idrettslag/fotballgrupper. Første sesong i serien er i 1988.

Sandstad IL bygger ut idrettsparken med gressbane og 400 m løpebane.

Dolmøy IL stiller med eget damelag i fotball. Første og eneste i øyregionen.

Planer for nedleggelse av Hitra Meieri AL kommer fram.

Bachke & co utvider dypvannskaia i Hestvika. Blir transitthavn.

Sildeeventyr ved Dolmøy Fiskeindustri. Rekordstore mengder sild selges til Danmark.

Kommunen sier ja til idrettshall. Prosjekteringen i gang.

Jens Heggvik lanserer planer for alligatorfarm.

Hi-Fra AS avvikler sin virksomhet.

[Hitra vektløfterklubb åpner det nye vektløfterhuset på Sandstad. Ivar Kværnø leder den framgangsrike klubben.](#)

1988

Hitra kommune overtar driftsansvaret for Hitra helsehus.

Den første lavprisbutikken med mat blir åpnet, MaTo kommer på Torget i Fillan.

[Dalpro AS etableres. Vernet bedrift for yrkesvalghemmede. Eies av Hitra og Frøya kommuner.](#)

Sivert Grøntvedt mottar Kongens Gull for sin pionerinnsats innen lakseoppdrett.

Alfo AS etableres på kaia i Fillan. Selger utstyr primært til havbruks- og fiskerinæringa

Hitra Handballklubb blir stiftet.

Fokus Bank legger ned sin filial i Hestvika, og Sparebanken legger ned på Dolmøya.

Hitras første minibank etableres hos Fokus Bank i Fillan.

Hitra Meieri presenterer planene for nedleggelse.

1989

Fastlandsstafett til Stortinget for å markere behovet for rask oppstart av HFF.

Lakseprisene faller. Det er overproduksjon av oppdrettslaks, og sykdom truer.

Hitra jeger og fiskerforening blir stiftet.

[Kronprins Harald og kronprinsesse Sonja besøker Hitra i april.](#)
[Besøkte blant annet Dalpro og Hitra bygdesamling.](#)

Hopsjøbrygga restaureres. Stor innsats av Tor Bugten.

Judith Athammer starter Sørhitra Bokbinderi.

Hitramosjonistan deltar for første gang med lag i St.Olovsløpet.

Blåskoghytta bygges i regi av Hitra IL.

Bankene strammer til overfor oppdrettsnæringa. Krever planer for helsetiltak.
Full stans og konkurs for bleiefabrikken HPH på Kjerringvåg.

Sandstadboka ferdig, gårds- og slektshistorie for gamle Sandstad kommune.

Hitra kommune overdrar eiendommen Aunøya til Stiftelsen Aunøya.

Fillan kirke markerer 200-årsjubileum. Egen bok gis ut.

Grunnsteinen legges ned for Hitrahallen. Arbeidet i gang.

Dalpro AS samler alle avdelinger i Hammerstaddalen.

Hitra historielag 2023

Lokalhistorie er interessant lesestoff for mange. Etter hvert tror vi interessen også fanges opp av de som er yngre. Folk vil gjerne vite mer om hvordan det var å leve på Hitra for foreldre, besteforeldre og oldeforeldre. Se gamle bilder og lese hvordan livet var.

Historielaget vil gjerne sørge for at våre etterkommere skal få vite mer om livet som forfedrene våre har levd. Det er viktig kulturarv vi bidrar til å formidle. Årboka kommer også denne gangen uten noe bundet tema innholdsmessig. Det er flere av våre medlemmer og andre, som sitter på interessante historier som gir ny innsikt og kunnskap; derfor benytt anledningen.

Selv har vi ikke noe stort apparat til å gjennomføre ønskede og nødvendige prosjekter, men vi kan åpne dører og bidra med historier og bilder slik at vi når målsettingen som er nedfelt i våre vedtekter. Vi trenger enkeltpersoner med initiativ som vil bidra.

Dolmgruppa til historielaget bidrar aktivt i arbeidet med tilrettelegging i landskapet omkring Dolm. Stier og veier bygges og gjør kulturlandskapet rundt den gamle prestegården tilgjengelig for allmennheten. Dette skal være lystbetont dugnadsarbeid, blir det påpekt fra gruppa, som kan tenke seg flere medlemmer.

I høst var det vellykket treff for både medlemmer og andre interesserte på øyene Stora og Vedøya ved Hestvika. Det var vandring til gamle hustuffer og husa som enda står der godt vedlikeholdt. Arnfinn Storø var kjentmann og sørget for info om tidligere bosetting og om livet på øyene for 60-70 år siden.

Vi har også arrangert treff på Kystmuseet i samarbeid med biblioteket. Temaet var krigsseilere fra Trøndelag. Jeg deltok på årsmøtet til Sør-Trøndelag historielag på Mølnargården i Bjugn, og på årsmøtet i Fosen historielag som ble arrangert på Titran. I november var det seminar på Sverresborg med tema «kulturspor i utmark».

Historielaget ønsker gjennom sitt arbeid å gjøre små glimt kjent og tilgjengelig for medlemmene. Gjennom bilder er det lettere å se og forhåpentligvis forstå lokalhistoria. Ikke minst i dag der folk har det svært så travelt, - mange haster forbi og har mer enn nok med hverdagen. Spesielt har ungdommene våre lettere for å knytte historier til bilder.

For mer info, se: **www.hitrahistorielag.no/bilder**
Her finnes det nå ca 1500 bilder med korte informative tekster. Mange av bildene er også lagt ut på Facebook der historielagets gruppe har ca. 2.300 følgere/venner. Vi er fortsatt interessert i å låne dine gamle bilder for avfotografering, eller send oss gjerne gamle bilder som du allerede har fått digitalisert. Bildebasen skal ikke være vitenskapelig dokumentert, men gi oss innsyn og noen viktige fakta fra hverdagslivet.

Vi ser gjerne at enda flere griper sjansen og forteller sin historie før det blir for sent. Mange sitter på historier som ettertida helt sikkert vil ha interesse av.

Lars Erik Strand Vitso
leder, Hitra historielag

Bli medlem du også!

Hitra historielag ble stiftet i 2007. Sammen med Kystmuseet gir vi ut årboka «Skarusetta». Det er 16. årgang du nå leser i. Årboka er vårt største prosjekt.

Du finner mer om oss på www.hitrahistorielag.no

Her ligger det lokalhistoriske artikler, og etter hvert en interessant bildebase, bilder med korte, utfyllende tekster. De siste årbøkene, unntatt den aller siste, ligger åpent på nettet og du kan bla og lese i alle disse årbøkene.

Årboka er gratis for historielagets medlemmer. Den inngår i årskontingenten på kr 250. Boka blir også lagt ut for salg, blant annet på Museumsbutikken ved Kystmuseet og ved avdelinga som Kystmuseet har ved Hurtigbåttterminalen på Sandstad.

De som ikke er medlemmer i historielaget, betaler en pris av kr 250 pr bok.

Medlemstallet er relativt stabilt, noen faller fra, men det kommer også nye til. Vi oppfordrer alle som er glad i lokalhistorie, til å melde seg inn i historielaget og gjerne verve nye medlemmer. Målet vårt er å ta vare på felles lokalhistorie på en god måte til kunnskap for våre etterkommere.

Vil du bli medlem av historielaget, eller verve et medlem, kan du sende epost til: post@hitrahistorielag.no, eller du kan kontakte et av styremedlemmene, eller bruke kontaktskjemaet på nettsida vår.

Nå kan du også **vipps** årskontingenten til nr: **542778**.

Du går inn på **”Kjøp og betal”**.

HUSK Å OPPGI NAVN!

Vårt kontonummer i Trøndelag Sparebank:
4312.13.37127

HUSK Å OPPGI NAVN!

Styret 2023 har bestått av:

Leder: Lars Erik Strand Vitsø, tlf. 957 64 589, epost: larerivi@online.no

Nestleder Bernt J. Fjeldvær, tlf. 926 06 169, epost: Bernt.fjeldvaer@mist.no

Kasserer Arnt Breivoll, tlf. 909 23 287, epost: arnt-br@online.no

Styremedlemmer:

Astrid Mortensvik, tlf. 481 38 581, epost: Astmo@trondelagfylke.no

Stig Strøm Sæther tlf. 470 29 350 epost: sathergutt@hotmail.com

Otto Raum Eide tlf. 950 86 550 epost: ottoeide@online.no

Edgar Østreim, tlf. 906 86 406, epost: edgarost@hotmail.com

Hans Jakob Farstad tlf. 951 99 590, epost: hans.jakob.farstad@mist.no

Varamedlemmer:

Gunnar Andresen, tlf. 417 60 840, epost: pensjonist50@gmail.com

Torfinn Stub, tlf. 908 92 771, epost: torfinn.stub@hitra.kommune.no

Sonja Skaget, tlf. 993 52 270, epost: sonja.skaget@icloud.com

Kystmuseet i Sør-Trøndelag

I tillegg er Kystmuseet:

- ansvarlig for drift og utvikling av slektsdatabasen Hitterslekt
- ansvarlig for drift av Norsk havbruksarkiv og for Kystmuseets del av det store gjenstandsmagasinet på Dora i Trondheim
- ansvarlig for og eier av Skagestua i Fillan
- utgiver av årboka Skarvsetta sammen med Kystmuseets venneforening: Hitra historielag

Kystmuseet i Sør-Trøndelag holder til i det tidligere meieriet i Fillan. Vi tilbyr utstillinger, arrangementer, foredrag og tilstelninger knyttet til kysthistorien og kystkulturen.

Kystmuseet i Sør-Trøndelag er mer enn bare Meieriet i Fillan:

Kystmuseets havbruksavdeling

formidler av kunnskapen om framvekst og utvikling av norsk havbruksnæring. Fra våre lokaler på Hitra hurtigbåtterminal har vi omvisninger på både oppdrettsanlegg, settefiskanlegg og lakseslakteri. Her finner du også utstillinger, lekekrok og dokumentarfilmen «Pionerene».

Dolm prestegård og kulturlandskap

Gjennom skilting og kulturstier kan du lære om Dolm som kirkested, prestegård og omkringliggende landskap. Låven på Dolm er også brukt som arena for kulturminnedager og julearrangement.

Hemnskjela krigsminneutstilling

Utstillinger og omvisninger i sommersesongen.

Det gamle bildet

Skarusetta tar også denne gangen med noen gamle bilder som Otto Raum Eide som bor ved Laugen i Kvenværet, har samlet og tatt vare på. Bilder som kan fortelle en liten historie om andre tider og andre forhold. Mange av bildene er det hans tidligere samboer, Evelyn Ertsås, som har funnet fram og fått av slekt og venner. Fotografen er oftest ukjent, men Otto har tatt vare på bilder fra Ytre Kvenvær, fra Hummelvika, Hernes og fra Helsøysundet.

Dette kalles Kvalholet på veien mellom Skårøya og Gjæssøya.

Godt med sild i Helsøysundet.
Her er nota ute.

Her har de kastet etter
sild i Hernesfjorden.
Båten er lastet til ripa.

*Fosenbåten anløper Risøya
sør i Kuennværet*

*Fra bygginga av veien
ut til Hummelvika.*

Klar for en liten jakttur. Jacob Hernes og Johan Schei ved Myrvang, Eidet.

